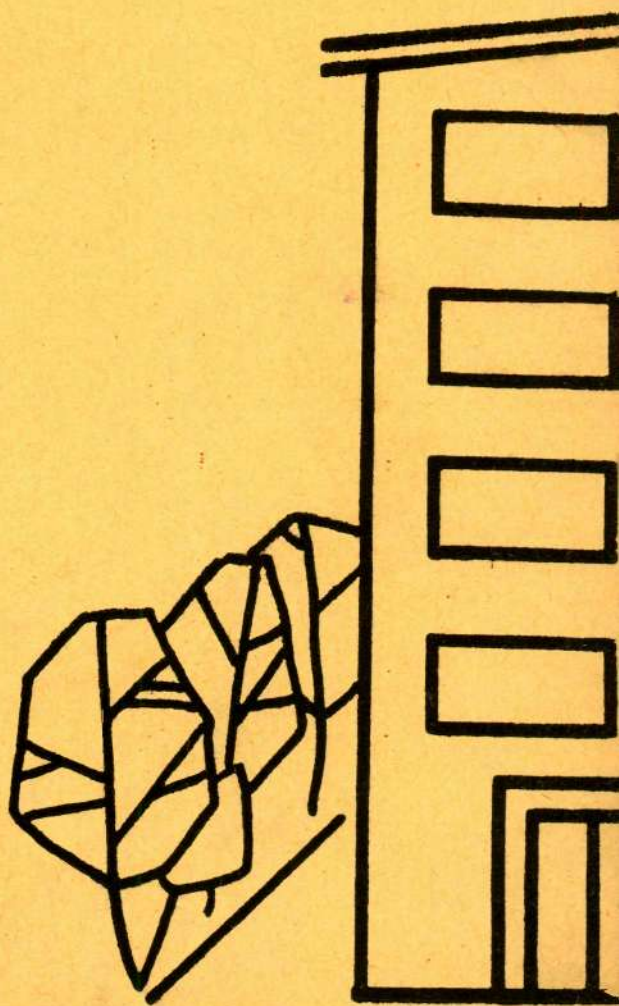

NŌUKOGUDE KOOL

7
1965

KAKSKÜMMEND VIIS AASTAT

Nõukogude KOOL

Eesti NSV Haridusministeeriumi

PEDAGOOGILINE
AJAKIRI

Nr. 7 juuli 1965

Oma koduvabariigi 25. aastapäeva tähistavad Nõukogude Eesti töötajad suure pidulikkusega. Nagu teistes Baltikumi vennasvabariikides, nii on meilgi 21. juuli tõeline rahvapüha, millal ei olda tagasihoidlikud oma rõõmu väljendamisel. Tallinna sõidavad selleks puhuks kokku kümned tuhanded lauljad, tantsijad ja pillimehed, tublide tööliste, kaevurite, ehitusmeeste, kolhoosnike ja haritlaskonna esindajad, et hiiglasuurel laulu- ja tantsupeol edasi anda kogu rahva tänu Kommunistlikule Parteile ja Nõukogude valitsusele. Neil päevil kõlab laul Läänemere paesel rannal ja tema kaja ulatub üle suure Nõukogudemaa Vaikse ookeani kaldani, demonstreerides eesti rahva vankumatut usku veelgi helgemasse homsesse päeva ning tahet töötada edaspidi üha paremini kommunistliku ühiskonna ülesehitamisel.

Ajaloo seisukohalt on kakskümmend viis aastat kaduvväike ajavahemik. Enne nõukogude võimu taaskehtestamist möödus selline

periood peaaegu märkamatu, jätmata endast sügavamaid jälgi. Ent nõukogude võimu kakskümmend viis aastat on olnud hoopiski teistsugused. Viimase veerandsajandi jooksul on meie sünnimaa tundmatuse ni muutunud, temast on saanud tugev, jõukas ja õnnelik sotsialistlik vabariik.

Eilne Eesti — see oli tööpuudus ja viletsus, väljasurnud tehased ja virelevad külad. Eilne Eesti pakkus rõõmu ainult vähestele, käputäiele kapitalistidele ja hallparunitele. Eilses Eestis puudusid perspektiivid, elu oli nagu seisev vesi. Önn ja inimväärne elu näisid kättesaamatu unistusena. Kodanlus püüdis lämmatada iga vabama mõtte, püüdis eesrindlike inimeste vangikongidesse heitmisega varjata tõe rahva eest. Töötaval inimesel puudusid kõik muud õigused peale «õiguse» elada viletsuses.

Nüüd on see kõik minevik. 1940. aasta päikesepaistelisel suvepäeval tegid eesti töötajad alatiseks lõpu kodanluse vägivaldsemisele, inimese ekspluateerimisele inimese poolt, ning astusid Nõukogude vennasvabariikide ühtsesse rivi, et üheskoos ehitada uut elu.

Eesti töörahva võitlus nõukogude võimu taaskehtestamise eest oli visa ja raske. Sangarlikel võitlejatel tuli üle elada ränki kaotusi. Alatiseks jäävad tööinimeste südameisse selliste vaprate inimeste nimed, nagu: Viktor Kingissepp, Jaan Kreuks, Arnold Sommerling, Hans Heidemann, Vilhelmine Klementi, Johannes Jürna ning veel kümned ja kümned kangelased, kes ohverdasid oma elu rahva vabaduse eest. Nende kangelaste eeskuju innustas järjest uusi võitlejaid koonduma tööliklassi punaste võitluslippude alla. Nende kangelaste eeskuju innustab meid tänapäevalgi veelgi paremini töötama helge homse nimel.

Kui nõukogude võimu taaskehtestamisest Eestis oli möödunud aasta, tungisid hitlerlikud anastajad üle meie kodumaa piiride. Algas nõukogude rahva kangelaslik heitlus fašismi vastu, üldrahvalik Suur Isamaasõda. Kolm aastat ägas meie sünnimaa fašistliku okupatsiooni kannal. Kümned tuhanded mõrvatud, hävitatud linnad ja külad, purustatud tehased, ettevõtted ja kaevandused, laostunud põllumajandus — nisugune oli fašistide vägivaldsemise tagajärg. Rahvas aga ei lasknud end okupantide määramisest heidutada. Sajad rahvasõjad andsid fašistidele hoobi hoobi järel. Öhku lendasid sillad, hitlerlaste laskemoonarangid, sideliinid; partisanide äkkrünnakud löid rivist välja lugematul hulgal sõjatehnikat. Nõukogude tagalas koondusid Eestist evakueerunud mehed rahvuslike väeosadesse, kes Velikije Lukis, Narvas, Emajõel, Saaremaal ja Kuramaal kirjutasid uusi eredaid lehekülgi eesti rahva kangelastegude raamatusse. Suur Isamaasõda oli tuhandetele karmiks elukooliks, kust saadi tõeline karastus töökangelastegudeks vabastatud Eestis.

Tänast Eestit sümboliseerivad ehitustellingud. Ehitatakse nii linnades kui ka külades. Meie vabariigi kaardile on nõukogude võimu aastatel kantud uute suurte linnade nimed, käiku on lastud sajad uued tööstusettevõtted ning rekonstrueeritud olemasolevaid. Nii on endisest pisikesest kaevuriisulast Kohtla-Järvest saanud suur tööstuslinn, mille keemiahiiglaste toodang on kuulus kaugel väljaspool koduvabariigi piire. Ajaloolisest linnast Narvast, mille fašistlikud hordid maatas tegid, on saanud energeetika- ja tekstiilitööstuse keskus. Nõukogude Eestis valmistatavate tööstustoodete nimistusse on tulnud sellised tooted, nagu: superfosfaat, elektrodokk, elavhõbealaldid, ekskavaatorid, pooljuhtseadmed, gaasialüsaatorid, täppismõõteriistad, plastmasstooted ja palju muud. Kodanliku Eestiga võrreldes on meie vabariigi tööstustoodang suurenenud 17-kordseks.

Olgu märgitud, et kui kodanlik Eesti jäi tööstustoodangu tasemelt ühe elaniku kohta majanduslikult arenenud riikidest, sealhulgas ka oma lähematest naabritest — Põhja-Euroopa maadest, kaugele maha, siis nüüd ületab meie toodang paljude toodete alal vennasvabariikide ja arenenud välisriikide taseme. Nii toodeti meil möödunud aastal põlevkivi 14,7 miljonit tonni (1940. a. 1,9 miljonit tonni), mis kivisöele

ümberarvestatult annab iga elaniku kohta 6 tonni aastas. Umbes samal tasemel on Tšehhoslovakkia. Meist jäävad maha Saksa DV, Ukraina NSV, Poola ja Inglismaa. Elektrienergia tootmises ühe elaniku kohta on Eesti NSV-l teiste liiduvabariikide hulgas vaieldamatu esikoht. Oleme järele jõudnud ka niisuguste suurtele «elektririikidele», nagu Ameerika Ühendriigid ja Rootsi. Fosforväetiste toodangult ühe elaniku kohta on meie vabariik esikohal maailmas. Väävelhapet toodetakse meil ühe elaniku kohta rohkem kui Ameerika Ühendriikides, Austraalias, Jaapanis, Lääne-Saksamaal ja Inglismaal. Samasuguseid häid tulemusi on meie tsemenditootjatel, tekstiilitööstuste töölistel jt.

Viia kahekümne aasta jooksul sõjas laostunud ja mahajäänud tehnikaga tööstus maailmaklassi — see ülesanne on jõukohane üksnes sotsialistlikule maale. Nõukogude Eesti tööstuse edukäik peegeldab vabariigi töötajate sangarlikku tööd, selle kõrval aga ühtlasi vennasvabariikide omakasupüüdmatut abi nooremale vennale.

Muutunud on ka Eesti küla pale. Endiste armetute majakeste asemele on kerkinud moodsad elamud, kus kolhoosnikud ja sovhoositöötajad saavad kasutada kõiki neid mugavusi, mis varem olid kättesaadavad üksnes linnainimestele. Nõukogude Eesti põllumeeste töösaavutusi hinnatakse kõikjal. Meie põllumaa ei ole eriti viljakas, kuid põllumehe hool ja töökus on pannud põllud suuri saake kasvatama. Kui teravilja keskmine hektarisaak oli 1939. aastal 12,05 ts teri hektarilt, siis 1964. a. saadi 16,5 ts hektarilt. Kartuli keskmine hektarisaak oli 1939. a. 98,35 ts, möödunud aastal aga saadi 168 ts. Jõudsalt on edenenud karjakasvatus ja on suurenenud toodang. Kui 1940. aastal saadi ühelt lehmal 1976 kg piima, siis 1964. a. kujunes keskmine piimatoodang ühe lehma kohta 2732 kg suuruseks. Tunduvalt on suurenenud liha kogutoodang: 1940. a. toodeti 72,1 tuhat tonni liha (tapakaalus), 1964. a. aga 98 tuhat tonni.

Nendes arvudes ei peegeldu muidugi kõik need muudatused, mida nõukogude võim põllumeeste ellu kaasa tõi. Varematel aegadel oli põllutöö väga raske. Varahommikust hilisõhtuni pidi talupoeg oma põllulapil rühmama, enne kui ta võis kasina saagi salvedesse koguda. Sealjuures tuli kogu töö teha käsitsi, põllumehe ainsaks abilliseks oli hobune. Üksnes jõukamatel, peamiselt hallparunitel oli traktoreid ja muid mehhanisme. Praegu on kolhoosides ja sovhoosides enamik töid mehhaniseeritud. Võrreldes 1939. aastaga on traktorite arv vabariigi põllumajanduses suurenenud 5,7-kordseks, veoautode arv 10-kordseks. Kombineedega koristatakse 96—97% kogu teraviljast. Erilist märkimist väärib see, et kodanliku Eestiga võrreldes on elektrienergia kasutamine maal suurenenud 51-kordseks.

Tööstuse ja põllumajanduse vahel on kujunenud uued suhted. Tehased ja ettevõtted varustavad kolhoose ja sovhoose mehhanismide, mineraalväetiste ja keemikaalidega, kusjuures põllumajandusele määratud tööstustoodangu hind on kõigile majanditele jõukohane. Korduvalt on tõstetud põllumajandussaaduste kokkuostuhindu, mis on majandite sissetulekuid soodsalt mõjutanud. Need ajad, kus põllumees pidi oma töö vilja odavalt käest ära andma ja tööstuskaupade eest hingehinda maksma, on vajunud alatiseks minevikku.

Eesti NSV kolhoosnikud ja sovhooside töötajad töötavad innukalt põllumajanduse veelgi kiirema edasiarendamise nimel. Uut jõudu ja tarmu andis neile selleks NLKP Keskkomitee 1965. a. märtsipleenum, mille päevakorras olid põllumajanduse edasiarendamise aktuaalseimad probleemid.

Nõukogude korra ajal on Eestis teostunud ulatuslik kultuurirevolutsioon. Meil peaaegu et polegi enam perekonda, kus keegi ei oleks omandanud kõrgemat haridust. Keskkaridus on niivõrd tavaline, et neid, kes pärast kaheksaklassilise kooli lõpetamist keskkooli või kesk-eriõppeasutusse ei astu, on ainult üksikuid. Nõukogude Eestis tuleb iga elaniku kohta kõige rohkem ajalehti, meie raamatute tiraaž on elanike arvu arvestades suhteliselt kõrgem maailma mistahes maa omast, raadioid ja tele-

9391

viisoreid on Eesti NSV-s suhteliselt rohkem kui teistes liiduvabariikides. Kümned tuhanded töötajad võtavad osa kunstilisest isetegevusest. Ka vabariigi 25. aastapäeva puhul korraldatavast rahvakunstiõhtust ja üldlaulupeost soovis osa võtta üle 40 tuhande laulja ja tantsija. Rahva püüdlusi kultuurialaste teadmiste järele väljendab eriti ilmekalt kultuuriülikoolide kuulajate arvu järjekindel suurenemine.

Püüd hariduse järele on ammusest peale olnud meie rahva iseloomulikumaid omadusi. Juba möödunud sajandil võitlesid eesrindlikud ühiskonna- ja kultuuritegelased selle eest, et haridus saaks kõigile kättesaadavaks. Eesti kultuuriloo XIX sajandi lehekülgede silmapaistvaimad nimed F. R. Kreutzwald, C. R. Jakobson, L. Koidula, M. Veske, J. Kunder jt. pühendasid palju jõudu rahva silmaringi avardamisele ja hariduspüüde õhutamisele. Ent balti sakslastest parunid ja kirikutegelased tegid kõik selleks, et eestlastest keegi külakoolist kaugemale ei jõuaks. Ja külakooliski omandati üksnes hädapärane kirjaoskus, suurem osa aega kulutati kirikulaulude ja katekismuse tuupimisele. Kui tsaristlikul Venemaal 1897. a. korraldatud rahvaloenduse andmeil oli kirjaoskuse tase Eestis siiski kõrge — 96,2 protsenti, on see tunnistuseks, et rasketest tingimustest hoolimata püüdes rahvas mehiselt vaimuvalguse poole.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon veeretask kõik takistused hariduse omandamise teel. Ehkki nõukogude võim püsis Eestis lühikest aega, tehti hariduse alal ära hinnatav töö. Haridus muutus üldiseks ja kohustuslikuks, koolides kaotati õppemaks ja õpetama hakati emakeeles. Nõukogude kord vabastas kooli kiriku mõju alt ja astus esimesed sammud pedagoogilise kaadri ettevalmistamiseks. Ka eestikeelsele pedagoogilisele perioodikale pandi alus pärast Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni.

Nõukogude organite poolt mõne kuu jooksul hariduse alal tehtud töö oli nii kaalukas, et 1918. a. võimule tulnud kodanlus pidi seda arvestama. Seepärast leidubki kodanluse esimestes dokumentides hariduse kohta mitmeid demokraatlikke jooni, nagu: kohustuslik 6-klassiline algkool, usuõpetuse kaotamine koolis, ühtluskool jt. Kuid kodanlus ei kavatsenudki esialgsetest lubadustest kinni pidada. Samm-sammult hakati koolikorraldust muutma, nii et 1930-ndail aastail ei olnud esialgsetest demokraatlikest joontest midagi järele jäänud. Ehkki ametlikult kehtis 6-klassiline koolikohustus, ei saanud kehvade majanduslike tingimuste tõttu enamik töölis- ja kehvik perekondadest pärit lastest kätte sedagi haridusmiinimumi. Üsnagi harilik nähtus oli, et algkoolist lahkuti pärast 3—4 klassi lõpetamist. Keskkharidus oli suure õppemaksu tõttu kättesaadav ainult jõukamatele. Koolide materiaalse baasi parandamine huvitas kodanlikke võimumehi vähe. 1938. a. olid kodanlikud haridustegelased sunnitud tunnistama, et Eesti on hariduse alal Euroopa riikide hulgas ühel viimastest kohtadest. Iseloomulik on seegi fakt: kuigi koolikohustuslike laste arv pidevalt kasvas, vähenes ajavahemikul 1922—1939 üldhariduslike koolide õpilaste arv pea-aegu 14 protsenti.

Pärast nõukogude võimu taaskehtestamist 1940. aastal alustati viivitamatult hariduselu ümberkorraldamist. 1940/41. õppeaastal avati uusi koole ja klassikomplekte, kaotati õppemaks ja asutati stipendiume töölis perekondadest pärinevate õpilaste toetamiseks. Põhjalikult muudeti õppekava ja õpetatavate ainete sisu. Suurt rõhku hakati panema õpilaste ühiskondliku aktiivsuse suurendamisele. Koolides tekkisid pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonid ning elavnes klassiväline tegevus. Õpetajad käisid täienduskursustel, et kiiremini omandada nõukogude pedagoogika aluseid. Kuid seoses fašistlike vägede sissetungimisega meie maale suudeti astuda siiski vaid esimesed sammud.

Fašistlik okupatsioon lõi vabariigi hariduselule ränki hoope. Hitlerlased põletasid maha 163 koolimaja, enamik koole riisuti paljaks. Sajad pedagoogid kas tapeti või

saadeti fašistlikesse koonduslaagritesse. Pärast Nõukogude Eesti vabastamist puudusid peaaegu pooled pedagoogid.

Nüüd on hitlerlike rõõvullutajate minemakihutamisest möödunud juba kakskümmend üks aastat. Nagu kõigil teistel elualadel, nii on need aastad ka hariduse alal olnud pingsa ülesehitustöö perioodiks. Kui meil 1944/45. õppeaastal tegutses vaid 38 keskkooli veidi üle 10 500 õpilasega, siis 1958/59. õppeaastal ulatus keskkoolide arv 151-ni ning nende 8.—11. klassides õppis 24 000 õpilast. Peale üldhariduslike keskkoolide on veel kümneid töölis- ja maanoorte koole, millist koolitüüpi kodanlikus Eestis üldsegi ei tuntud. Nõukogude korra ajal on vabariigis õppijate arv kahekordistunud. See näitab, et kõikide noorte ees on avar haridustee ja nõukogude noored kasutavad varamalt neile antud õppimisvõimalusi.

Raske on kõnelda Nõukogude Eesti hariduselu edusammudest mõne lausega. Kuivad arvud on küll väga ilmekad, kuid ütlevad siiski vähe. Nõukogude kooli ülesehitamine on saanud teoks tänu partei ja valitsuse lakkamatule hoolitsusele koolide eest, tänu tuhandete pedagoogide entusiasmile. Tänapäeval huvitavad hariduselu probleemid kõiki töötajaid. Arvukates lastevanemate koolides ja ülikoolides omandavad töötajad teadmisi kommunistliku kasvatuseteoorias ja praktikast. Tarvitseb vaid mistahes kooliküsimust ajakirjanduse veergudel käsitleda, kui sellele reageerivad sajad paljude elukutsete esindajad.

Nõukogude Eesti kool on juba üles kasvatanud mitu põlvkonda tublisid inimesi, kes innukalt annavad oma teadmised ja oskused kommunistliku ülesehitustöö heaks. See on vabariigi pedagoogide pere teene, nende väsimatu töö vilj. Koolides otsitakse järjest uusi võtteid, mis aitavad kasvatustööd veelgi parandada ja täiuslikumaks muuta. Üle kogu vabariigi on tuntud niisugused tublid koolid, nagu: Tallinna 21. ja 25. keskkool, Kohtla-Järve 5. keskkool, Puurmani keskkool, Kauksi 8-klassi-

Pioneerid peavad pühaks nende mälestust, kes andsid elu kodumaa vabastamise eest fašistlikust ikkest.

Pildil: Pioneerid on kogunenud pidulikule koondusele sõjaväekalmistule Tallinnas.

A. Rammo foto

line kool, Rakvere 2. 8-klassiline kool, Longi ja Laupa algkool ning paljud-paljud teised. Nendes koolides on suudetud kogu kollektiiviga tõusta eesrindlaste tasemele, sellisele tasemele, kus mahajäämus on võimatu. Ligi sajas koolis taotlevad pedagoogid kommunistliku töö kollektiivi austavat nimetust.

Koolide materiaalsel baasi ei saa võrreldagi varasemate aegadega. Kõigis linnades ja paljudes maa-asulates võime näha uusi koolimaju. Ainuüksi vabariigi pealinnas Tallinnas on sõjajärgsetel aastatel ehitatud paarkümmend uut koolimaja ja laiendatud olemasolevaid. Praegu on käsil viiekümne koolimaja laiendamine juurdeehitusega, millega saadakse lisakohti üle 10 000 õpilasele. Uute koolimajade ehitamine ja juurdeehituste ulatuslik tegemine võimaldavad samm-sammult likvideerida mitmes vahetuses õppimist.

Koolid on soetanud endale rohkesti kaasaegseid õppevahendeid. Nagu näitas hiljuti toimunud keemiakabinettide ülevaatus, on enamikul kesk- ja kaheksaklassilistel koolidel korralikud, tänapäeva nõuetele vastavad keemiakabinetid, mis on varustatud kõigi vajalike vahenditega keemiateaduse saladuste vallutamiseks. Analoogiline on olukord ka füüsika-, bioloogia- ja teiste õppeainete kabinettidega. Paarkümmend kooli katsetab edukalt programmeeritud õpetamist, milleks on konstrueeritud mitmeid originaalseid õppevahendeid ja tehtud algust programmide koostamisega. Ehkki laste muusikakoolide võrk on meie vabariigis küllaltki täielik, ei rahulda see siiski kasvavaid nõudmisi. Seepärast on hakatud üldhariduslike koolide juurde organiseerima muusikaklasse. Populaarsust on võitmas ka kujutava kunsti klassid. Võõrkeeleoskuse edendamise huvides tegutsevad paljudes koolides võõrkeeleklassid.

Nõukogude korra aastail on tunduvalt muutunud õpilaste koosseis. Kui kodanlikus Eestis olid peamiseks õppijateks kodanlikest kihtidest ja haritlaste perekondadest pärinevad noorukid, siis praegu moodustub õppijate enamus tööliste ja kolhoosnike lastest. Noorte suurenenud ühiskondlikust aktiivsusest annavad tunnistust tugevad pioneeri- ja komsomoliorganisatsioonid ning elav klassiväline tegevus. Noorte eneste initsiatiivil leitakse järjest uusi vorme õpilaskollektiivide elu mitmekesistamiseks. Seda tõendavad mitmesuguste klubide loomine paljudes koolides ja õpilasürituste üha suurenev ideeline erikaal.

Enamikul koolidel on rohkesti häid kogemusi ja toredaid traditsioone noorte kommunistlikul kasvatamisel. Õpilased on elavas kirjavahetuses eakaaslastega vennasvabariikidest ja teistest sotsialismimaadest, mis aitab süvendada rahvaste sõpruse üllaid tundeid. Sotsialistliku internatsionalismi kasvatamist soodustavad erinevatest rahvustest õpilaste sagedased kohtumised ja ühised üritused. Suure populaarsuse on võitnud koolides korraldatavad rahvaste sõpruse nädalad või festivalid, kuhu kutsutakse vennasvabariikide koolinoori. Õppiv noorsugu on elavalt huvitatud oma sünnimaa revolutsioonilisest minevikust ja kogub hoolega mitmesugust materjali inimeste kohta, kes on mehiselt võidelnud tänase Nõukogude Eesti eest. Mitmekülgne tegevus kooli töökojas, tihe side tootmisettevõtetega ja töö kolhoosipõldudel õpilasbrigaadide koosseisus on õpetanud noori armastama tööd kui kõigi väärtuste loojat.

Meie koolide elu on tänapäeval niivõrd rikas, et rõõmustavate nähtuste ja positiivsete külgede loetelu võiks jätkata lõpmatuseni. Ja seda seepärast, et meie kool, tänapäeva eesti kool, on nõukogude kool, kommunismi ehitava maa kool, millele on pööratud kogu rahva tähelepanu ja hoolitsus.

Eespool peatusime üksnes üldhariduslikel koolidel. Pilt hariduselu edusammudest jääks puudulikuks, kui me ei kõneleks kõrgemast, kesk-eri- ja kutseharidusest.

Kõrgemates koolides õppijate arv on mitmekordistunud. Kui näiteks kodanliku korra lõpuaastail õppis Tallinna tehnikaulikoolis ainult mõnisada üliõpilast, siis käesoleval ajal läheneb Tallinna Polütehnilises Instituudis õppijate arv juba kümnele tuhandele. Kodanlikus Eestis olid ainult üksikud tehnikumid väikese õpilaste

V. I. Lenini nim. Üleliidulise Pioneeriorganisatsiooni aastapäevaparaadil näeme sammumas pealinna parimat — 18. kooli V. Dubinini nim. pioneerimalevat.

A. Rammo foto

arvuga. Praegu aga annavad vabariigi tehnikumid igal aastal rahvamajanduse paljudele harudele sadu hea ettevalmistusega spetsialiste. Sootuks uut tüüpi õppeasutused on näidissovhoostehnikumid, kus valmistatakse ette keskharidusega spetsialiste sovhoosidele ja kolhoosidele. Igale kõrgema või kesk-eriõppeasutuse lõpetajale on tagatud töökoht ja kõik noorele spetsialistile ettenähtud soodustused. Tänu kõrgema ja kesk-erihariduse kiirele edasiarendamisele on viimase kahekümne aasta jooksul ette valmistatud võimekas kaader vabariigi rahvamajanduse juhtimiseks ja tootmisülesannete täitmiseks.

Mööda ei saa minna ka koolieelsetest lasteasutustest. Juba praegu viibivad kümned tuhanded lapsed mudilaseas lastesõimedes ja lasteaedades, koolieelsete lasteasutuste kohtade arv aga kasvab järjest, nii et pole kaugel aeg, kus enamik lapsi saab hea ettevalmistuse koolieelsetes lasteasutustes. Kui varem pöörati tähelepanu peamiselt koolieelsete lasteasutuste rajamisele linnades ja töölisasulates, siis nüüd on hakatud ulatuslikult lasteaedu ja -sõimi looma ka maal, sovhoosides ja kolhoosides. Meie koolieelsed lasteasutused ei ole mõeldud ainuüksi selleks, et lapsed ei oleks vanemate tööolles järelevalveta. Lasteaedades tehakse hinnatavat tööd laste võimete arendamisel ja esimeste kindlate töökspidamiste kujundamisel.

Kindla koha kasvatustöös on omandanud pioneeride, noorte naturalistide, turismi- ja ekskursioonimajad, kus lapsed leiavad huvitavat, kasulikku ja kõitvat tegevust.

Eesti NSV töötajad on uhked oma töösaavutuste üle, kuid samal ajal teavad nad ka seda, et tehtud pole kaugeltki kõik. Tööd ja tegemist on igal alal kuhjaga, ka hariduselu edasiarendamisel. Tehes juubelpäevadel kokkuvõtteid läbikäidud teest, seavad meie töötajad uusi sihte tuleviku jaoks, veelgi kiirema edasilükkumise jaoks. Vabariigi õpetajaskonna suurimaks püüdluseks on õppe- ja kasvatustöö järjekindel parandamine, et iga koolist lahkuv noor võiks anda oma võimete maksimumi NLKP programmi kätkeatud kommunismi ehitamise suurte plaanide elluviimiseks.

Oma juubelipäevadel lähetavad Eesti NSV töötajad palavad tervitused kõigile suure Nõukogudemaa töötajatele, kelle sõbralik abi on võimaldanud meie rahval jõuda tänaste edusammudeni. Me tervitame südamlikult oma lähemaid naabreid — Leedu ja Läti NSV töötajaid, kellega meil on ühine juubel. Sõbralikuks käepigistuseks vennasrahvastele kujunegu ka meie ajakirja käesolev number, kus on kaastööd kõigi kolme Balti liiduvabariigi pedagoogidelt ja haridusala töötajatelt. Vennasrahvaste hariduseluga lähem tutvumine rikastab Nõukogude Eesti pedagoogide teadmiste ja kogemuste varamut ning mõjutab positiivselt õppe- ja kasvatustööd.

Olgu tervitatud Eesti NSV 25. aastapäev!

Mie päevil on keskhariduse omandamine täiesti tavaline nähtus. Et keskharidus on tasuta, et tehnikumides makstakse stipendiumi, et on olemas tasuta ühiselamud jne., see on nii endastmõistetav, et paljudele noortele ei tule sageli pähegi, et see kunagi on teisiti olnud.

Juba formaalselt ei olnud keskhariduse omandamine kodanluse võimu päevil nii vaba kui alghariduse omandamine. Keskkool tegi üsna selgesti vahet varanduslikes tsensustes. Muidugi, abstraktselt võttes võis kodanliku korra päevil igauks keskkooli astuda. Otsest seisuslikku vahet ju ei olnud. Ent nagu V. I. Lenin kirjutas, nõuab kodanlik keskkool «...kõigilt õpilastelt ainult üht: et ta maksaks enda õpetamise eest... neid, kel pole võimalusi õppemaksu tasumiseks, õppeabinõude muretsemiseks ja õpilase ülalpidamiseks kogu õppeperioodi jooksul, — neid ei lase klassikool lihtsalt keskhariduse juurde... Klassikool pole suletud kellegi ees, kellel on raha õppimiseks».¹

Samasugune oli keskhariduse omandamise «vabaduse» sisu ka kodanlikus Eestis. Seda, muide, kodanlikud tegelased ei varjanud. Nii näiteks nõudis kodanliku Eesti teedeminister 1933. aasta sügisel ühes komisjonis sõna võttes avalikult: «Tuleks korraldada nii, et keskkooli lõpetaks ainult need, kes tõeliselt seda väärt on.»² «Väärt» sai olla muidugi eelkõige see, kes suutis oma õpetamise eest maksta. Teine sõnavõtja täiendas ministrit, öeldes: «Hariduse omandamine olgu vaba, kuid mitte riigi kumul. Tuleb teha majanduslikke tõkkeid.»³ Võtnud sõna teistkordselt, lisas teedeminister, et üldse olevat

Mis maksis kodanlikus Eestis töörahvale keskhariduse omandamine?

K. MARTINSON

¹ V. I. Lenin, Teosed, 2. kd., lk. 414.

² ENSV ORKA, f. 50, nim. 1, s.-ü. 636, l. 49.

³ Sealsamas.

ka liiga palju naisi, kes lõpetavad kesk- ja ülikooli. «Hariduse andmist naistele tuleks piirata.»⁴

Kui kõigi kodanlike tegelaste analoogilised mõtteavaldused, mis nad oma võimaliku kahekümne aasta jooksul sel teemal lausuvad, kokku koguda, saaks üsna mahukas kogumik. Nendes avaldustes väljendus selgesti soov muuta keskharidus veelgi täielikumalt valitsevate klasside monopoliks ja mitte lasta töörahvast keskhariduse juurde.

Meie käsutuses puuduvad kahjuks andmed kodanlusaegse keskkoolinoorsoo sotsiaalsest koosseisust. Kodanlik statistika ei pidanud targa selle kohta arvet, sest need andmed oleks kodanlikku hariduspoliitikat ja selle klassisisu liialt paljastanud. Aga me võime üht-teist järeldada ka sellistest arvudest, nagu: igast sajast õpilasest, kes kodanlikus Eestis algkooli esimesse klassi astus, lõpetas keskmiselt algkooli 58, jätkas õpinguid 7. klassis 27, jätkas õpinguid 9. klassis 20, lõpetas keskkooli 17, jätkas õpinguid ülikoolis 8 ja lõpetas ülikooli 2—3.⁵

Igaüks saab aru, et valdav enamik nendest noortest, kelle jalg üle keskkooli läve ei saanud, samuti nendest, kes küpsustunnistuseni ei jõudnud, olid pärit tööraha hulgast.

Ent töörahas kippus kõigi raskuste kiuste ikkagi visalt valguse poole. Tung omandada keskharidus oli rahva seas ka kodanliku korra päevil suur. Palju etendas selles aastakümnete vältel väljakujunenud rahva mentaliteet, rahva suhtumine hariduse omandamise. Lastevanematel oli veel hästi meeles, kuidas juba tsaarirežiimi tingimustes kindlustas kirjaoskus ja keelte valdamine paremini ka vastava teenistuse leidmise võimaluse. Rahvas oli harjunud koolihariduses nägema peamist «elus edasijõudmise» eeldust. Seepärast püüdsid kodanlikus Eestis paljud töötava rahva hulka kuuluvad lastevanemad anda oma lastele iga hinna eest haridust, et vähemalt lapsed näeksid «helgemaid päevi» kui nemad ise.

Töö ja teenistuse saamisega oli aga kodanlikus Eestis, eriti majanduskriisi perioodidel, väga suuri raskusi. Kui töötute arv kasvas kümnete tuhandeteni, siis ei aidanud enam ka koolidiplom. Tekkis nn. haritlaste üleproduktiooni probleem, mis hakkas kodanlikele tegelastele suurt peavalu valmistama. Miks? Asja tuuma ütles välja üks tolleaegseid majandusteadlasi A. Gutman. Ta kirjutas 1933. aastal, et juba vanast ajast rahva hulgas kasvanud armastus ja lugupidamine keskhariduse vastu «ei ole meie riigi eluliste huvidega kooskõlas». Sest «...viletsusse sattunud rakendamata intelligentsne jõud võib kujuneda riigi julgeolekule hädaohtlikuks, kui need jõud muutuvad ühiskonnale vaenuliseks».⁶ Selgemini on raske öelda, mida kodanlus kartis.

Ja et sääraseid «ohtlikke jõude» võimalikult vähem oleks, tuli tarvitusele võtta igasuguseid vahendeid. Et aga just tööraha noori hoida eemal keskkoolidest, selleks olid koolivõrgu pideva koondamise, ühtluskooli lõhkumise jm. abinõude kõrval muidugi kõige tõhusamaks relvaks majanduslikud tõkked. Eelkõige aga õppemaks, millest oli küllalt.

«Õpperahade tõstmine... teeks klasside sulgemise tuleval aastal üsna kergeks,» kirjutas asjalikult omaaegne haridusminister N. Kann ajakirjanduse veergudel. «Paljud õpilased ei jõuaks õpperaha tõstmise pärast keskkoolides enam õppida, algkoolist astuks ka vähem õpilasi keskkooli ja tuleval 1932/33. õppeaastal (aasta pärast) peaksid mõned keskkoolid õpilaste puudusel sulgema klassid...»⁷ N. Kann jättis aga märkimata, mil listest rahvakihtidest pärit noored pidid keskkooli uste taha jääma.

1931. aastal tõstetigi Tallinna keskkoolide õppemaks seniselt 40 krooniilt 50-le (Tal

⁴ ENSV ORKA, f. 50, nim. 1, s.-ü. 636, l. 50.

⁵ «Eesti Kool» nr. 1, 27. jaanuaril 1937, lk. 23.

⁶ R. Sõrmus ja A. Gutman, Töötaolu Eestis. Tallinn, 1933, lk. 58.

⁷ «Päevaleht» 9. mail 1931.

linna õpilastele) ja 60-lt 70-le kroonile (mujalt õpilastele).⁸ Tartu linnavalitsus tõstis samal ajal õppemaksu 45-lt 65-le kroonile aastas.⁹ Rakveres ja Narvas oli õppemaksu suurus 60 krooni, mujal 40—55 krooni. 1934. aastal oli keskmine õppemaksu suurus keskkoolides umbes 60 krooni õppeaastas.¹⁰ 1934. aastal kinnitati fašistliku valitsuse poolt antud seadusega nimetatud õppemaksud. Selle seaduse alusel võis õppemaksust vabastada üksnes 15% õpilastest.¹¹

Õppemaksu tõstmine majanduskriisi tingimustes, millal väketootjate (eriti maa-töörahma) rahalised sissetulekud tunduvalt kahanesid, rääkimata linnatöölise raskest olukorrast, oli kahtlemata üheks peamiseks põhjuseks, miks keskkooliõpilaste arv majanduskriisi aastail langes madalamale kui ialgi varem kodanliku diktatuuri ajal. Kui 1926/27. õppeaastal kuulus keskkoolide võrku veel 627 klassikomplekti 17 129 õpilasega, siis 1932/33. õppeaastaks oli säilinud 416 klassikomplekti 11 878 õpilasega.¹² Seega oli üks kolmandik keskkooliklassidest likvideeritud. Niisugune oli reaktsioonilise haridusministri pastor J. Lattiku koolivõrgu koondamise kava ellurakendamise ja õppemaksu tõstmise otsene tulemus.

Mida aga tähendas 50—70 krooni töölis perekonnale? See oli perekonna pea ühe kuni poolteise kuu palk. Seepärast pole imestada nii rohkearvuliste avalduste üle, mis tuhanded õpilased igal aastal haridusorganitele saatsid palvega neid õppemaksust vabastada või toetust määrata. Neis dokumentides kajastuvad ilmekalt need raskused, mida kehvematel kihtidel pärit noortel tuli taluda nii kesk- kui ka kutsehariduse omandamisel. Kõigis neis palvekirjades oli ühine see, et õppemaksust vabastamisest sõltub õppimise jätkamine ja kooli lõpetamine.¹³ Valdav enamik abipalujaid sai eitava vastuse. Kodanlikul riigil oli selleks liiga vähe raha. Ja üldse võisid abipalvetega ministereiumi poole pöörduda vaid need noored, kes juba keskkoolis käisid, mitte aga need, kes sinna alles astuda soovisid. Kui näiteks Tartumaa haridusosakond kahekümnendate aastate lõpul palus ministereiumilt neljateistkümnele andekale, kuid majandustikult kehvale lapsele toetust keskkooli astumiseks, vastas ministereium resoluutselt, et Eestis «ei kindlustata keskkoolis õppimise võimalust juba ette neile, kes keskkooli astuda kavatsevad või kelle sinna astumine võiks olla soovitatav».¹⁴ Niisugune oli kodanliku hariduse «vabaduse» tõeline pale. Vastavalt sellele seisukohale said peaaegu kõik vaesemad algkooliõpilased, kes tahtsid edasi õppida ja pöördusid abipalvetega haridusorganite poole, eitava vastuse.¹⁵ Näiteks kirjutas üks vaesest perekonnast pärinev õpilane Haridusministeeriumile järgmiselt: «Suvi on lõppenud ja koolid avatakse. Aga mina ei saa enam seda rõõmu tunda — õppida. Mineval (1935. a.) kevadel lahkusin algkoolist tunnistusega, mis lubas mulle kindlad väljavaated keskkooli. Aga ületamatu raskus asus ette — rahapuudus... Õpetaja lubas mind mineval aastal toimetada riigi kulul keskkooli... Astusin tema poole sisse. Ta vastus oli lühike: «Ei saa!» Ja algkooli lõpetanud nooruk küsib, miks ei ole kusagil inimest, kes astuks välja tööinimeste

⁸ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.-ü. 654, l. 136.

⁹ Sealsamas, l. 125.

¹⁰ «Postimees» 9. mail, 1934.

¹¹ «Riigi Teataja» nr. 66, 1934, lk. 1193.

¹² «Eesti Entsüklopeedia» 2, 1933, v. 610.

¹³ Vt. ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.-ü. 513 (920 lehte), 523, 539 (1160 lehte), neist valdav enamus ainult Tallinna õpilaste palvekirjad ühe aasta jooksul, 540 (883 lehte); nim. 4, s.-ü. 556 jt.

¹⁴ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.-ü. 513, l. 25.

¹⁵ Vt. Sealsamas, s.-ü. 512.

huvides? Kuid Haridusministeeriumi vastus oli: «Ministeeriumil puuduvad võimalused Teile toetuse andmiseks keskkoolis õppimiseks.»¹⁶

Paljud noored, kes suuri raskusi võites olid kuidagi üle keskkooli läve saanud, asusid otsekohe võitlema õppemaksust vabastamise eest. Selleks panid noored sageli välja kogu oma oskuse, et palvekirja ministeeriumis kuidagi tähele panemata ei jääks. Mõni kirjutas oma avalduse kõige hoolikamalt tušiga maalitud tähtedega, isegi plakatkirjas, teine jälle lisis juurde oma päevapildi, kolmas politseist lunastatud vaesustunnistuse. Mõned kooliõpilased aga valasid oma palvekirja koguni värsvormi. Üks värssides palvekirja kirjutaja, Tallinna kolledži 1. kursuse õpilane Salme Pihlo, kes ei suutnud kuidagi maksta 70-kroonilist õppemaksu ja kellel puudus isegi raha ööbimiskoha muretsemiseks, ütles oma värssides 1930. aastal Haridusministeeriumile:

*Olen Tallinna kolledži 1. kursuse õppur.
Kuid liiga pisikene on mu rahakukkur.
Majanduslik seisukord on minul raske,
sest mul ei ole kulda, hõbedat ega vaske.*

Edasi kirjutas tütarlaps, et vanemad teda aidata ei suutvat, sest nad on selleks liiga vaesed. Üldse olevat noore inimese elu väga raske ja keerukas, kuna

*ilm on loodud hirmus paha,
sest igalpool on tarvis raha.
Ja nüüd mul koolimaks on tasumata,
kuid siiski olen mina rusumata,*

*sest loodan, et mind lahkelt vabastate maksust.
Ärge kartke, ma ei lähe sellest paksuks!
Kui aitate üht õnnetut siin vaevast,
siis rohkem õnnistust ma palun Teile taevast!*

Tütarlaps lisis oma salmidele ka igaks juhuks veel vaesustunnistuse. Kuid minister solvus sellistest värssidest. Teatati kolledži juhatusetele ning tütarlast sunniti ministri ees «häbematute» värsside pärast vabandama. Õppemaksust S. Pihlot ei vabastatud.¹⁷

Ent õppemaks moodustas keskhariduse omandamiseks vajalikest kulutustest väid ühe osa. Sellele tuli lisada veel õpilase ülalpidamine, riietus, raamatud, õppevahendid jne. kogu õppeperioodi jooksul. Kuna kodanlikus Eestis asusid keskkoolid eranditult linnades, siis lisandusid maal elavate õpilaste väljaminekutele veel korterikulud. Loomulikult olid ka toitlustamiskulud kodunt eemal olevatel lastel tunduvalt suuremad kui oma kodus elavatel lastel.

Näiteks uurisid haridusorganid 1936. aasta novembris-detsembris maalt pärit õpilaste elutingimusi linnades. Kaugeltki mittetäielikel andmetel pidid maalt pärit õpilased korteri ja toidu eest maksuma õppeaasta jooksul ühtekokku:¹⁸

¹⁶ Sealsamas, s.-ü. 546, l-d 9—10, 11.

¹⁷ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.-ü. 540, l-d 64—68.

¹⁸ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.-ü. 540, l-d 64—68.

Linn	Maalt pärit õpilaste arv	Korteri- ja toidu- kulu kroonides
Tallinn	üle 1000	270—315 ¹⁹
Võru	397	keskm. 197
Valga	383	keskm. 190
Rakvere	318	keskm. 214
Viljandi	üle 300	112—344
Paide	270	174—300
Narva	235	keskm. 180
Kuressaare	233	keskm. 180
Pärnu	211	200—264
Põltsamaa	üle 145	131—344
Tõrva	135	keskm. 185
Tapa	üle 100	165—190
Türi	üle 100	145—250
Nõmme	üle 50	keskm. 180

Kui me siinjuures silmas peame, et näiteks üksnes suurtööstustöölise reaalpalk oli 1936. aastal Eestis pisut üle 55 krooni kuus (kesk- ja väiketööstuses oli see märksa madalam)²⁰, siis on täiesti arusaadav, et suurem osa töölisi, kehvikuid ja isegi keskmik-talupidajaid ei suutnud sellist summat välja panna. Seda võisid endale ilma eriliste raskusteta lubada vaid suurtalunikud, kõrgemapalgalised ametnikud, ärimehed ja töös-turid. Vaesematel õpilastel tuli, kui nad keskkoolis õppida tahtsid, ise koolivaheagadel ja ka õppeajal mingit teenistust leida. Sajad koolinoored läksid koolivaheagadel tööle taludesse, lauavabrikutesse, tellisetehastesse jm., et õppeperioodiks natukenegi raha teenida. Eriti majanduskriisi aastail oli noortel ka kõige viletsama töö saamisega suuri raskusi.

Sellised kodanluse poolt püstitatud tõkked keskhariduse omandamisel tekitasid töö-rahva hulgast pärit noortes kibestust ja meelepaha. Paljud noored hakkasid loomulikult juurdlema asja sisuliselt. Missugustele järeldustele pidid töörahva noored juba iseseis-valt tulema, toome selle kohta iseloomustava näitena ühe tolleaegse Tõrva ühisgümnaa-siumi õpilase Jaan Krausi loo. Noormehe vanemad olid töölised ja elasid Tõrva lähedal Jõgevastes. Kuueliikmeline perekond, neist neli last, elas väga vaeselt. Isa Ado Kraus ning ema olid mõlemad ligi 50% oma tööjõust kaotanud. Kogu perekonna lootuseks oli vanem poeg Jaan. Temale keskhariduse andmine sai perekonna kinnisideeks. Sel-leks tehti kõik. Kui Jaan Kraus 1928. aastal gümnaasiumi viimase klassini jõudis, ütles aga perekonna jõud üles. Vaene isa oli sunnitud haridusministrile saadetud kirjas tun-nistama, et «jõud on raugenud, sest elu nõuab minult liiga palju». Pärast olukorra põh-jalikkude uurimist anti Jaan Krausile ühekordne toetus. See kulus kohe õppemaksuks, mis seni oli maksmata. Kuid õppemaks polnud ainukeseks raskuseks. Peale selle tuli ju pojale Tõrvas voodikoht muretseda, hoolitseda ülalpidamise, õppevahendite jne. eest. Vaene perekond, kelle ülejäänud lapsed samuti pidid hakkama koolikohustust täitma,

¹⁹ Kuna kõikide linnade osas pole toodud keskmisi, siis esitatakse siin kõige väikse-mad ja kõige suuremad kulud.

²⁰ K. K a s k, Tööstustöölise majanduslikust olukorrast kodanlikus Eestis. Tallinn, 1957, lk. 34.

ei suutnud kõiki neid kulutusi enam katta. Lõpuks võttis gümnasist Jaan Kraus ise sule pihku ning läkitas haridusministrile kirja. Selles ta märkis meelepahaga, et kodanlikus Eestis «ei ole hariduse kättesaamine igauhele mitte kerge. Näiteks on töölisklassil hariduse kättesaamine väga raske, kui arvestada praeguse töölise olukorraga. Hariduse kättesaamine töölisklassile oleks aga tingimata vajalik... Hariduse tasapinna tõusuga töölisklassis nähakse ka töölistes inimest, kes võib töötada ja valitseda Eesti Demokraatlikku Vabariiki niisamuti kui need, kes seda praegu ei usu... Ei ole tähtis nähtavasti see, kuidas tööline elab, olgugi, et ta üldisest rahvaarvust enamuse moodustab. Töölisklass esineb eesti rahva peres vaeslapse osas. Sellepärast on ka arusaadav, mispärast töölise elu nii vilets on... Võib-olla toob aeg siingi omad parandused!»²¹

Niisugustele esialgsetele poliitilistele järeldustele jõudmine oli paratamatu neil noortel, kes ka hariduse omandamisel veendusid kodanliku korra rahvavaenulikus olemuses.

Kahekümnendate aastate teisest poolest alates, eriti aga majanduskriisi perioodil, hakkas kodanlus innukalt propageerima kutseharidust. Seda tegi kodanlus kindla eesmärgiga, et kasvatada endale kuulekat kvalifitseeritud tööliste ja teenistujate kaadrit. Kutseharidus pidi teenima kodanluse huve paremini kui silmaringi avardav, teoreetiline üldharidus. Viimane võis noorsugu kergesti tõugata elunähtuste analüüsimisele ja rahuolematusele kehtiva korraga, eriti majanduskriisi ja tööpuuduse tingimustes. Et mõnedes riigi ja omavalitsuse kutsekoolides oli õpetus tasuta, üksikutes aga väiksem kui keskkoolides, — samuti andsid kutsekoolid tegelikus elus vajalikke praktilisi oskusi, mis töörahva noorsoole polnud kaugeltki mitte tähtsusetu, — siis tõusis neis koolides pidevalt õpilaste arv. Kui 1922/23. õppeaastal õppis 31 kutsekoolis 1221 õpilast, siis 1929/30. õppeaastal loendati 68 kutsekooli 4561 õpilasega²², 1939. aastal aga töötas juba 177 kutsekooli 13 000 õpilasega (neist oli tehniliste ja tööstuslike koolide õpilasi 6700, s. o. umbes 50%).²³

Seega, kui üldharidusliku keskkooli õpilaste arv alates 1924/25. õppeaastast (kui neis oli 18 700 õpilast) pidevalt vähenes (1. novembril 1939. a. oli keskkoolides 16 673 õpilast), siis kutsekooli õpilaste arv kasvas järjekindlalt. Kuid kutsekool jäi ekspluataatorliku korra tingimustes ikkagi alamaks, teisejärguliseks kooliks, mis oli määratud töörahva lastele ja kuhu viimased suundusid peamiselt «paremate» võimaluste puudumise tõttu. Seda tunnistasid ka tolelaegsed haridustegelased. Nii näiteks kirjutas Tartu tööstuskooli juhataja 1929. aastal Haridusministeeriumile: «Juba algusest peale on tähele panna, et eriti tööstuslikku kutsekooli astuvad peamiselt äärmiselt kehvade vanemate lapsed, kuna jõukamad vanemad ikkagi üldhariduslikke keskkooli eelistavad.»²⁴ Edasi kurdab tööstuskooli juhataja oma kirjas, et õpilaste majanduslik olukord on väga raske, ilma toetuseta nad edasi õppida ei suuda. Täpselt sedasama kinnitas ka Kuressaare tööstuskooli juhataja oma kirjas. Märkinud, et tööstuskoolis õpivad peamiselt vaeste vanemate lapsed, lisas ta: «Rääkimata üldiselt viletsate korteri ja toitluse oludest, et juhtumisi, kus õpilased riiete ehk jalanõude puudusel sunnitud on ajuti koolist puuduma ehk jälle puuduvad selleks, et mingi kõrvalteenistse abil ennast edasi aidata. Tihti on aga ka andekad õpilased sunnitud olnud puht majanduslikel põhjustel õppimist katkestama...»²⁵

²¹ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.-ü. 516, l-d 527—528, 608—610. Jaan Kraus (praegu Kaldma) elab endiselt Tõrvas. 1940—1941. aastal võttis ta aktiivselt osa nõukogude võimu ülesehitamisest, olles esialgu Tõrva, hiljem Valgamaa Inventariseerimise Büroo juhatajaks. Praegu töötab J. Kaldma ENSV «Põllumajandustehnika» Valga koondises. Tema poeg lõpetas 1956. aastal Tõrva keskkooli. Vanaisa Ado Kraus suri 1932. aastal tuberkuloosi.

²² Eesti 1920—1930, lk. 336.

²³ Eesti Kroonika 1939, lk. 64.

²⁴ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.-ü. 539, l. 191—193.

²⁵ Sealsamas, l. 363.

Tegelikult tähendas enamikus kutsekoolides õppimine töörahva noorsoole eelkõige suurte majanduslike raskustega võitlemist. Ka siin oli suuremas osas kutsekoolides noortel kõigepealt tarvis tasuda üsna kõrge õppemaks pluss mitmesugused lisakulud seoses õppetööks vajalike materjalidega jne. Nii näiteks tuli 1937. aastal riiklikus tööstuskoolis tasuda 20 krooni õppemaksu ja 5 krooni tööriistade tagatisena. Tallinna tehnikumis oli õppemaksu suurus 40 kr., millele lisandus õppevahendite kulu veel 40 kr. Väljastpoolt Tallinna tulnu ülalpidamise kuludeks arvestati selles koolis õppides umbes 25 krooni kuus. Riiklikus kunsttööstuskoolis võeti õppemaksu, olenevalt kursusest, 30—50 kr. pluss õppeabinõude kulu 4—5 kr. kuus. Tallinna linna naiskutsekoolis oli õppemaks 30 kr., õppematerjalide kulu tõusis aga siin 50—80 kr. ühe kursuse jooksul. Tallinna tütarlaste kaubanduskoolis, Tallinna poeglaste kaubandus- ja ärianduskoolis tuli maksta 30 krooni, Tallinna majanduslikus erikoolis, Tallinna Noorte Meeste Kristliku Ühingu eratööstuskoolis, Tallinna tütarlaste kommertskoolis aga 50 kr. (viimases lisandus sellele tundides valmistatud toidu hind) jne.²⁶ Õppemaksust olid vabad peamiselt põllumajanduslikud kutsekoolid ja mõned madalamajärgulised tööstus- ja tööstusõpilaste koolid.

Kõik see tähendas, et töötaval rahval tuli suuri pingutusi teha ja püksirihma pingutada, kui ta tahtis oma lastele kutseharidust anda. Osa noori püüdis raskustest üle saada õppimise kõrval töötades. Väga sageli oli, eriti majanduskriisi perioodil, noortel raske tasuvat tööd leida. Üsna tihti aga polnud tööd üldse võimalik saada. Mõnedel noortel õnnestus saada kõige väiksemapalgalisem õpipoisikoht mõnes töökojas. Kuidas niisuguste noorte elu praktiliselt kujunes? Toome selle kohta ühe näite, Tallinna kaubalaeva mehaanikute kooli õpilase Arteemi Allase kirja haridusministrile 1929. aastal.

«Olen kehv,» alustas noormees oma lugu. «Abiandjaid ei ole. Isa suri mul 1927. a. ja jättis mind neljateistkümne aastaselt koos noorema vennaga haiglase ema toita. Pärast isa surma läksin merele ja teenisin oma igapäevast leiba masinaõpipoisina. Ülejäägist ei olnud juttugi, sest mis palka saab üks 14—15-aastane poisike! Nüüd, kus vanus lubas, astusin oma suurel igatsusel... Tallinna kaubalaeva mehaanikute kooli. Olen kaasüüriline ja maksan üüri 10 kr. kuus. Õppemaksu poole aasta eest tasusin oma viimase rahaga ja õppeabinõude muretsemiseks ei jäänud mul midagi. Päeval käin küll laevaparanduse töökojas «Neptun» Sadama t. 11. Seal õpipoisina teenides ei jätku tasu toidukski (alguses 6 senti, nüüd 8 senti tunnis). Kell 3 pärast lõunal saan töökojast vabaks ja kell 6 algab õppetöö koolis. Koolist vabanen kell $\frac{1}{2}$ 10 õhtul. Siis õpi, valmistata toitu, pese ja hari end... Puhkama saab alles kell kaks-kolm öösel ja üles tõusma peab juba kell 6, sest kell 7 algab töökojas töö.» Noormees palus ministrilt hädalt abi, sest «ühe kuu üür on mul juba tasumata, koolitarbeid ei ole, jalavarjud kuldavad ka äärmiselt ruttu, sest käimist on palju. Riided on ka vanad... Elu on tõsiselt kehv, ... toob sageli nutu silma...»²⁷

Kümnekroonine toetus, mis noormees nüüd ministeeriumilt sai, kattis üksnes tema üürivõla. Selletaolisi kirju ja avaldusi võib ka kutsekoolide õpilastelt leida arhiivides arvutul hulgal.

Ent isegi sellises kutsekoolis, kus üldse õppemaksu ei võetud, oli kehvematest kihtidest pärit noortel üsna raske õppida. Haridusministeeriumilt said vähest toetust vaid üksikud. Paljud noored sattusid olukorda, et kui kusegilt abi ei saa, siis tuleb unistus kutsehariduse saamiseks maha matta. Näiteks oli õppimine õpetajate seminarides tasuta. Üks Võru õpetajate seminari õpilasi, Leonhard Hallop, kirjutas 1928. aasta suvel kodanliku Eesti riigivanemale: «Olen juba IV klassi jõudnud, aga nüüd tabas mind ootamatult raske õnnetus — minu vana isa jäi raskesti haigeks. Ka ema on vana ja kehva

²⁶ Vt. Kutseharidus Eestis. Tallinn, 1937.

²⁷ ENSV ORKA, f. 1108, nim. 3, s.-ü. 539, l. 690.

tervisega... Kes toetab mind, et võin edasi õppida?... Palun Teid südamest hr. Riigivanem, ehk võite mind aidata... Kooliaeg ligineb, aga mul pole mingeid lootusi kooli-
saamiseks... Palun, halastage ühe vaese õpilase pääle, kes palub Teilt pisarsilmil abi!»²⁸

Lisame, et üsna suur osa õpetajate seminaride õpilasi olid sunnitud õpingute jätkamiseks pöörduma alandlike palvetega abi saamiseks koolivõimude poole igal aastal ja igas semestris.

Eks sellises raskes olukorras viibimine vajutas oma pitseri ka õpetajate seminaride kasvandike ühiskondliku teadvuse kujunemisele. Nii said üsna mitmetest Läänemaa õpetajate seminari õpilastest, nende hulgas L. Hallopi, kes hiljem selles koolis õppis, võitlejad kodanliku korra kukutamise eest. Hariduse omandamisel üleelatud raskused, kodanliku reaktsioonilise hariduspoliitika vahetu tunnetamine äratasid töörahva hulgast pärit koolinoortes protestivaimu maksva korra vastu üldse. See oli ka üheks põhjuseks, miks mitmetes keskkoolides ja kutsekoolides, nagu Pärnus (1922), Haapsalus (1922—1923), Väike-Maarjas (1923—1924), mitmetes Tallinna kesk- ja kutsekoolides kahekümnendatel aastatel ja kolmekümnendate aastate algul tekkisid illegaalsed EKNÜ rakused; miks mõnedes koolides, nagu Tallinna eeltehnikumis (1925), Läänemaa õpetajate seminaris (1931), Rakvere õpetajate seminaris (1931) jm. korraldati õpilaste väljaastumisi, mis olid suunatud kodanliku korra vastu.

Esrindlikumad Tallinna keskkoolinoored, kes olid koondunud illegaalsesse EKNÜ kollektiivi, kirjutasid 1926. aasta lõpul Pihkva kommunistlikele noortele, kes olid EKNÜ šefiks: «Kõige suurema huviga jälgime teie ülesehitavat tööd, sest see on üleilmilise revolutsiooni kõige tähtsamaks aluseks. Mida enam Nõukogude Liit edeneb, seda lähemal on kõduneva kapitalismi hoone sisselangemine, seda selgemaks saab rõhututele massidele siht, mille poole peavad püüdma... Meie õpime, organiseerime ja valmistume võitlusele pöranda all ja kui meie küllalt tugevad oleme, tuleme sealt välja töölisklassi võidulipu all... Meie hävitame traataiad Eestimaa Ida piiril ja ühineme Nõukogude Liiduga. See on siht, mille poole klassiteadlik proletariaat ja tema rohkearvuline liitlaste hulk kehviktalupoegade hulgast on püüdnud ja edasi püüab. Seda sihti ei unusta meie iialgi, see on meie eluküsimus.»²⁹

Ja see päev saabuski 1940. aastal, mil kodanlik kord kukutati ning Eestis pandi maksma nõukogude võim. Nõukogude Eesti astus Nõukogudemaa rahvaste vennalikkusse. Selle ajaloolise sündmuse puhul korraldatud Tallinna kommunistlike noorte miitingul ütles pealinna koolinoorte esindaja: «Meie oleme nüüd selja pööranud tolele ajajärgule, oleme maha matnud selle, mis oli eile, ning elame ainult helgemale tulevikule, vaatame talle rõõmu ja julgusega vastu.»³⁰

Elades ja õppides nüüd juba veerand sajandit nõukogude võimu neis tingimustes, mille eest vanem põlvkond, meie isad ja emad, aastakümneid visalt võitlesid, ei tohi me unustada ka eilset. Ja mõnikord, kui näed, kuidas kusagil mõni õpilane lohakalt oma töösse suhtub, siis tekib soov viia neid arhiivi vanu dokumente lugema. Tahaks neile jutustada sellest, kuidas oli olukord siis, kui meie isad-emad kunagi samuti tahtsid harituks saada.

²⁸ ENSV ORKA, s.-ü. 516, l. 179.

²⁹ EKPA, f. 24, nim. 1, s.-ü. 807, l-d 37—40.

³⁰ ENSV ORKA, f. 1090, nim. 1, s.-ü. 144, l. 381.

Üheaegselt vabariigi 25. aastapäevaga tähistab oma esimest juubelit ja viiendat tegevusaastat koolinoorte spordiühing «Noorus». 1960. aastani tegelesid koolinoorte sporditöö küsimuste koordineerimisega haridusosakonnad ning teised spordiühingud, nagu: «Kalev», «Dünamo» ja «Jõud». Tol ajal tekitas antud töösüsteem üsna palju nurinat: igäüks nimetatud instantsidest arvestas ainult oma kitsaid, peamiselt spordimeisterlikkusest lähtuvaid seisukohti, kogu süsteem oli killustatud, sest puudus ühtne juhtimine. Paljugi jäi vajaka õppursportlaste kasvatamisel ning noorte eneste organisatorivõimete rakendamisel, koostöö pioneeri- ja komsomoliorganisatsiooniga oli äärmiselt tagasihoidlik.

Viis aastat tagasi loodi Eesti NSV Haridusministeeriumi ja Spordiühingute ning -organisatsioonide Liidu Nõukogu algatusel koolinoortele oma spordiühing «Noorus», kelle ülesandeks on organiseerida koolinoorte hulgas massilist kehakultuurialast tegevust, kindlustada nõutav spordimeisterlikkuse tase ja tegelda järjekindlalt tihedas koostöös pioneeri- ning komsomoliorganisatsiooniga õppursportlaste kasvatamisega. Siinjuures peeti ühtlasi silmas, et spordiühingu tegevus aitaks ületada ülalnimetatud kitsaskohti, nagu ebaterve koostöö teiste spordiühingutega ja paljude kasvatusprobleemide minetamine.

Kogu spordiühingu töö raskuspunkt langes nüüd noorte endi õlgadele. Kõigepealt kasvas õpilaste iseseisvus kooli kehakultuurikollektiivide juhtimisel, sporditöö kontrollimise koordineerimisel ning ulatuslike ülerajooniliste või -linnaliste võistluste ja muude ürituste korraldamisel. Nii tuleb paremikul õpilasaktiivist palju energiat pühendada KSÜ «Noorus» vabariikliku nõukogu juhtimisele, mille koosseisus kuuluvad pooled kohad õpilastele.

Kuidas on aga koolinoorte oma spordiühing toime tulnud ülesannete täitmisega viie aasta jooksul?

Põhiprobleemiks on õppursportlaste kasvatamine

R. VIRKUS,

*Eesti NSV Haridusministeeriumi
koolivalitsuse juhataja*

Käesoleval aastal toimunud KSÜ «Noorus» IV konverentsil, kus analüüsi põhjalikult viimase kahe aasta tööd, märgiti ära spordiühingu autoriteedi kasvu üldhariduslike koolide õpilaste hulgas. Spordiühing on saanud n.-ö. jalad alla ning tugevneb organisatsiooniliselt iga päevaga. Viimaseks abinõuks selles oli laste spordikoolide ja staadionide allutamine koolinoorte spordiühingule. Tunduvalt on kasvanud kahe aasta jooksul ka spordiühingu liikmete arv, mis ei ole mitte formaalseks näitajaks, sest õppursportlased on leidnud enamikus rajoonides ja linnades igapäevast rakendamist kehakultuurikollektiivide tegevuses.

Üheks spordimeisterlikkuse ja massilisuse peegeldajaks on ettevalmistatud järgusportlaste arv, mis on kasvanud aastast aastasse. Praegu on vabariigis kuus kooli, kus kõik vastavaealised õpilased on järgusportlased, üle pooltes koolides on aga neid 50–90% 7.–11. klassi õpilastest.

Olulisemad ja hinnatavamad on koolinoorte spordiühingu «Noorus» saavutused õppursportlaste kasvatamisel, vaatamata lühikesele eksisteerimise ajale — viiele aastale. Alates pea-

aegu igast kooli kehakultuurikollektiivist ja lõpetades vabariikliku nõukoguga, mille esimeheks on haridusminister F. Eisen, on kujunenud põhiprobleemiks kasvatustöö küsimused.

Õpilaste peamiseks ülesandeks on ju õppimine, alustagem siis ka sellest. 1964. a. algul korraldati Raplas vabariigi kaheksa linna turniir korvpallis, kus kohalikke spordiühingu aktiviste ei huvitanud mitte üksnes turniiri sportlikud tulemused, vaid võeti vaatluse alla ka osavõtjate esimese õppepööruse töö tulemused. Pilt oli suurepärane. Peaaegu pooled korvpallurid olid lõpetanud esimese poolaasta hinnetega «4» ja «5». Vestlusest treeneritega selgus, et ebarahuldava õppepööruse pärast tuli koju jätta ainult paar õpilast.

Samal ajal aga riivab meie kõrva, viimasel ajal küll tunduvalt vähem, mõningate õpetajate omavahelisest vestlusest kooruv kurtmine: sportlased ei õpi, jällegi puudus õpilane N.

võistluste pärast ja jättis õppeülesanded täitmata.

Keda siis uskuda? Toetudes vabariigis korraldatud mitmete sellealaste analüüsidele, tuleb siiski uskuda Rapla noorte poolt tehtud analüüsi tulemusi.

On ju laialt tuntud Tallinna Epidemioloogia, Mikrobioloogia ja Hügieeni Teadusliku Uurimise Instituudi teaduslike töötajate poolt korraldatud katsete ja uurimuste tulemused kehalise kasvatuse soodustavast mõjust vaimsele tegevusele. Nendega tutvumine peaks kõigis looma tõekspidamise, et regulaarne tegelemine kehakultuuri ja spordiga ainult soodustab õppetööd.

Seda tõendavad teisedki uurimused. Mõned aastad tagasi uuris Tartu Riikliku Ülikooli õppejõud, pedagogikateaduste kandidaat S. Oja õppursportlaste õppepööruse küsimusi Tartu koolides. Ilmnes, et regulaarselt spordiga tegelevatel noortel oli õppepööruse tunduvalt kõrgem kui spordiga

Koeru kaheksaklassilises koolis hoolitsetakse sportlaste järelkasvu eest. Pildil: kehalise kasvatuse õpetaja Uno Aan 7. ja 8. klassi õpilastega murdmaajooksu stardipaigas.

mittetegelevatel noortel. Keskmised hindend on vastavalt 3,7 ja 3,4. Sama väidet toetab ka KSÜ «Noorus» vabariikliku nõukogu poolt läbiviidud õppeedukuse analüüs iga-aastasest koolinoorte spartakiaadist osavõtjate kohta.

Veel üks huvitav fakt. Juba kümme aastat korraldatakse ülevabariigilisi ainealaseid (matemaatika, füüsika, keemia, bioloogia, võõrkeeled) olümpiaade, kus paremate hulgas on igal aastal olnud vabariigi koolinoorte koondvõistkonna liikmed või kandidaadid. Noor kergejõustiklane Edgar Laksberg tuli hinnatavale kohale koguni kolmel alal: matemaatikas, füüsikas ja keemias. Kahtlemata on õpilaste, eriti õppursportlaste, suhtumise parandamises õppetöösse suur osa olnud ka koolinoorte spordiühingul ja tema aktivistidel. Paljudes kehakultuurikollektiivides ja rajooni ning linnanõukogudes on kontrollitud üksikute koolinoorte-sportlaste halba suhtumist oma õppeülesannete täitmisse. Neile on esitatud konkreetseid nõudmised olukorra parandamiseks ning osutatud vajaduse korral abi aktiivi poolt.

Kuid see probleem ei ole varjukülgedeta.

Siin ja seal kuuldu veel signaale, kus tunnustatud noorsportlased lahkuvad nõrga õppeedukuse pärast koolist ja ainult paremal juhul jätkavad õpinguid tööliskoole koolis, kuigi selgi puhul on tegemist kergema tee otsimisega. Eriti iseloomulikuks kujuneb niisugune olukord Tallinna noorsuusatajatele ja vabariigi korvpalli koondmeeskonnale. 1964. a. tsoonispartakiaadil pidi meie poiste korvpallurite põhikoosseis ebarahuldava edasijõudmise pärast koolis leppima kohaga pealtvaatajate tribüünil.

Täie printsiipaalsusega on viimasel ajal reageeritud spordiühingu kõigis lülides sellele, kui üksikute üliagarate treenerite poolt püütakse koolinoortest-sportlastest teha õppetöö suhtes «privilegeeritud» seisust. Siin ei saa mingit järeleandmist olla, vastupidi,

eesrindlikult sportlaselt tuleb nõuda ka eeskujulikku edasijõudmist õppetöös. Kehakultuurikollektiivid kui ka rajooni- ja linnanõukogud peaksid pidevalt jälgima õppursportlaste edasijõudmist koolis ning iga ilmenud kitsaskoha puhul reageerima sellele printsiipaalselt. See nõudmine kehtib samahästi teiste spordiühingute suhtes, kes kipuvad vahetevahel rikkuma ühist rinnet ja õppeedukuse ning käitumise küsimusi pidama ainult spordiühingu «Noorus» asjaks.

Niisama loomulikuks, et iga õppursportlane õpi hästi, tuleb pidada nõuet, et ta ka käitub eeskujulikult.

Et õppursportlaste käitumises lähevad asjad iga aastaga ülesmäge, sellest on meil tuua ohtralt näiteid. Korduvalt on üleliidulistel koolinoortespartakiaadidel tunnustavaid sõnu öeldud vabariigi koondvõistkonna eeskujulikest distsipliinist. Niisugust tunnustust on küll meeldiv märkida, kuid kahjuks ei saa sedasama öelda spordi-aladel saavutatud kohtade suhtes.

Möödunud aastal toimunud tsoonispartakiaadilt saadud muljete põhjal, vaadeldes meie noorte esinemist, tekkis mõte: eks väljakujunenud hea distsipliin ongi üheks aluseks tugeva kollektiivi kujunemisel, mis on omakorda ka tulevaste kõrgete sportlike saavutuste eeltingimuseks.

Teiseks märgiti aruandeperioodil, eriti rajoonide ja linnade konverentsil, spordiühingu viimase aja saavutustest ühena noorsportlaste kollektiivsusunde tugevnemist, käitumisnormide kindlamat omandamist. Seda kinnitab omakorda möödunud aastal spordiühingu vabariikliku nõukogu poolt väljastatud ankeet, kus ühe küsimusena paluti ära märkida ka õppursportlaste käitumise hinnang. Ja nagu selgus, on antud hinnangutest 99% positiivsed, kusjuures koolide direktorid töid palju huvitavaid näiteid koolinoortest sportlaste eeskujulikest käitumisest. Nii ütleb Harju rajooni Harmi 8-klassilise kooli direktor spordi kui kasvatusvahendi kohta järgmist: «Meil on olnud mitmeid juh-

tumeid, kus teistest koolidest tulnud halva käitumisega õpilased on lülitunud aktiivselt sporditegevusse ja nüüd käituvad korrektselt. Sport arendab õpilast mitmekülgset. Paremad sportlased on noorematele eeskujuks.»

Põlva rajooni Valgjärve kooli direktor aga märgib: «Õppursportlaste käitumine on hea. Tavaliselt on nad distsiplineeritumad kui mittesportlased.»

Kuid kahjuks ei oska veel kõik koolinoortest sportlased käituda eeskujulikult võistlusreisidel, eeskätt aga majutamispaikades. See valmistab tusameelt nii kaasõpilastele, treeneritele ja õpetajaile kui ka lastevanemaile ning spordijuhtidele.

Et seesuguste käitumisnormide rikkumine on ainult erandnähtuseks, võib selle eest tänu öelda kõigepealt koolide kehakultuurikollektiividele ning komsomoliorganisatsioonidele, kus hoitakse neid küsimusi teravalt fookuses. Kaasõpilased ja treeningukaaslased suudavad ise olla küllaltki printsipiaalsed ning ranged. Teravalt mõistetakse sõprade käitumises hukka kõik, mis on võõras ja sobimatu. Tuleb veel jagu saada ühest olulisemast puudusest sportlaste kasvatamisel, s. o. sportlase enesekasvatuse puudumisest. Iga väära sammu taga püütakse tihti näha küll treenerit, õpetajaid ja lapsevanemaid, kuid unustatakse peamine süüdlane — õppursportlane ise. Julgemini tuleks esitada noorukile, kellele riik on palju andnud, suuremad nõudmised tema käitumises. Kõrvalekaldumised õigelt teelt hoitakse paremini ära siis, kui lapsevanem, treener ja õpetaja moodustavad kasvatustöös üksteist toetava ja täiendava lüli.

Käesolevas artiklis on loetletud rida spordiühingu saavutusi. Nimetamata on aga üks olulisemaid. See on — noorte aktiivsuse, initsiatiivi ja organiseerimisvõime kasvatamine, noorte ettevalmistamine aktiivseks osavõtuks ühiskondlikust elust. Kui mõned aastad tagasi avaldati imestust Pärnu linna nõukogu töö üle, sest see laabus ainult noorte juhtimisel üsna edukalt,

siis ei ole nüüd teistes linnades ja rajoonides jäänud pärnulaste saavutusi organisatsioonilises töös imestama, vaid on asunud neid järgima. Kahjuks ei ole aga suudetud noortes peituvaid organisaatorivõimeid ühingu juhtimisel rakendada Tallinna Keskrajooni, Kohtla-Järve ja Narva spordiühingus. Kuigi enamiku rajoonide ja linnade kogemused kõnelevad sellest, et koolinoored on suutelised lahendama üsna keerulisi probleeme, organiseerima ise võistlusi, tegelema mitmesuguste kasvatustöö küsimustega, ei ole senini sellest aru saanud eelnimetatud linnade spordijuhid (spordikoolide juhtkonnad, treenerid ja kehalise kasvatuse õpetajad).

Ulatuslik õpilasakiivi rakendamine on spordiühingu edusammude peamine kandja. Ühtlasi peitub temas ka ühingu töö tõhustamise kõige suurem reserv. Kuigi üksnes 1964. aasta jooksul rakendati sadu ühiskondlikke instruktoreid sektsioonide tegevuse juhtimisel ja nende abil viidi 72 koolis sisse organiseeritud vahetunnid — ei ole veel kõik väljaõpetatud instruktoreid leidnud otstarbekat, võimetele vastavat rakendamist.

Tunduvalt paremini on tegevust leitud tuhandetele noortele spordikohtunikele. Koolide spordipäevadel, sise- ja koolidevahelistel võistlustel enam õpetajaid stopperi või mõõdulindiga ei näe, nende ülesandeks on tavaliselt kujunenud noorte kohtunike juhendamine.

Noored «haaravad võimu» järjest enam ka vastutusrikkamatel võistlustel. Möödunud aastal lasus ainult noorte õlgadel KSÜ «Noorus» üksikute alade vabariiklike esivõistluste korraldamine Viljandis, Kohtla-Järvel, Kingissepas, Paines, Tapal ja Elvas. Nad tulid oma ülesannetega edukalt toime. Eriti vajaks aga esiletõstmist korvpalli kaheksa linna turniiril peakohtunikuks olnud Pärnu 2. keskkooli abiturienti Allan Toodo eeskujulik tegevus. Pärnu koolinoortest koosnev võrkpallisektsioon eesotsas õpilase Annika Postiga tuli edukalt toime

KSÜ «Noorus» võrkpalli vabariiklike esivõistluste korraldamisega.

Pedagoogide edaspidiseks ülesandeks peaks jääma õpilastele enam jõukohaste ülesannete andmine ning nende juhendamine, et kasvatada uut õpilasaktiivi, kes oleks veelgi võimekam.

Pöördudes jällegi tagasi koolidirektoritele antud ankeedi juurde, tahaksin selles antud hinnangutes rõhutada eriti üht. Paljud koolide direktorid on arvamusel, et viimasel ajal tehtud edusammud õppursportlaste kasvatamisel on tingitud suurel määral kooli kehakultuurikollektiivi ja pioneeriringi komsomoliorganisatsiooni tihedast koostööst. Seda arvamust kinnitavad igapäevasest tegevusest saadud andmed. Enamikus eesrindlikes koolides on kehakultuuri- ja komsomolitöö muutunud lahutamatuks tervikuks, rajooni- ja linnanõukogudes on aktiiviks enamik kommunistlikke noori. Komsomolitöötajad on üha aktiivsemalt lülitunud koolinoorte spordielu. Nii juhib Harju rajoonis nõukogu rajoonikomitee sekretär Rein Parve, vabariiklikku nõukogusse kuuluvad ELKNÜ Keskkomitee sekretärid

Kusta Reinsoo ja Hilja Puusild ning spordiosakonna juhataja Karl Adamson ja pioneerorganisatsiooni vabariikliku nõukogu aseesimees Niina Kajak. Need ja paljud teised komsomolijuhid on suured spordientusiastid, kelle toetusel ja juhendamisel suudetakse edaspidi palju paremini lahendada koolinoorte spordiprobleeme, eriti aga kasvatusküsimusi.

Käesolevas artiklis peatusin mõningatel saavutustel, mis iseloomustavad koolinoorte spordiühingu «Noorus» tööd. Heites pilku ühingu tegevuse positiivsele bilansile ning tõstes esile just tihenendud koostööd pioneer- ja komsomoliorganisatsiooniga ja saavutusi noorsportlaste kasvatamisel ning arvesse võttes viie tööaasta kogemusi, võib üha kindlamalt väita: õpilaste oma spordiühingu loomine on ennast täielikult õigustanud.

Vaja on leida edaspidiseks perioodiks uusi reserve, eeskätt veelgi parema õpilasaktiivi kasvatamise ja rakendamise teel. See tooks «Nooruse» töösse selliseid saavutusi, mis on veelgi enam oma spordiühingu nime väärilised.

Noortes algatusvõime ja iseseisvuse kasvatamisel on suur osa õigesti organiseeritud klassivälisel tegevusel. Noored tahavad ju ise teha ning tunda end ka vastutajadena.

Seda kõike arvesse võttes organiseeritigi Tallinna 46. keskkoolis klassiväliline töö klubide näol. Niisugune vorm võimaldab klassivälise tegevuse paremat koordineerimist, kuna üksikult tegutsevate ringide töö on paratamatult killustatum; samuti ei saa maksimaalselt rakendada klassivälisel tegevust õpilaste esteetiliseks kasvatuseks, organisatsiooniliste töökogemuste omandamiseks, iseseisvus- ja vastutustunde arendamiseks. Klubilise töövormi puhul võib aga õpilasi hoopis rohkem rakendada juhtimisele ja anda neile enam iseseisvust.

Õpilasklubi koolis

L. TIITSMANN

Tallinna 46. keskkoolis on moodustatud neli klubi: internatsionaalse sõpruse, teaduse ja tehnika, kirjanudus- ja spordiklubi. Igal klubil on oma põhikiri, mis üldjoontes on sarnased, erinevused on ainult iga klubi spetsiifikat puudutavates küsimustes. Peale selle peetakse iga klubiliikme kohta arvestuskaarti, neil on ka liikmepilet ja rinnamärk.

Olgu näitena toodud teaduse ja tehnika klubi põhikiri.

A. Eesmärk

Teaduse ja tehnika klubi on vaba-tahtlik, kogu koolis tehnilise kallakuga ringide tööd ühendav ja koordineeriv õpilaste isetegevuslik organisatsioon, mis teostab õpilaste hulgas teaduslik-tehnilist propagandat kõikide vahenditega (näitlik agitatsioon, raadio, ajakirjandus, kino jm.). Klubil on embleem ja pitsat.

Klubi annab perioodiliselt välja ka seinalehte.

B. Juhtimine

I. Juhtivad ja otsustavad organid:

1. Üldkoosolek — otsustav organ, mis kutsutakse kokku perioodiliselt.
2. Üldkoosolekute vaheaegadel juhib klubi tööd üldkoosolekute poolt valitud juhatus ja klubi nõukogu.

II. Juhatuse koosseis

1. Esimees. 2. I aseesimees (teaduslik-tehnilisel alal). 3. II aseesimees (majanduslikul alal). 4. Kunsti- ja propagandaosakonna juhataja. 5. Sekretariaat tehniliste tööde teostamiseks (kolm sekretäri).

III. Teaduse ja tehnika klubi nõukogu

1. Nõukogusse kuuluvad: a) juhatus, b) sektsioonide juhatajad, c) raamatukogu juhataja, d) kunsti- ja propagandaosakond.

2. Nõukogu kontrollib ja kuulab oma koosolekutel ära sektsioonide juhatajate aruanded tehtud tööst.

3. Organiseerib massiürituste läbi viimist (näitused, konverentsid, laagrid jne.).

4. Otsustab uute liikmete vastuvõtmist ja klubi põhikirja rikkuvate liikmete väljaheitmist ning teisi klubi tööga seotud küsimusi, mida ei lahenda mõni teine klubi organ.

5. Otsustab komandeeringud, liikmete premeerimised ja auhindamised.

C. Klubi liikmetest

1. Klubi liikmeks saamiseks esitatakse vastav avaldus klubi juhatusel või selle sektsiooni hooldusõpetajale, missuguse sektsiooni tööst soovitakse osa võtta.

2. Avalduse rahuldamise hetkest loetakse avalduse esitaja liikmekandidaadiks. Liikmekandidaadi aeg on üks õppeveerand.

3. Kui liikmekandidaat on ühe õppeveerandi jooksul näidanud üles vajalikku aktiivsust klubi töös ja tal on rahuldav õppeedukus, antakse välja klubi liikmepilet ning rinnamärk.

I. Õigused

1. Klubi liikmed kasutavad kooli materiaalseid baase ja teaduslik-tehnilist raamatukogu.

2. Paremate tööde esitamisel kevadisel konverentsil saavad õpilased teaduslik-tehnilise komandeeringu vabariigis ja teistes liiduvabariikides tutvumiseks õpilaste tehnilise omaloominguga.

3. Igal klubi täisliikmel on õigus osa võtta klubi üldkoosolekutest sõnaja hääleõigusega ning lasta end valida klubi organitesse.

4. Klubi liikme õigused kehtivad ainult ühe õppeaasta. Kui klubi liige ei ole järgmise õppeaasta esimese veerandi jooksul end registreerinud klubi mõnes sektsioonis, kaotab ta klubi liikme õigused koos rinnamärgi kandmise õigusega.

5. Klubi liige kaotab liikmeõigused ka siis, kui ta ei täida klubi põhikirja nõudeid, nagu on märgitud osas C. II. punktis 1. ja 2.

II. Kohustused

1. Igal klubi liikmel peab olema vähemalt rahuldav õppeedukus ja hea distsipliin.

2. Iga klubisse kuuluv õpilane peab aktiivselt osa võtma vähemalt ühe sektsiooni tööst.

3. Aasta jooksul on klubi liige kohustatud tegema vähemalt ühe praktilise töö või valmistama ette ühe teoreetilise ettekande, millest paremad esitatakse kevadisel konverentsil.

Klubid koondavad õpilasi huvialade järgi. Igas klubis on mitu sektsiooni. Teaduse ja tehnika klubis on mateematika, füüsika, keemia, auto-moto, kinotehnika, naturalistide, raadio- jne.

Kose-Lükati pioneerilaagri alustas tööd uus vahetus. Traditsiooni kohaselt kogunesid pioneerid laagri keskväljakule pidulikuks lipuheiskamiseks.

A. Rammo foto

seksioon. Klubi juurde on organiseeritud teaduslik-tehniline raamatukogu. Moodustati ka kunsti- ja propagandaosakond, mille ülesandeks on välja anda seinalehte kaks korda kuus. Samuti loodi entsüklopedistide komitee — uuritakse teadlaste elulugusid ja hangitakse vastavat materjali seinalehtede jaoks. Klubi suurimaks ürituseks igal aastal on kevadine konverents. Selle ettevalmistamiseks moodustatakse büroo. Konverentsi puhuks korraldatakse õpilaste töödest näitus. Üldkoosolekul esitatakse teoreetilisi ettekandeid. Pärast on tööseksioonides.

Kirjandusklubis on töö peamiseks näitajaks kooli almanahh. Õigupoolest ju kasvaski klubi loomise mõte välja almanahhi toimetamisest. Klubis töötab viis seksiooni: luule-, proosa-, tõlke-, diskussiooni- ja reporterite seksioon. Igal aastal korraldab klubi ülekoolilise kirjanduspäeva. Siis kirjutavad kõik õpilased võistluskirjandi, millede seast valitakse välja parimad almanahhi jaoks. Päev on pidulik: kohutatakse kirjanikega, antakse kontsert. Klubi korraldab aasta jooksul ka

kirjanduslikke õhtuid ning deklameerimis-, kõne-, tõlke- jt. võistlusi, samuti organiseerib teatrite ja Kirjanike Maja ühiskülastusi.

Internatsionaalse sõpruse klubi eesmärgiks on kasvatada armastust meie Nõukogude kodumaa ja kõigi rahvaste vastu. Klubil on mitmesugused seksioonid: rahvatantsu, balleti, filatelistide, kirjasõprade jm. Klubi organiseerib massiliselt kirjavahetust ja tähistab ülemaailmseid tähtpäevi. Klubi suurimaks ürituseks on aastaaruandekontsert, mis on kindlateemaline, näiteks 1963. a. «Noored kogu maailmas», 1964. a. «Me ees on avatud kõik teed».

Spordiklubi organiseerib kooli spordialast tegevust, nagu igas koolis teeb seda olemasolev kehakultuurikollektiivi.

Iga klubiliikme kohta peetakse arvestuskaarti, millel on peale tavaliste andmete veel eri lahtrid õppeedukusest, käitumisest ning klubi tööst osavõtmisest.

Koolis on kehtestatud kord, et iga 5.—11. klassi õpilane võtaks osa vähemalt ühe klubi tööst. Ka need õpilased, kellel on kahtesid. Et aga aval-

duse esitajat kohe liikmeks ei arvata, vaid ainult kandidaadiks, siis tuleb tal püüda lahti saada puudulikest hinnetest. Nõnda on töö klubis ka teatavaks stiimuliks õppeedukuse parandamisel.

Igas klubis on juhtivatele kohtadele rakendatud umbes paarkümmend õpilast. Klubide töö juhtimine, kogu tegevus nendes ja, mis peasi, ka vastutus on õpilaste endi õlgadel. Kool võimaldab klassivälise töö jaoks vajalikud vahendid, samuti raha komandeerimiseks. Teaduse ja tehnika klubi eesrindlastel oli sel viisil võimalus tutvuda näiteks «Elektrosila» tööga Leningradis.

Hästi on Tallinna 46. keskkoolis organiseeritud koostöö lastevanematega. Koostatud on kartoteek lastevanemate kohta, kus peale elukutse jm. tavaliste andmete on ära märgitud ka lapsevanema huviala. Nii on tunduvalt kergem leida inimesi, kes võiksid abistada ja juhendada sektiioonide tööd.

Klubide töö koordineerijaks on kooli komsomolikomitee, kes on kogu klassivälise tööd ühendavaks ning suunavaks organiks.

Koolis ollakse veendunud, et klubilisel töövormil on tavalist tüüpi ringide ees suuri eeliseid. Eriti tähtsaks peetakse seda, et klubide valitsemine ja nende töö korraldamine on õpilaste

endi kätes. Kogu pedagoogiline kollektiiv toetab igati õpilaste algatatud üritusi ning osutab neile vajalikku kaasabi, ilma et sealjuures õpilastelt võetaks initsiatiivi ja vastutust.

Tulemustest võiks märkida teaduse ja tehnika klubi osas peale iga-aastaste teaduslik-tehniliste konverentside veel kartautode ehitamist, mille poolest kool on juba tuntud. Kirjandusklubi on aga välja andnud mitu kaunilt kujundatud trükitud almanahhi, samuti usaldati vabariikliku kirjandusringide aktivistide kokkutuleku ajal kirjandusõhtu korraldamine klubile. Internatsionaalse sõpruse klubi aruandekontserdid on sellisel tasemel, et neid võis laiemalegi publikule esitada «Estonia» teatris.

Ühegi klubi üheski sektiioonis ei ole kunagi probleemiks liikmete vähesus. Paraku ei või sedasama alati öelda nende koolide kohta, kus töötab näiteks tavaline kirjandusring. Õpilasi kahtlemata võib see, et töö klubides, ka kirjandusklubis, on tõelise, täiskasvanute organisatsiooni laadis korraldatud. Niisugusel kujul on klubiline tegevus parimaks kooliks organisatsioonilise töö osas, samuti on maksimaalselt rahuldatud kõigi huvialade edasiarendamine klassivälises tegevuses.

Eemalt paistab Kihnu.

H. Jõgisalu foto

Värskas — see nimi on meie õpetajatele väga tuntud. Kahesteistkümnetuhandelisest õpetajateperest on iga neljas seal juba viibinud, algklasside õpetajatest koguni iga kolmas.

Geograafiliselt on Värskas alevik Eesti NSV kirdeosas, Peipsi järve ääres. Selle järve ääres on omaette väike asula: kõrvuti kolm suurt hoonet elamiseks, kuhu igapäev saab mahutada üle 120 inimese; peale selle söökla, saun, nn. klubi suure saali ja paljude klassiruumidega, «valge maja» ambulantsi ja isolaatoriga, maakivist hoone, kus on kinoklass

ja garaaz, ning kahekorruseline «lektorite maja». Hoonete vahel on väljakuid, männitukki, valgetüvelisi kaski, sila-sinna suunduvad teerajad.

See on Õpetajate Täiendusinstituudi suvekursuste baas — Värskas, millest mõtlevad õpetajad, kui nad kõnelevad Värskast. Täiendusinstituudile kuulub seitsmeteistkümmehektari suurune maa-ala, nii et avarust ja ruumi on siin piisavalt. Ja üks kõige sellega liitu vahetult ümberkaudsed künnad, kuplid, orud, metsad, põllud ning aasad.

Ihus on siin, eriti tõstab seda lahesopp. Kohalikud elanikud kutsuvad teda Lämmijärveks, ning seda nime võib ta täie õigusega kanda, sest vesi on siin alati soe, lämme. Kolmest küljest on järv raamitud männimetsaga kaetud kõrgetest kallastest. Rand on liivane ja moodustab baasi pool loomuliku plaazi.

Värskasse suvekursuste baasi loomisega oli kaks muret. Esiteks see, kas ei tule raskusi lektoritega, sest Tallinn on Värskast ikkagi oma kolmsada kilomeetrit eemal, Tartust õnneks küll vähem kui sada kilomeetrit. Ja teiseks, kas õpetajad, kellest enamiku moodustavad maaõpetajad, tahavad kursuste ajal üldse maal viibida. Ollakse ju alalises elukohas maal niikuinii! Varem toimusid kursused linnades ja enamik pealegi Tallinnas, Tartus ning Pärnus. Linnas viibimine on aga maaõpetajale teatavaks vahelduseks. Vabal ajal saab käia kinodes, kohvikutes ja teatriteski on suvel üht-teist. Värskas alevikus on vaid üks kino, ning seegi ei tööta iga päev. Kursuste baasis antakse etendusi aga üpris tagasihoidlikult.

Kuid elu näitas, et need muretsemised olid siiski asjatud.

Lektorid, peamiselt linnainimesed, on heameelega nädala või rohkemgi Värskas, seda enam, et neile on võimaldatud sinna tulla kogu perega. Lugada päevas neli tundi, või mõnikord veel rohkem, on tõsine töö, kuid jääb aega ka suvitamiseks, kalapüügiks ja matkadeks. Hea on seegi, et oled eemal igapäevastest askeldustest.

Ka õpetajaile on Värskas hakanud meeldima. Ega suvine linn olegi teab-mis. Aigu käid küll hoolsalt kinodes ja kohvikutes, kuid tüdid neist peagi, sest kursus kestab tavaliselt neli nädalat. Tallinnast või Tartust loodusesse vee ja värskes õhu kätte pääseda aga polegi nii hõlps.

Värskas on aga teisiti. Loengud toimuvad kahes osas: hommikul ja õhtupoolikul. Keskpäeval on 4—5 tundi vaba aega. Siis saab käia ujumas, paadiga järvel sõitmas (paate on juba heake hulk) või päikest võtmas. Sobivaid kohti on baasis ja selle ümbruskonnas rohkesti. Õhtuti armastatakse teha metsateedel pikemaid jalutuskäike. Harrastatakse ka pallimängu ja kergejõustikku. Kuigi vahendeid sportimiseks on, näivad õpetajad, kui need pole just kehalise kasvatusõpetajad, spordist üldiselt siiski vähe lugu pidavat. Ka badmingtoni on võimalik lennutada. Ja klubi saaliski on sageli üht-teist: mõne kursuse isetegevusõhtu, lõpuõhtu või midagi muud. Laupäeva- ja pühapäevaõhtutel on aga kindlasti midagi. Loomulikult on neidki, keda järjekindlat võib

Suvel Värskas

V. ORDLIK,

Vabariikliku Õpetajate Täiendus-
instituudi direktori asetäitja

näha hommikuudus ja õhtul hilja järvel või järve ääres kala kiusamas. Kõneldakse, et järves on päris parajaid hauge ja ahvenaid ning muudki.

Ja kui ilm vähegi lubab, toimuvad isegi loengud väljas vabas õhus. Lektoril on siis küll veidi raskem kuulajaid kõita, kuid seda karta just ei ole, et kõik õpetlikud sõnad õhku haihtuvad ja kuulajad vaid okstel siristavaid linnukesi ning taevas hõljuvaid pilvi vaatlevad.

Kui sajab vihma, siis on kõik muidugi üksluisem ja vaba aega aitab lühendada hea juturaamat. Naisperel on harilikult kaasa võetud midagi näpuvahele võtmiseks.

Hea on seegi, et need õpetajad, kellel on lapsi, võivad kursuste ajaks nad Värskasse kaasa võtta. Vanuse alammääraks on kolm aastat, ülempiiri ei ole. Lapsed, neid koguneb mõnes vahetuses kolmkümmend ja enamgi, on majutatud elamiskorpuste parimatesse tubadesse. Loengute ajal on lastel kasvatajaks üks laste emadest. Kui lapsi on rohkesti, moodustatakse nooremaid ja vanemaist lastest eraldi rühmad.

Ka õpetajail on võimalus kogu perega või abikaasaga kursuse ajal koos olla. Sel puhul tuleb aga elada telgis. Telke saab baasist laenata ja seda võimalust kasutatakse.

Ükskõik kui kaugel see Värska küll Tallinnast on, kuid ühendus Tallinna, Tartu ja Võruga on hea. Kaks korda päevas sõidavad bussid Tallinnast otse kursuste baasi sõõkla ette. Istud hommikul Tallinnas bussi ja oledki poole kolmeks kohal. Kui alustad teekonda õhtul kell pool seitse, saabud Värskasse keskööl. Tagasiteele võid asuda kas pärastlõunal või varahommikul, nii et enne kümnet oled jälle pealinnas. Nii võid ühe päevaga Värskas ära käia. Peale selle läbivad kursuste baasi Tartu ja Võru bussid. Üldse peatub busse Värska alevikus päeva jooksul üle kahekümne korra.

Raudteed Värskasse sõiduks kasutatakse seetõttu vähe. Pealegi on tee Petseri raudteejaama hästi kõverik. Voodivarustust kaasa võtta ei ole tarvis, sest tekid ja voodipesu on baasi poolt.

Kogu kursuste perioodil viibib baasis ka arst, kellelt saab alati esmaabi ja kes tõsisemalt haigestunud paigutab isolaatorisse või suunab Värska, Räpina või Tartu haiglasse. Arsti kohus on samuti kontrollida sõõklat ja korra ühiselamuis ning baasi territooriumil üldse. Kõige selle tulemusena pole viie eksisteerimise aasta jooksul baasis tõsisemaid haigestumisi esinenud. Valvas peab olema sellegipoolest, sest rahvast on ju rohkesti, oma nelisada igas vahetuses, ja vahetusi on suve jooksul kolm. Peale õpetajate kasutavad kursuste baasi veel teisedki (Tallinna Pedagoogilise Instituudi ja Kunstiinstituudi üliõpilased), kes viibivad siin praktilistel töödel. Komsomoliaktivistid on siin igal aastal kuu aega laagris. Baasi kasutada soovijaid on rohkesti, kuid teisi saab vastu võtta vaid vaba ruumi puhul. Sageli lepivad külalised telkides elamisega. Nii võib mõnikord näha kursuste baasi territooriumil tervet telklinna.

Tihedad sidemed on kursuslastel-õpetajatel kujunenud oma naabriga, sovhoosiga «Zarja». Igal suvel käivad kursuslased sovhoosi abistamas, kõige enam istutamistöödel. Viimasel ajal on kursuslased võtnud oma hooldamisele eraldi veel 3—4 hektarit hübriidkaalikat. Kuna kursused kestavad juuni algusest augusti teise pooleni (kolm vahetust), siis suudetakse «šeflusaluseid» küllaltki pika aja vältel hooldada. Saak on tulnud muidugi koristada sovhoosirahval enesel.

Sovhoos omalt poolt on andnud kursuslastele kasutada ekskursioonideks autot. Baasil on küll üks buss ja veoauto, kuid bussist ei piisa kõikide soovide rahuldamiseks. Umbruses on aga palju vaatamisväärsusi: Petseri oma kloostritega, Irboska, Pihkva, Mihailovskoje.

Ja sovhoos ei ole kunagi keelanud oma abi.

Ühiskondlikult kasulikke tööd jätkub kursuslastele ka suvekursuste baasi territooriumil, peamiselt heakorrastustöödel. Kõike tehakse nurisemata ja teha on veel paljugi. Seni on olnud liiga vähe lilli õppe- ja elamisruumide ümbruse kaunistamiseks. Välja on ehitamata ka rida mänguväljakuid, staadion jm.

Igal kursusel Värskas on oma juhataja Õpetajate Täiendusinstituudi vastava kabinetti

juhatajaist ja peale selle veel üldjuhataja, nn. baasjuhataja kogu kursuse ajaks. Tege- mist on üldjuhatajal palju: jagada õppe- ja muid ruume, võtta vastu ning ära saata nii kursuslasi kui lektoreid, pidada kontakti Tallinnaga, hoida kõigel silm peal, et töös ei tekiks häireid.

Peale kursuste juhatajate on suureks abiks baasi juhatajale kursuslastest moodustatud partei- ja komsomoligrupp. Kultuurilised üritused, seinalehed, ühiskondlik kasulik töö, eluolustikulised küsimused, lasteaed, saun, söökla jmt. on nende tähelepanu all.

Kui juhtub, et mõni kursant eksib kursuste baasis kehtestatud korra vastu, aitavad nimetatud grupid baasi üldjuhatajal küsimust lahendada. Õnneks seda laadi tööd ei ole igal suvel üldse ette tulnud.

Igal kursusel on ka nn. omavalitsus: kursusevanem, tema asetäitja ja kui on rühmad, siis ka rühmavanemad ning nende abid. Need organiseerivad kursuse sisemist elu ja peavad sidet kursuse juhatajaga ning partei- ja komsomolikomiteega. Ka seesugused ülesanded, nagu tööst osavõtu kohta arvestuse pidamine, hoolitsemine selle eest, et lek- torid päevikusse vajalikud sissekanded teeksid jms., on kursuse- või rühmavanema hooleks.

Nii see elu Värskas igal suvel kulgebki. Tekib siiski küsimus, ka niisuguse õppe- baasi lootatne on õigustatud, sest aastast suurem osa on ta ju tühi?

On õigustatud.

Kui kursused on ühte paika koondatud, siis on neid kergem organiseerida ja juhtida. Tunduvalt hõlpsamaks muutub majutamine, kuid ka muus on tööd-tegemist vähem. Vaja- duse korral saab nii korraldada mitmele kursusele ühiseid loenguid, eriti üldloenguid — rahvusvahelisest olukorrast, tööstuse ja põllumajanduse alalt ning teaduse ja tehnika uusimatest saavutustest jne.

Kontrollijaile ka meeldib, kui kõik on üheskoos. Ja üldse, me organiseerime statsio- naarseid suvelaagreid pioneeridele, turistidele jt., miks ei või siis olla üks selleaoline ka õpetajaile.

See on kirjas üleliidulise pioneeriorganisat- siooni 60-ndate aastate kroonikas

1963

● «Rahvusvaheline»...

Iga päev toovad kirja- kandjad Moskva Pioneeri Palee internatsio- naalse sõpruse klubile sadu sellist templit kand- vaid kirju. Oma elust, unistustest ja kõige kal- limast — rahust — kirju- tavad lapsed Bulgaariast ja Tseilonilt, Hiinast ja Birmast, Poolast ja Prant- susmaalt...

Teiste kirjade hulgas saabub kiri Kreekast. Selle saatis Kreeka rah- vuskangelane Manolis Glezos. Ta kirjutas

Moskva lastele:

«Kallid sõbrad!

Sain kätte teie head soovid. Täna teid poliitiliste vangide vabasta- mise liikumise aktiivse toetamise eest. Ma loo- dan, et uut aastat tähis- tavad võidud rahu, prog- ressi ja rahvastevahelise sõpruse kindlustamisel.

Siiralt teie
Manolis Glezos.»

● Nõukogude Liidu pioneeridel on hea tra- ditsioon korraldada 2. ok- tobril üleliiduline raadiorivistus. 1963. a. 2. ok- tobril oli suurepärase raport Hmelniitski oblasti

Balamutovo küla kol- hoosi «Gigant» pioneeri- del. Pärast rivistust võt- sid Balamutovo pioneerid vastu kirja 2003. aasta pioneeridele. Selles pöördusid nad pioneeride poole, kes tähistavad Kommunistliku Partei II kongressi 100. aasta- päeva. «Las nad saavad teada ka meie tegudest,» otsustasid lapsed.

Kiri ja filmid maleva elust paigutati erilisse konteinerisse ja maeti maha. Sellele kohale püstitati graniitkivi, millele on kuldtähtedega kirjutatud: «2003. aasta pioneeridele».

1956. aasta. Tänavu tuleb Märjamaa keskkooli matkajatel kolmandat korda võistelda «Sädeme» rändkarikale. Kaks aastat on nad tulnud esikohale, kolmandal aga on mängus karika jäädav omandamine. Tublid poisid-tüdrukud.

Kust küll sai alguse nende rännuhimu? Raske öelda. Küllap oli oma osa mõnelgi ajaloo-, kirjandus- ja bioloogiatunnil, kus õpetaja tõi klassi vana tarbeeseme, jutustas tuntud kohast muistse loo või visandas vestluses pildikesi loodusest. Oma osa oli ka tookordse Märjamaa rajooni muistsete linnuste ja asulakohtade lausa kutsuval küllusel. Ja peasi — leidus õpetajaid, keda täite õigusega võib nimetada matkarentusiastideks. Märjamaa keskkooli matkajate hingeks on praeguseni õppealajuhataja H. Jõgisalu.

Alguses hakati koguma etnograafilisi esemeid. Siis tehti tutvust peredega, kus veel vanu tarbeasju ja tööriistu leidis, ja ümberkaudsete vanemate inimestega. Nendelt saadi kuulda, kuidas eestlased vanasti elasid ja kuidas neid tööriistu kasutati. Nagu iseendast tekkis võrdlus praeguse ja omaaegse töö raskusest ja viljakusest. Hakati kuuldot üles kirjutama. Neist kirjutistest, fotodest ja kogutud esemetest sai alguse koduloonurk. Kooli matkamarsruudid aga laienesid üha ja 1954. aastal võideti «Sädeme» rändkarikas.

1955. aasta suunas lapsed revolutsiooniliste sündmuste paikadele ümbruskonnas. Veel elas eakaid mehi, kes viiskümmend aastat tagasi olid saanud oma esimesed võitlusriistsed. Nende, 1905.—1906. ja 1917. aasta mälestuste kogumisele on Märjamaa õpilased tänaseni truuks jäänud.

1956. aasta matkavõistlus on pingelisem. Teatakse, et Võru Pioneeride Maja plaanitseb pikka paadimatka, mis viib lapsed väljapoole koduvabariigi piire. Mõlgutati mida sellele vastu seada. Otsus: võrulased haaravad laialt, meie — sügavuti. Nii tekkis kavatsus 6-päevasest jalgrattamatkast mööda kodurajooni. Nüüd, üheksa aastat hiljem, kõneleb sellest kogukas album hulga fotode ja sissekannetega. Mingem selle jälgedel.

Esimene matkapäev. Esimene peatus tehakse Sõtkes, 1905. aasta revolutsiooni

Rahva revolutsioonilise mineviku jälgedel

A. TÖLDSEPP

paikades. Selle kõrval vaade'dakse soovhoosi elu. Konovere linnamäel avastatakse sõjaaegsetes kaitsekraavides nähtavad püsttara sõestunud jäänused; tehakse linnamäest skeeme ja fotosid.

Teisel matkapäeval jõutakse Varbola linnusele. Albumis on selle kohal katkendeid ja fotokoopiaid Läti Henriku kroonikast, mis pajatavad eestlaste visast vastupanust ordurüütlitele; fotosid põlistammedest, linnuse kaevust, ohvrikivist. Sissekanded jutustavad linnusevalli pikkusest ja kõrgusest, linnuse plaanist.

Härma talus demonstreerib Tõnis Aren vanu tööriistu ja kingib neid koduloonurga jaoks. Siin on säilinud tüüpiline Eesti talu kujundus ja hoonedki. Tehakse fotosid ja plaanistatakse. Esimesel fotol on allkiri «Kambri otsas õitses õunapuu»...

Edasi. Haimre park ja mõisa varemed — 1905. aasta sündmuste tunnistajad.

Lehekülg, mille pealkirjaks on «Paas on meie rajooni aluspõhi», pakub taas andmeid olevikust, kõneleb paasist ehitusmaterjalina.

Teekond viib rahvaluulekoguja Emilie Poomi juurde, kust tuuakse kaasa hulk fotosid, märkmeid sellest, mida jutustas inimene, kes on jälginud elu erksa ja arusaava pilguga.

Laste pliatsid liiguvad nobedasti ja märkmiku leheküljed täituvad üksteise järel. Seda, millest jutustab Jüri Puntso, ei ole nad varem kuskilt kuulnud ega lugenud.

Sellelgi matkal lööb H. Jõgisalus välja bioloog. Parkides vaadeldakse linde, Maidla lähedal paelub kaldapääsukeste koloonia. Koloveres imetletakse lossiparki ja tiike. Ent ühtlasi on siin nähtud enamat. Fotode alla on kirjutatud vanemalt elanikelt kuulnud lause: «Toomingaväät on teinud need tiigid!» See tähendab: orjatöö.

Millega kõigega ei tutvutud sel matkal? Vardi savitööstus, Varbola tehisettehas, Ellamaa turbaraba — kõik see oli tollal olevik ja rajooni seisukohalt väga tähtis. Praegu, üheksa aastat hiljem, on see juba minevik. Tehased ja Ellamaa elekter on taganenud suuremate ja võimsamate tehaste ja elektrijaamade ees. Ent mis võinuks praegustele õpilastele paremini selgitada meie elu sammu pikkust ja karmust?

Nüüd katkendeid tolle matka kokkuvõttest, mis valgustavad ka matkale eelnenud ja järgnenud tööd... «Meie huvi paelusid mälestuspaigad muistse Eesti elust ja võitlusest... Suurt huvi pakuvad linnused ja Kolovere loss... Meie rajoon on muistse Harjumaa osa, mille keskuseks oli Varbola, üks võimsamaid linnuseid Eestis... Enne matkale minekut tutvusime Läti Henriku kroonikaga, kus Varbola linnust ja varbolalasi on mitmel korral nimetatud.

Otsustasime, et leiäudest tuleb teatada

Etnograafia Muuseumile... Paluda võtta looduskaitses alla Märjamaa haigla eeskasvav pärn, endise Haimre mõisa park, Pajakal Hiie tahu tamme-kuusemets...»

Matk andiski Märjamaa keskkoolile «Sädeme» karika jäädavaks.

Möödusid aastad, matkagrupp sai järjest « uut verd » ja andis ära vana. Grupp uuenes üha, kuid matkad on jäänud traditsiooniks. Ikka pakuvad nad midagi uut.

Algklassid matkavad kooli kõige lähemas ümbruses, õpivad tundma parimaid inimesi, näevad neid tegutsemas, täheldavad nende töö vilja. Alates 5. klassist põimub tänapäevaga ajalugu.

Suure Isamaasõja ajal oli Märjamaa aleviku serval lahing. Kooli koduloo-urgas on selle lahingu skeem ja kirjeldus, õpilaste endi koostatud. Nüüd käivad kõik seda mälestuspaika külastavad klassid enne läbi koduloo-urgast...

1905.—1906. ja 1917. aasta sündmustepaigad moodustavad 7.—9. klasside matkamarsruudi.

Tänavuses 7. ja 8. klassi matkagrupis oli 14 õpilast ja 2 õpetajat. Kogutud materjalist valmistati stend Eesti NSV 25. aastapäeva näitusele. Rohkesti fotosid, märkmeid jutuaamistest ja loodusevaatlusi oli matka «saak».

Esimene peatus on Haimre pargis, kus õpitakse linde määrama laulu järgi ning

Märjamaa keskkooli matkajad istutavad 1905. aastal hukkunute mälestuseks oma kooliajast kaasatoodud lilli.

H. Jõgisalu fotod

vaadeldakse haruldasemaid pu'd ja pöörsaid. Haimre 8-klassilises koolis tutvustab direktor E. Urvast oma kooli kodu-uurimise materjale. Nimelt asub Haimre kool muistse, nooremasse kiviaega kuulunud asula kohal ja tema territooriumilt on kaevamisteil leitud palju esemeid. Kõigest sellest oskab direktor huvitavalt pajutada.

Matkatee viib Moodrassa. Satutakse taas käesooleva sajandi alguse mälestustele. Jutustajaks on kohalik elanik, 86-aastane Tööpunalipu ordeniga autasustatud Jüri Puntso, kes 1905. aastal oli aktiivsete võitlejate ridades ja kandis selle eest ränka karistust. Meenutades noid võitlusi ja järgnenud kohtumõistmist, sõnab ta: «Nüüd tean, et meie võitlus ei olnud asjata ja selle eest oleks võinud isegi surra!»

Need sõnad ei ole kerge't öeldud. Nimi Puntso oli matkajale silma hakanud juba Haimre kooli Suures Isamaasõjas langesnud endiste kašvandike mälestustahvlilt — poeg oli ligi neli aastakümnet hiljem langesnud isa võitlust jätkates.

Samad Jüri Puntso sõnad meenuvad Velisel 1905. aasta sündmuste kohalikus keskusel ja saadavad lapsi kogu edasisel matkal, mis kulgeb nüüd peamiselt käesoleva sajandi esimeste aastate jälgedes.

Velise alevikus kuulevad nad «Velise vabariigist», mille «kuulutas välja» koha-

lik kooliõpetaja Paulus 1905. aasta oktoobris; koosolekutest, mida tollal peeti, mitmesajamehelisest maakaitseväest. Pauluse lähemad kaastöölised olid Jüri Oviir, Velise valla Tööraha Nõukogu esimees 1917.—1918. aastal, kelle mäestused on ilmunud koguteoses «Nõukogude võimueest», ja Mihkel Aitsam, kes 1917. aastal langes Püssi lahingus.

Velisel korrastati 1905. aasta ohvrite monumendi ümbrus ja istutati sinna lilli; käidi vanas vallamajas, kus tookord toimusid koosolekud. Viibiti kohal, kus Bezobrazov mõistis kohut ja kus karistati süüdimõistetuid.

Järgmine peatus on Vigalas. Bernhard Laipmanni haud Vigala kalmistul toob lastele lähedale sirgjoonelise revolutsioonäri kuju, kes oli kindlalt otsustanud pigem surra kui taluda vaba inimest häbistavat karistust.

Vigalas jutustab maakutsekooli nr. 29 õpetaja Mihkel Aitsam, eespool nimetatud Mihkel Aitsami sugulasi, veel palju uusi üksikasju. Näiteks: mõni aeg tagasi suri kohalik fotomees Madis Rukki, kellest jäi järele üle kahe tuhande vana klaasnegatiivi, millest muist pärines 1906. aastast. Neid oli suitsutaredest, mõisa häärberf taastamisest jne. Leiti ka Soomes trükitud postkaart B. Laipmanni pi'diga ja allkirjaga

«B. Laipmann, tapetud karistussalga poolt 1906. aastal». Kaardi oli Ants Laikmaa saatnud Soomes maapäos olles.

M. Aitsamil on käepärast dokumendid talude rendi kohta, millest lapsed teevad väljakirjutuse. Sellest se'gub, et talukoha nr. 35 rent tõusis 1895. a. — 1901. aastani 112 rublalt 240 rublale, talukoha nr. 111 rent samal ajavahemikul 120 rublalt 271 rublale ja talukoha nr. 193 rent 133 rublalt 234 rublale.

Juba need vähesed andmed teevad lastele mõistetavaks, miks 1905. aasta revolutsioon Velisel nii palju aktiivseid osavõtjaid leidis.

Siin täienevad matkajate märkmikud ka uute muistendite ja rahvajuttude võrra, mida M. Aitsam oskab esitada toreda huumoriga.

Viimane peatuskoht on Perus — B. Laipmanni hukkamispaigas.

Märjamaale jõutakse kaanteni täis matkamärkmikega. Ajaloo'lastele on need enamalt jaolt tuntud faktid, kuid õpilastele pakuvad need lausa uut, senitundmatut.

Käesoleva suve loodusloolane matk (marsruudil Lihula — Vatlja linnus — Varbla kool) viis Märjamaa õpilased mere ni välja. Saanud kalurikolhoosilt tasuta mootorpaadi, tehti paaritunnine meresõit, suunduti laidudele linde vaatlema ja pildistama. Fotod ja kirjeldused kogutakse «Looduskaitse mappi».

Märjamaa keskkooli matkajad ei ole kaugelki ainult suvevaheaja ja puhkepäevade mõistliku veetmise vorme ega üksnes matkajate endi silmaringi avardamiseks mõeldud. Kogutud ning kappides ja stendidel talletatud esemed, kirjutised ja fotod on väärtuslikeks õppevahendeiks praegustele ja tulevastele õpilastele. Koolis pole õpetajat, kes neid ei kasutaks.

PÄRNU TANTSIS JA LAULIS

Pärnu linna koolinoored tähistasid lõppenud õppeaastat laulupäevaga Vallikäärus. Uhtlasi oli see juubelilaulupeo peaprooviks.

Piltidel (ülalt alla):

- Esinevad mudilaskoorid.
- Õpetaja E. Roosna annab Pärnu linna 6. 8-klassilise kooli rahvatantsurühmale enne etteastumist juhendeid.
- Laulupäevast võttis osa ka Pärnu 1. majavalitsuse 55-liikmeline akordioniorkester.
- Esinema!

Eesti NSV geograafia ja teadusliku maailmavaate kasvatamine*

H. TIITS

B. EESTI NSV KUI NSV LIIDU OSA

Eesti NSV geograafia kursuses on vajalik käsitleda Eesti NSV-d kui NSV Liidu — võimsa, maailma ajaloos esimese sotsialismimaa osa. Selleks tuleb Eesti NSV geograafia kursuse iga teema tihedalt siduda NSV Liidu geograafiaga ja käsitleda Eesti NSV geograafiat NSV Liidu geograafiliste iseärasuste taustal. Seda nõuet saab realiseerida Eesti NSV looduslike ja majanduslike olude võrdlemise teel NSV Liidu kui terviku vastavate oludega ning näidates Eesti NSV kohta teiste liiduvabariikide hulgas. Selleks on tarvis võtta aluseks alljärgnev.

I. EESTI NSV JA NSV LIIDU TEISTE OSADE LOODUSLIKE TINGIMUSTE VÕRDLEMINE

Eesti NSV territooriumi looduslikud tingimused on sarnased paljude teiste NSV Liidu osade looduslike tingimustega, kuid erinevad juba Eesti NSV asendist tingituna geograafiliselt kaugemate NSV Liidu osade looduslikest tingimustest. Seetõttu on võimalik Eesti NSV füüsilise geograafia osas käsitleda teemasid võrdlevalt NSV Liidu teiste osadega kahel viisil: näidata Eesti NSV looduslike tingimuste sarnasust NSV Liidu vastavate osade, näit. Vene NFSV loodeosa lõunapoolsete alade ja teiste Balti liiduvabariikide looduslike tingimustega või tuua esile Eesti NSV looduslike tingimuste tüüpilisi jooni võrdluses nende NSV Liidu osade looduslike tingimustega, mis on kontrastselt erinevad Eesti NSV vastavatest tingimustest, näit. Taga-Kaukaasia, Kesk-Aasia vm. Sealjuures ei saa Eesti NSV füüsilise geograafia õpetamisel pidada vastava võrdluse eesmärgiks Eesti olude vastandamist NSV Liidu teiste osade looduslike oludega, vaid õpilaste juhtimist suhtuma meie vabariigi looduslikesse oludesse kui NSV Liidu ühe osa vastavatesse tingimustesse. Sellega välditakse Eesti NSV geograafia NSV Liidu geograafiast isoleeritud käsitlust. Eelöeldust tulenevalt on tarvis käsitleda:

- Eesti NSV geograafilist asendit ja suurust NSV Liidu territooriumil võrdlevalt teiste liiduvabariikide asendi ja suurusega,
- Eesti NSV merepiiri kui tähtsat lõiku NSV Liidu merepiirist,
- Balti merd ja Eesti NSV meresadamaid kui üleliiduliselt tähtsaid teid ja sadamaid välisriikidega suhtlemisel,
- Balti mere iseloomulikke jooni võrdlevalt teiste NSV Liidu meredega,
- Eesti NSV reljeefi kui Ida-Euroopa lauskmaa lääneosale iseloomulikku reljeefi,
- Eesti NSV maavarasid, andes neile hinnangu üleliidulisest seisukohast,
- Eesti NSV sisevete iseärasusi võrdlevalt NSV Liidu teiste osade sisevete iseärasustega,

* Lõpp. Algus «Nõukogude Koolis» nr. 6, 1965.

● Eesti NSV mullastikku, taimkatet ja loomastikku NSV Liidu territooriumi Euroopa-osa looduslike võõndite taustal.

Eesti NSV füüsilise geograafia käsitlemist võrdlevalt NSV Liidu geograafiaga võimaldab 7. klassi geograafia kursus, kus õpilased omandavad üldteadmised NSV Liidu looduslikest oludest.

II. EESTI NSV RAHVASTIKU VÕRDLEMINE NSV LIIDU TEISTE OSADE RAHVASTIKUGA

Et õpilased mõistaksid Eesti NSV kohta NSV Liidu rahvastikus, millel on oluline tähtsus meie vabariigi rahvamajanduse osatähtsuse mõistmisel teiste liiduvabariikide hulgas, ei tule piirduda Eesti NSV rahvastiku absoluutsete näitajate õpetamisega, vaid võrrelda neid teiste liiduvabariikide vastavate näitajatega ja tuua esile Eesti NSV rahvastiku osatähtsus NSV Liidu rahvastikus. Siinkohal tuleks võrdluseks valida need liiduvabariigid, mis on oma territooriumi suuruse ja looduslike tingimuste poolest Eestile lähedased. Nendest andmetest ilmneb, et Eesti NSV-s on elanike arv suhteliselt väike, seega on tööjõuressursid piiratud iseloomuga. Et õpilased oskaksid meie vabariigi rahvastiku tihedust võrdlevalt hinnata, tuleks selle küsimuse käsitlemisel lasta neil NSV Liidu rahvastiku tiheduse kaardi põhjal leida, missuguse rahvastiku tihedusega alade hulka Eesti kuulub. Õpilased peaksid sellelt kaardilt leidma, kus NSV Liidus elab inimesi tihedamalt, kus hõredamalt.

Eesti NSV rahvastiku võrdlemisel NSV Liidu teiste osade rahvastikuga tuleks käsitleda ka linna- ja maarahvastiku osatähtsust. Meie maa on kõikide liiduvabariikidega võrreldes linnarahvastiku osatähtsusest esimesel kohal (56%), olles suuresti ees Leedu NSV-st (39%), Valgevene NSV-st (31%) jt. Eesti NSV rahvastikku on otstarbekas võrrelda NSV Liidu teiste osade rahvastikuga ka tööalase jaotumise järgi. Selles ilmneb Eesti NSV industriaalne rahvamajanduse suund. Nimelt on meil tööstustöölise arv 1000 elaniku kohta suhteliselt suur (ligi 100), ületades üleliidulise keskmise, teiste liiduvabariikide vastava näitaja jne. Eesti NSV on aga tööliste ja teenistujate koguarvu poolest 100 elaniku kohta esimesel kohal (teisel kohal Vene NFSV, kolmandal Läti NSV ja kuuendal Leedu NSV).

III. EESTI NSV RAHVAMAJANDUSE KÄSITLEMISE SEOSTAMISEST NSV LIIDU RAHVAMAJANDUSEGA

Et õpilased mõistaksid oma koduvabariigi kohta üleliidulises rahvamajanduses, tuleb Eesti NSV rahvamajanduse üldiseloomustuse käsitlemisel näidata, missuguste toodanguliikide poolest on meie riigil nimetamisväärne koht teiste liiduvabariikide hulgas. Teatavasti on Eesti NSV teiste liiduvabariikide hulgas toodangu mahu poolest 1. kohal põlevkivi kaevandamises, põlevkiviõli ja -gaasi tootmises, 4. kohal puuvillase ja linase riide tootmises, 5. kohal paberi tootmises ja kalapüügis, 6. kohal vineeri ja turba tootmises ning 7. kohal või tootmises. Kuna Eesti NSV asub looduslikelt tingimustelt teiste Balti liiduvabariikidega suhteliselt võrreldavates tingimustes, kusjuures ka Läti NSV ja Leedu NSV territooriumi suurus ja elanike arv erinevad Eesti NSV vastavatest näitajatest vähem kui paljude teiste liiduvabariikide omad, siis väljendavad Eesti NSV rahvamajanduse kohta ka võrdlevad andmed nimetatud liiduvabariikidega. Toodangu mahult on Eesti NSV Balti liiduvabariikide hulgas 1. kohal näiteks elektrienergia, mineraalväetiste, turbabriketi, paberi ja puuvillase riide tootmises, 2. kohal saematerjalide ja aknaklaasi tootmises. Toodangu hulgalt 1 elaniku kohta ületab Eesti NSV üleliidulise keskmise tootmistaseme elektrienergia, mineraalväetiste, põlevkivitööstuse toodete, turbabriketi, mitmete ehitusmaterjalide, laiatarbe kaupade ja toiduainete osas. See näitab Eesti NSV silmapaistvat kohta tootmise intensiivsuse poolest teiste liiduvabariikide hulgas, mis tuleneb ajaloolise arengu iseärasustest ja looduslikest tingimustest, tootlike jõudude arenemise võimalustest nõukogude võimu ajal Eestis.

IV. EESTI NSV KUI VÖRDÕIGUSLIK SOTSIALISTLIK VABARIIK

Eesti NSV geograafiat peab käsitlema kui võrdõigusliku vabariigi geograafiat. Nii looduslike ressursside ja tööjõu otstarbekas kasutamine, rahvamajanduse arendamise jm. edusammud kui ka rahvamajanduse arenemistempo põhjused peituvad suurel määral Eesti NSV kui võrdõigusliku sotsialistliku vabariigi seisundis. Eesti NSV kuulumine NSV Liidu koosseisu võimaldas Liidu rahvaste sõbraliku koostöö ja vastastikuse abistamise tõttu sõja ja fašistliku

okupatsiooni tagajärjel purustatud tööstuse kiiresti taastada ja seda edasi arendada, minna üle sotsialistlikule majandussüsteemile. Et õpilased suudaksid seda küsimust mõista, tuleb neile näidata, et näiteks aastail 1945—1948 veeti Eestisse teistest liiduvabariikidest sisse tooraineid, materjale, masinaid, seadmeid ja laiatarbekaupu üle 2,6 miljardi rubla väärtuses. Samas ajavahemikus veeti Eestist tooraineid ja tooteid välja 1,5 miljardi rubla eest. See võimaldaski sõjajärgseil aastail kõik tööstusharud põhjalikult rekonstrueerida ning rajada uusi tööstusharusid, nagu põlevkivigaasi-, täppismehaanika- ja aparaaditööstuse.

Eesti NSV kui võrdõigusliku vabariigi seisundit peegeldavad majanduslikud sidemed sotsialistlike maadega, eeskätt vennasvabariikidega. Olles sotsialistliku rahvamajanduse süsteemi võrdõiguslik liige, on Eesti NSV-l juurdepääs kõikidele NSV Liidu loodus-

Õitsev valge tolmpea.
H. Jõgisalu foto

varadele. Sellest tingitult võimaldub Eesti NSV tootmist spetsialiseerida ja vastavalt liiduriikidevahelise sotsialistliku territoriaalse tööjaotuse põhisuundadele arendada neid majandusharusid, mis on osutunud ratsionaalseiks. Selles seisab Eesti NSV rahvamajanduse arendamise printsiipaalne erinevus võrreldes kodanliku diktatuuri perioodiga. Eesti NSV majanduslike sidemete käsitlemisel on tarvis õpilastele näidata, et meie vabariigi sidemed teiste liiduvabariikidega baseeruvad vastastikusel koostööl, kusjuures maksimaalselt arvestatakse iga liiduvabariigi, sealhulgas ka Eesti NSV rahvamajanduse arendamise võimalusi ja organiseeritakse selle alusel majanduslikku koostööd. Seepärast oleks vaja õpilaste tähelepanu pöörata küsimusele: mida vajatakse meie vabariigi rahvamajanduse arendamiseks vennasvabariikidest (missuguseid kütteaineid, toormaterjale jm.). Konkreetsete näidete varal hakkavad õpilased mõistma, et Nõukogude Eesti majanduslikud sidemed tulenevad rahvamajanduse vajadustest. Kui suure osatähtsusega ja missugust laadi on Eesti NSV majanduslikud sidemed iga vennasvabariigiga, see peegeldub vastavatest andmetest, kust nähtub, et Eestil on kõige tihedamad sidemed Vene NFSV-ga ja Ukraina NSV-ga, kuid majanduslik koostöö on olemas kõikide liiduvabariikidega. See näitab meie suure kodumaa rahvaste vastastikust koostööd, mis on võimaldanud Eesti NSV rahvamajandust arendada kiire tempoga pideva tõusu joones.

Eesti NSV on ühtlasi kogu sotsialismileeri võrdõiguslik liige. See peegeldub ka tema majanduslikest sidemetest: peale vennasvabariikide on Eestil tihedad majanduslikud sidemed teiste sotsialismimaadega, nagu Poolaga, Ungariga, Saksa DV-ga jt. Need suhted rajanevad võrdõiguslikkusele ja vastastikusel koostööl.

C. EESTI LOODUS KUI OBJEKTIIVSETE SEADUSPÄRASUSTE PEEGEL

Juba koduloo kursuse õppimisel teevad õpilased algust lähema ümbruse teadliku tundmaõppimisega. Geograafia õppimisel tehakse seda süvenenumalt ja teadlikumalt. Lisaks isiklikele tähelepanekutele saavad õpilased geograafia õppimisel rohkesti teadmisi loodusnähtustest õpetaja jutustuse kaudu, õpiku abil jne. Paljusid geograafias õpitavaid nähtusi (vulkanism, troopilised tormid jne.) ei saa õpilased looduses vahetult tajuda, sest neid nähtusi meie alal ei esine. Seda suurem tähtsus on Eesti NSV geograafia kursusel, et meil esinevate loodusnähtuste seaduspärasused joned saaksid õpilastele täiesti selgeks. Õpilaste poolt konkreetsetelt tajutavad objektid ja nähtused peavad olema selleks baasiks, mille alusel kujunevad välja õpilaste veendumused maailma materiaalsusest ja ühtsusest, vastandite ühtsusest ja võitlusest, looduses valitsevast dialektikast. Seepärast tuleb Eesti NSV füüsilise geograafia õpetamisel toetuda õpilaste vahetule tunnetamisele, iga füüsilisgeograafilise probleemi käsitlus peab tuginema õpilaste isiklikele tähelepanekutele, uurimisele, vaatlustele, konkreetsetele näidetele õpilaste lähemast ümbrusest või ekskursioonidel nähtust. Ainult need andmed saavad ja võivad olla üldistuste ja kokkuvõtete tegemise aluseks Eesti NSV geograafia kursuses, Eesti NSV loodus olgu selleks peegliks, kust õpilane näeb ja mille abil ta tunnetab kõiki neid objektiivseid seaduspärasusi, mis iseloomustavad maakera maastikulist sfääri. Seepärast tuleks Eesti NSV geograafia õpetamisel erilist tähelepanu pöörata looduses valitsevatele seostele ja põhjuslikele sõltuvustele. Eesti NSV geograafia kursuses kaasneb sellega mõistete täielikum kujundamine ja sisuline süvendamine. Seepärast peaks Eesti NSV geograafia kursuses senine kitsapiiriline Eesti looduslike tingimuste konstateeriv käsitlus asenduma sisutihedate probleemirikaste küsimuste lahendamisega. Seega läheneb koduvabariigi geograafia kursus üldise füüsilise geograafia kursusele, üldistades ja võttes kokku neid probleeme, mida käsitletakse kogu 8-klassilise kooli geograafias. Alljärgnevalt esitame vastavate probleemide loetelu:

1. Balti mere vee jäätumist ja soolsust mõjutavad tegurid.
2. Eesti geoloogiliste iseärasuste põhjused.

3. Eesti reljeefi kujundavad tegurid.
4. Eesti maavarade seos maapinna geoloogilise ehitusega.
5. Eesti kliimat kujundavad tegurid, eriti geograafilise laiuse, atmosfääri tsirkulatsiooni ja reljeefi mõju kliimale.
6. Sisevete ja kliima vahelised seosed Eestis.
7. Sisevete ja reljeefi vahelised seosed Eestis.
8. Eesti mullatüüpide omaduste seosed teiste looduslike tingimustega.
9. Looduslike tingimuste vastastikused seosed taimkatte kujunemisel ja selle tüüpide levikus.

D. INIMESE JA LOODUSE VASTASTIKUSED SUHTED

Eesti NSV geograafia kursus võimaldab õpilastel mõista looduse ja inimese majandusliku tegevuse vahelisi seoseid, tunnetada neid seoseid kogemuslikult. Selleks tuleb neid süsteemikindlalt suunata looduslike tingimusi hindama inimese majandusliku tegevuse seisukohast ja näidata inimese majandusliku tegevuse sõltuvust looduslikest tingimustest. Niisama tähtis on näidata inimese majandusliku tegevuse mõnesid iseärasusi, näiteks põllumajandusliku tootmise sõltuvust looduslikest tingimustest. Järelikult tuleks nii füüsilisgeograafiliste kui ka majandusgeograafiliste teemade käsitlemisel pidevalt seostada inimesi ja loodust. Sellekohased võimalused seisavad alljärgnevas.

1. Eesti NSV asendi iseärasuste mõju rahvamajandusele.
2. Balti mere majanduslik tähtsus.
3. Eesti rannajoone ja ranniku majanduslik hinnang.
4. Eesti reljeefi hinnang majanduslikust seisukohast.
5. Eesti maavarad kui tähtis looduslik ressurss.
6. Eesti kliima iseärasuste mõju põllumajanduslikule tootmisele.
7. Sisevete majanduslik kasutamine Eestis.
8. Mullatüüpide majanduslik hinnang, muld kui loodusvara.
9. Taimkate kui loodusvara ja selle tähtsus tööstuse ning põllumajanduse arendamise seisukohast.
10. Inimese majandusliku tegevuse mõju reljeefile, sisevetele, mullastikule, taimkattele ja loomastiku levikule.
11. Tööstusharude arendamine ja looduslikud ressurssid.
12. Põllumajanduse spetsialiseerimine ja looduslikud tingimused.
13. Inimene kui loodusvarade kasutaja, taastaja, säilitaja ja rikastaja.

Nagu eelöeldust nähtub, tuleb Eesti looduslike tingimuste ja inimese majandusliku tegevuse vaheliste sidemete käsitlemisel õpilasi suunata mõistma nõukogude inimesele omast suhtumist loodusesse ja loodusvaradesse. Meie ühiskonnas ei tohiks ükski tootja suhtuda loodusesse kui eksploateeritavasse keskkonda. Inimese organiseeritud plaanipärane tegevus peab olema suunatud nii looduse ratsionaalsele kasutamisele kui ka looduse eest hoolitsemisele. Eesti NSV geograafia kursuses vastavate küsimuste käsitlemisel on õppematerjali sisu õpilasele lähedane, sest kõne all ei ole loodus üldse, vaid tema kõige lähema ümbruse, tema koduümbruse loodus. Seepärast on looduse ja inimese vastastikuste suhete sügav käsitlemine suure kasvatusliku tähtsusega — see kasvatab ühtlasi kodumaa-armastust.

Eesti NSV geograafia põhjalik tundmine on aluseks kogu meie üldharidusliku kooli geograafiale. Eesti NSV geograafia kursuse kasvatuslikud ülesanded on võrreldamatud. Seepärast peaks seda õpetama erilise vastutustundega. Selle ülesande täitmine seisab iga geograafiaõpetaja võimuses.

Kasutatud kirjandus:

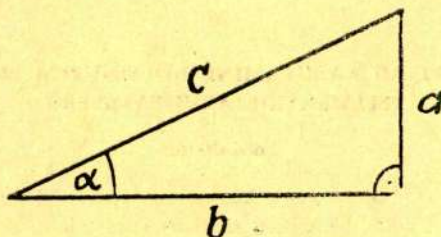
1. L. Brutus, Eesti NSV sotsialistlikust industrialiseerimisest. Nõukogude Eesti majandus 1940—1960, Tln., 1960.
2. Eesti NSV. Andmete kogumik. Koostanud V. Tarmisto, Tln. 1959.
3. E. Jaanivärk, Nõukogude Eesti tööliklass ja vabariigi tööstuse areng, Tln. 1963.
4. J. Kaubi, Eesti NSV põllumajandus, «Nõukogude Õpetaja» nr. 20, 16. 05. 1964.
5. K. Laas, Rahvastiku paiknemisest kodanlikus Eestis 1934—1940, EGS aastaraamat 1962.
6. A. Marksoo, Eesti põlevkivi tarbimise geograafiast, Tln. 1961.
7. A. Marksoo, Eesti NSV põlevkivitööstus sõjajärgsel perioodil, EGS aastaraamat 1958, Tln. 1959.
8. K. Müürisepp, Eesti NSV maapõuevarad, Tln. 1957.
9. K. Müürisepp, Eesti NSV maavarade kasutamise perspektiividest, EGS aastaraamat 1962.
10. H. Pauts, Kodanliku Eesti reaktsiooniline poliitika kaubanduslikes suhetes NSV Liiduga. Vabariikliku majandusteadusliku konverentsi materjalid, Tln. 1962.
11. E. Purju, Metsatöötlemisest Eesti NSV-s, Nõukogude Eesti majandus 1940—1960, Tln. 1960.
12. T. Rea, Linnade rahvaarvu muutumisest kodanlikus Eestis. EGS aastaraamat 1958, Tln. 1959.
13. G. Rekker, Tööpuudus kodanlikus Eestis. Vabariikliku majandusteadusliku konverentsi materjalid, Tln. 1962.
14. R. Renter, Eesti NSV rasketööstus ja selle arenemisperspektiivid, Tln. 1964.
15. O. Sepre, Kodanlik Eesti imperialismi süsteemis. Vabariikliku majandusteadusliku konverentsi materjalid, Tln. 1962.
16. O. Sepre, Kodanliku Eesti tööstus imperialismi süsteemis. Nõukogude Eesti majandus 1940—1960, Tln., 1960.
17. V. Tarmisto, Eesti NSV tööstuse geograafiast. «Nõukogude Õpetaja» nr. 19, 9. maist 1964.
18. V. Tarmisto ja M. Rostovtsev, Eesti NSV majandusgeograafiline ülevaade, Tln. 1956.
19. V. Tarmisto, Tööstuse perspektiivse paigutamise küsimusi Eesti NSV-s. Vabariikliku majandusteadusliku konverentsi materjalid, Tln. 1962.
20. V. Tarmisto, Tööstuse paigutamist mõjutavatest teguritest Eesti NSV-s, EGS aastaraamat, 1962.
21. V. Tarmisto, Muutustest tööstuse paiknemises Eesti NSV-s. Nõukogude Eesti majandus 1940—1960, Tln. 1960.
22. V. Tarmisto, Mõningate tähtsamate loodusvarade kasutamisest Eesti NSV-s. EGS aastaraamat, 1958, Tln. 1959.
23. L. Tulp, Eesti NSV majanduslikud sidemed Ukraina NSV-ga. EGS aastaraamat 1962.
24. L. Tulp, Eesti kaubavahetuslikud seosed kapitalismi ja sotsialismi tingimustes. Nõukogude Eesti majandus 1940—1960, Tln. 1960.
25. L. Tulp, Eesti NSV majanduslikud sidemed teiste liiduvabariikidega. EGS aastaraamat, 1959, Tln. 1960.
26. M. Vabar, Eesti NSV elektrifitseerimine majandusgeograafilisest aspektist, Tln. 1962.
27. E. Vint, Põllumajanduse arendamise suundadest Nõukogude Eestis. Vabariikliku majandusteadusliku konverentsi materjalid, Tln. 1962.
28. E. Vint, Põllumajanduse areng Nõukogude Eestis. Nõukogude Eesti majandus 1940—1960, Tln. 1960.

Katsetusi trigonomeetria programmeeritud õpetamisel*

H. KULL,

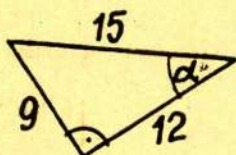
Miina Härma nimelise Tartu 2. keskkooli õpetaja

VI. Leida $\cot \alpha$ kolmnurgast

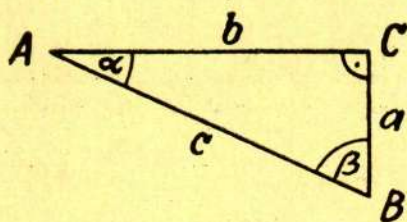
Vastus: 1) $\frac{b}{a}$ 2) $\frac{c}{b}$ 3) $\frac{a}{b}$ 4) $\frac{c}{a}$ 5) $\frac{b}{c}$.

VII. Leida $\tan \alpha$ arvuline väärtus, kui kolmnurga külgede pikkused on

Vastus: 1) 0,8 2) 0,75 3) 0,6 4) 1,33 5) 1,67.

VIII. Täisnurkse kolmnurga ABC kaateti a saab leida järgmise valemi abil:

1) $b \sin \alpha$ 2) $c \sin \alpha$ 3) $\frac{b}{\sin \alpha}$ 4) $\frac{c}{\sin \alpha}$ 5) $c \sin \beta$.

IX. Täisnurkse kolmnurga kaateti ja hüpotenuusi kaudu leian antud kaateti vastas-
nurga

1) tangensi, 2) koosinuse, 3) siinuse, 4) kootangensi ja 5) Pütagorase lause abil.

X. Täisnurkse kolmnurga hüpotenuusi leidmiseks kaatetite kaudu kasutan:

1) siinust, 2) koosinust, 3) tangensit, 4) kootangensit ja 5) Pütagorase lauset.

Samu ülesandeid lahendati meie koolis kõigis üheksandates klassides (muidugi oleks neid võimalik kasutada ka kaheksandas klassis teise poolaasta lõpul).

* Algus «Nõukogude Koolis» nr. 6.

Neid harjutusi võib muidugi teha ka ilma pistikplaatideta, kuid sel juhul valib õpilane vastuse ja asub kohe järgmise ülesande juurde. Pistikplaadi kasutamise mõte just selles seisabki, et õpilane mitte ainult saab otsekohe teada, et ta on vastanud valesti, vaid ta on sunnitud ülesande ka uuesti läbi mõtlema.

Pärast paaritunnilist täisnurksete ja võrdhaarsete kolmnurkade lahendamist tõestati klassis siinusteoreem 10. klassi katseõpikus esitatud viisil.

Järgmises tunnis kasutati pistikplaati selleks, et lasta õpilastel iseseisvalt uurida äsja õpitud teoreemi rakendamise võimalusi.

Seekord oli kogu klassile koostatud ühesugune tööjuhend. Erineva töötempo tõttu aga jõudis osa õpilasi täita kõik ettenähtud ülesanded, teised pidid lahendama viimase ülesande kodus, kusjuures neil lubati pistikplaadi abil ette ära määrata ülesande õige vastus.

SIINUSTEOREEMI KASUTAMINE KOLMNURGA PUUDUVATE ELEMENTIDE ARVUTAMISEKS

Tööjuhend

Siinusteoreem väidab, et kolmnurga küljed on võrdelised vastasnurkade siinustega, s. t. kui me tähistame kolmnurga küljed tähtedega a , b ja c ning nende vastasnurgad vastavalt α , β ja γ , siis

$$\frac{a}{\sin \alpha} = \frac{b}{\sin \beta} = \frac{c}{\sin \gamma}$$

Siit saame sobivate võrrete väljavalimise teel arvutada kolmnurga puuduvaid elemente.

1. Otsustada (pistikplaadi abil), missugustel alljärgnevatest juhtudest saab kolmnurga puuduvate elementide arvutamiseks kasutada siinusteoreemi (sulgudes olevad numbrid tähendavad pistikplaadi augukesti):

Antud 1) a, b, α	jah (1)	ei (2)
2) a, b, β	jah (3)	ei (4)
3) a, b, γ	jah (5)	ei (4)
4) α, β, a	jah (4)	ei (3)
5) α, β, c	jah (5)	ei (4)
6) α, β, b	jah (2)	ei (1)
7) a, b, c	jah (3)	ei (5)
8) α, β, γ	jah (4)	ei (3)

Iga juhu kohta kirjutada otsus oma vihikusse ja põhjendada seda. Kui võimalik, kirjutada põhjendamiseks välja see võrre, mille abil arvutus tehakse.

Näiteks:

Siinusteoreemi		Põhjendus
saab kasutada, kui on antud:	ei saa kasutada, kui on antud:	
1)		
2)		
3)		

2. Analüüsida tabelit ja kirjutada selle põhjal sõnaline kokkuvõte:

Kolmnurga puuduvate elementide arvutamiseks saame kasutada siinusteoreemi, kui kolmnurga elementidest on antud

1.
2.

3. Lahendada kirjalikult ülesanne:

Kolmnurga nurgad on $32^{\circ} 20'$ ja $58^{\circ} 15'$, suurema nurga vastaskülg on 43,5 cm. Arvutada väiksema nurga vastaskülg.

Vastust saab kontrollida pistikplaadi I veeru 9. realt:

24,0 (3)

26,5 (4)

27,4 (5)

Juba töötamisel tekitas arusaamatust ja vaidlusi esimese ülesande 5. juhtum. Pistikplaadi jaatavat vastust peeti ekslikuks. Kui õpetaja aga rõhutas, et pistikplaat ei valeta, siis leidis õpilasi, kes asjast aru said ja tabelisse õige põhjenduse kirjutasid.

Umbes 10 minutit enne tunni lõppu tehti töö analüüs. Selgitati üheskoos siinusteoreemi rakendamise võimalust vaidlusaluse juhu (kolmnurgast on antud üks külg ja selle lähisnurgad) puhul. Siis lugesid mõned õpilased ette oma koostatud kokkuvõtted, analüüsisid ja parandasid neid, kuni jõuti ühisele tulemusele: «Kolmnurga puuduvate elementide arvutamiseks saame kasutada siinusteoreemi, kui kolmnurga elementidest on antud:

- 1) kaks külge ja ühe külje vastasnurk või
- 2) üks külg ja kaks nurka.»

Järgmiseks sammuks oli uurida kolmnurkade lahendamist lahendite arvu seisukohalt. Oli vaja selgitada, missuguse andmete valiku puhul võib lahend hoopis puududa või esineda kaks lahendit. Et ühtlasi korrata kolmnurkade konstrueerimist antud elementide järgi, anti õpilastele järgmine hargneva programmi kujul koostatud tööjuhend. Et oli vaja läbi joonestada kõik 5 võimalikku juhtu ja veel 2 lisajuhtu ning nõuti ka koduseks iseseisvaks õppimiseks seletuste juurdekirjutamist, siis oli 45 minutist kogu juhendi läbitöötamiseks enamikule õpilastele liiga vähe. Käesoleval juhul oli võimalik puudutunud 10 minutit juurde võtta trigonomeetriatunnile vahetult järgnenud algebratunnist.

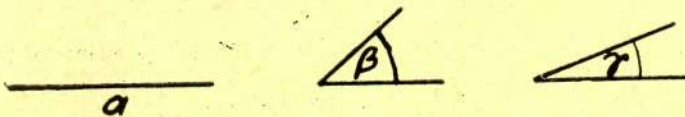
KOLMNURKADE JOONESTAMINE ANTUD ELEMENTIDE JÄRGI

Tööjuhend

I

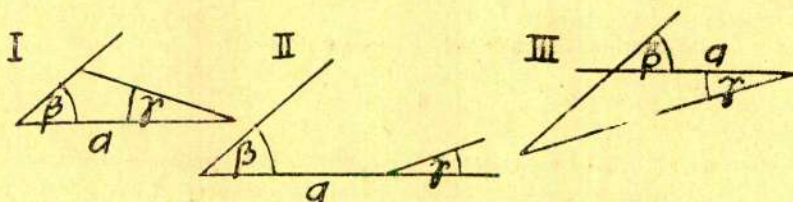
Kolmnurgast on antud üks külg ja selle lähisnurgad. Joonestada kolmnurk!

- 1) Valime vabalt andmed. Näiteks:

- 2) Joonestame sirge ja märgime sellel sirglõigu $AB = a$.
- 3) Kanname nurga β joonisele nii, et nurga tipp asuks punktis A ja üks haar asetseks sirglõigul AB.
- 4) Kanname nurga γ joonisele nii, et nurga tipp asuks punktis B, üks haar asuks antud sirgel ja teine haar oleks antud sirgest samal pool, kus nurga β teine haar. Kui nurga ülekandmine ei õnnestu, lugeda uuesti läbi punkt 7 ja kanda nurk üle seal antud punkti D, kuid nii, et haar AB saaks asendi DE.
- 5) Pikendame ülekantud nurkade haarasid lõikumiseni. Tähistame lõikepunkti tähega C ja saamegi soovitud kolmnurga ABC.

6) Missugune joonis tekkis?

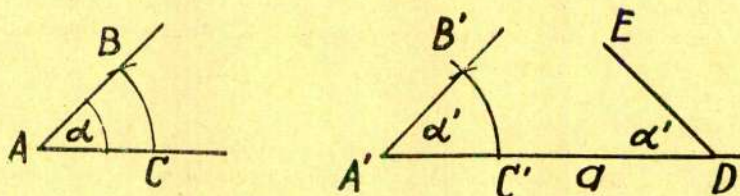

Vt. punkt 9.

Vt. punkt 10.

Vt. punkt 11.

7) Nurga α ülekandmiseks tipuga sirge a punkti A' ja ühe haaraga piki sirget a :

1. Võtame sirkli haarade vahele meelevaldse pikkuse AB ja joonestame kaare BC raadiusega AB . Sama raadiusega joonestame kaare ka punkti A' .

2. Mõõdame kauguse punktide CB vahel ja kanname selle pikkuse ka ülekantud kaarele punkti C' . Saame punkti B' .

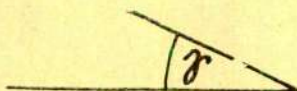
3. Ühendanud punktid A' ja B' omavahel sirgega, olemegi joonestanud antud nurga α soovitud kohale.

4. Miks on nii joonestatud $\alpha' = \alpha$? (vt. punkt 8).

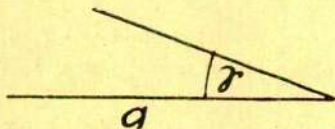
8) Nurgad on võrdsed, kuna võrdsete raadiustega joonestatud võrdsetele kaartele vastavad võrdsed kõõlud ja võrdsed kesknurgad.

9) Joonis on õige. Jätkake tööd punktist 12.

10) Joonis on vale. Nii ei teki kolmnurka; nurk tuleb paigutada sirgele a teistpidi: Parandage joonis alates punktist 4.

11) Joonis on vale. Nurk γ on paigutatud joonisele haaraga allapoole, tuleb paigutada nii:

Parandage joonis alates punktist 4.

II

Antud on kolmnurga kolm külge. Joonestada kolmnurk!

12) Valime vabalt andmed a , b ja c .

13) Joonestame sirge ja kanname sellele ühe antud külje (ükskõik missuguse).

Olgu näiteks $AB = a$.

14) Võtame sirkli haarade vahele ühe veel mitte kasutatud küljepikkustest (s. t. b või c), näiteks b . Asetanud sirkli teraviku punkti A , joonestame sirkliga kaare raadiusega b (või c).

15) Võtame sirkli haarade vahele kolmanda (seni veel kasutamata) küljepikkuse c . Asetanud sirkli teraviku punkti B , joonestame sirkliga kaare raadiusega c , nii et joonestatud kaared lõikuksid. Tähistame lõikepunkti tähega C . Võib juhtuda, et lõikepunkti ei teki, siis vt. punkt 17.

16) Ühendanud sirglõikudega punkti C punktidega A ja B , saamegi soovitud kolmnurga ABC .

17) Kui lõikepunkti ei tekkinud, siis olid ülesande andmed valesti valitud, jättes tähele panemata, et igas kolmnurgas peavad külgede pikkused vastama kahele tingimusele:

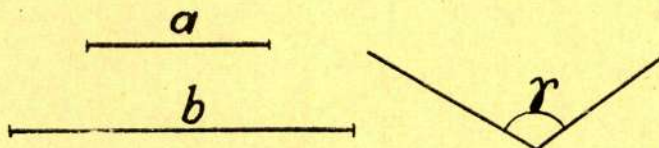
1. Kolmnurgas on kahe külje summa alati suurem kui kolmas külj (antud näite puhul peab siis olema $b + c > a$).

2. Kolmnurgas on kahe külje vahe alati väiksem kui kolmas külj.

III

Antud on kolmnurga kaks külge ja nende külgede vaheline nurk. Joonestada kolmnurk!

18) Valime vabalt andmed. Näiteks:

γ võib valida nii terav- kui nürinurgana.

19) Joonestame sirge ja kanname sellele kas sirglõigu $AB = a$ või $AB = b$.

20) Kanname nurga γ üle nii, et nurga tipp asuks punktis A ja üks haar asuks sirgel AB . (Kui nurga ülekandmine on ununenud, vt. punkt 7.)

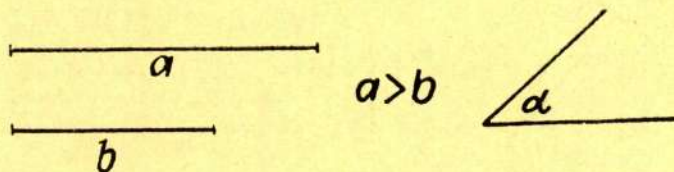
21) Kanname nurga teisele haarale erinevalt esimesest kas $AC = b$ või $AC = a$, olenevalt sellest, kas punktis 19 kasutasime pikkust a või b .

22) Ühendame punktid B ja C sirglõiguga. Tekkiski soovitud kolmnurk ABC .

IV

Antud on kolmnurga kaks külge ja suurema külje vastasnurk. Joonestada kolmnurk!

23) Valime vabalt andmed. Näiteks:

α võib olla valitud kas terav- või nürinurgana.

24) Joonestame vabalt sirge ja kanname sellele sirglõigu $AB = b$.

25) Kanname nurga α tipuga punkti A nii, et üks haar asetseks sirglõigul AB. (Kui nurga ülekandmine on ununenud, vt. punkt 7.)

26) Võtame sirkli haarede vahele pikkuse a ja paigutame sirkli teraviku punkti B; joonestame kaare raadiusega a nii, et see lõikaks nurga α haara (vajaduse korral tuleb seda haara pikendada). Tekib punkt C ja pärast C ja B sirgjoonega ühendamist ka soovitud kolmnurk ABC.

Antud on kolmnurga kaks külge ja väiksema külje vastasnurk. Joonestada kolmnurk!

27) Valime vabalt andmed a , b ja α , võttes $a < b$. Nurk α saab olla ainult teravnurk. Miks? (vt. punkt 28).

28) Kui nurk α oleks nürinurk, siis peaks seda enam olema nürinurk ka β , kuna külgedest on b suurem kui a . Kolmnurgas saab korraga esineda ainult üks nürinurk.

29) Joonestame kolmnurga, kasutades juhiseid 24, 25 ja 26.

30) Võib esineda kolm juhtu:

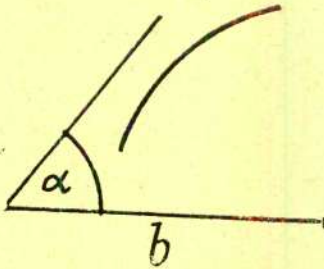
1. Lõikepunkti C ei tekkinud, kuna a osutus liiga lühikeseks. Vt. punkt 31.

2. Lõikepunkti C leidmisel ei tekkinud kaare lõikumine, vaid puutumine sirgega AC. Vt. punkt 32.

3. Kaar lõikab sirget AC kaks korda, punktides C ja C'. Vt. punkt 33.

Järeldus: Antud juhul võib ülesandel olla üks lahend (vt. punktid 30-2 ja 32), kaks lahendit (vt. punktid 30-3 ja 33) või ta ei lahendu üldse (vt. punktid 30-1 ja 31). Kõik oleneb andmete valikust.

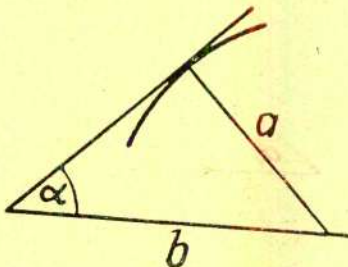
31)

$$a < b$$

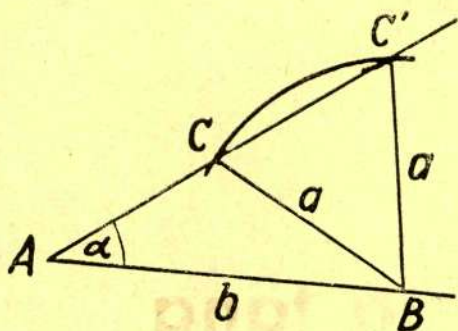
Ülesandel puudub lahend andmete ebasobiva valiku tõttu. Valitud on kas a liiga lühike või α liiga suur.

32)

$$a < b$$

Ülesandel on üks lahend. Tekkinud kolmnurk on täisnurkne.

$$a < b$$

Ülesande tingimustele vastab kaks kolmnurka: $\triangle ABC$ ja $\triangle ABC'$.

34) Teha joonis veel kord, vastavalt juhistele 27, 29 ja 30, kusjuures valida andmed nii, et tekiks lahendamisel saadud tulemusest erinev variant.

Kui koduseks tööks oli iga kord antud ka 1–2 siinusteoreemi abil lahenduvat ülesannet, siis järgnes nüüd 2–3 õppetundi otseselt ülesannete lahendamiseks. Tunnis lahendamiseks valiti üldiselt keerulisemad ülesanded kui koduseks tööks antud ülesanded, kusjuures erilist tähelepanu püüti pöörata puuduva lahendiga ja kahe lahendiga juhtumeile. Ülesannete lahendamise tundides pistikplaate ei kasutatud. Tööd püüti mõnel määral individualiseerida ülesannete valikuga.

On muidugi liiga vara anda kokkuvõtet või teha analüüsi õpilaste teadmistest sellist õpetamisviisi kasutades. Isikliku mulje põhjal võin siiski öelda, et õpilased olid töö juures huviga ja mõtlesid sisuliselt kaasa märgatavalt enam, kui õpetaja jutustust jälgides. Meie peamiseks eesmärgiks õpetamisel aga ongi see, et õpilased õpiksid iseseisvalt mõtlema ja oleksid õppetunnis aktiivselt tööle rakendatud.

Kool eile ja täna

M. GEDVILAS,

Leedu NSV haridusminister

Nelikümmend aastat tagasi töötasin õpetajana Palanga progümnaasiumis, kollektiivis, kus oli ainult 8—9 õpetajat. Enamikul neist õpetajaist ei olnud pedagoogilist ettevalmistust. Õpilasi oli selles koolis umbes üheksakümmend. Kui võrd õpetajaid ei jätkunud, tuli mul nelja aasta jooksul olla universaalne õpetaja: õpetada mitmeid õppeaineid. Progümnaasiumi astusid õpilased pärast väikese algkooli lõpetamist, kus töötas neli õpetajat. Nii oli Palangas kaks väikest kooli, kokku kaheksa klassikomplekti, kus töötas kaksteist õpetajat. Selline oli olukord 1923.—1927. aastani, mil ma seal töötasin; nii oli see ka kodanliku korra viimasel aastal — 1939/40. õppeaastal.

Mitte juhuslikult ei meenunud mulle Palanga tollest ajast ja minu töötamine seal ses progümnaasiumis. Varsti me tähistame nõukogude võimu 25-ndat aastapäeva Leedus. Seepärast tahaksin tuua mõningaid võrdlusi, mis kujukalt näitavad sotsialistliku korra eeliseid ja meie suuri saavutusi hariduse valdkonnas. Nõukogude võimu aastail toimunud muutused on aga hämmastama panevad.

Nüüd on Palangas kaks keskkooli, kaheksaklassiline kool, tööliskoorte kool, muusikakool ning kolm lasteaeda ja -sõime. Kõik need õppe- ja kasvatusasutused on ilusates, hästi korrastatud ruumides. Neid on raske võrrelda tolleaegsete armetute klassiruumidega, kus progümnaasium asus. Praegu õpib Palangas umbes kaks tuhat last, koolides töötab aga 138 õpetajat ja kasvatajat. Peaaegu kõigil neil on kas kõrgem või pedagoogiline keskharidus.

Meenub ka Telšiai, kus mul tuli elada ja töötada kuni 1940. aastani. Tol ajal oli Telšiais kaks gümnaasiumi ja üks algkool; nendes õppis kokku umbes 650 õpilast ja töötas 40 õpetajat. Kuid nüüd on seal seitse üldhariduslikku kooli, kaasa arvatud internaatkool ja kurtide laste internaatkool. Nendes õpib ligikaudu seitse tuhat last, töötab aga enam kui 240 õpetajat. Palju õpilasi käib muusikakoolis, võtab osa laste spordikooli tööst.

Kuid nõukogude võimu aastail ei ole toimunud mitte ainult Palanga ja Telšiai hariduselus kolossaalseid muudatusi. Need on toimunud kogu Leedus, rahvamajanduse ja kultuurielu kõigil aladel.

Kodanluse peremehetsemise aastail kirjutasid sajad tuhanded inimesed oma allkirja asemel ristikesed, veelgi rohkem oli vähese kirjaoskusega kodanikke. Meie päevil on vabariigis kehtiv kaheksaklassiline koolikohustus, kuid viie aasta pärast,

alates 1970. aastast, läheme üle juba üldisele kohustuslikule keskharidusele. Nüüd, kui peaks juhtuma, et kas või ükski kooliealine õpilane ei taha esimesel septembril istuda koolipinki või tahab katkestada õppimist kooliaja jooksul, antakse kohe häiresignaali. Õpetajad, haridusosakonnad ja ühiskondlikud organisatsioonid võtavad tarvitusele kõik abinõud selleks, et õpilast kooli tagasi tuua. Koolist eemalejäämise põhjusi arutatakse aga kohalike nõukogude täitevkomiteedes, parteiorganites ja pärast seda puudused kõrvaldatakse.

Meil tehakse kõik selleks, et iga kooliealine laps õpiks ja omandaks hariduse. Jäädavalt on kadunud aeg, mil kodanliku valitsuse kogu tegevus ja mõte oli suunatud sellele, kuidas tööliste ja töötava talurahva lapsi hariduslättest — koolist — võimalikult kaugel hoida. Milleks on tarvis kehva ja maata talurahva lastel õppida, nende saatuse on töötada hallparunite juures — nii arutleti kodanliku Leedu valitsevates ringkondades. Seesugusest kodanluse reaktsioonilisest poliitikast tooksin järgmised kujukad andmed võrdluseks.

Nõukogude võimu taaskehtestamise eelõhtul Leedus 1940. aastal õppis 69 gümnaasiumis (neist olid ainult 40 riiklikud) ja 27 progümnaasiumis kokku umbes 26 600 õpilast. Nüüd õpib 436 keskkooli ja 916 kaheksaklassilise kooli 5.—11. klassides, kus õppeprogramm enam-vähem vastab vana gümnaasiumi ja progümnaasiumi õppeprogrammile, enam kui 254 tuhat õpilast ehk umbes 10 korda rohkem.

Kodanlikul ajal tegutsesid maal ainult algkoolid. Teisi üldhariduslikke õppeasutusi seal ei olnud. Seetõttu oli haridus maal kättesaadav üksnes jõuka talurahva lastele, kelle isadel oli neid võimalik saata linna õppima. Nüüd õpib maal 848 kaheksaklassilise kooli ja 209 keskkooli 5.—11. klassides enam kui 123 tuhat last.

Täiskasvanute õhtukoolide eest kodanluse võimutsemise ajal keegi ei hoolitsetanud. Praegu õpib õhtu-, vahetustega ja kaugõppekeskkoolides tootmistööd katkestamata enam kui 58 tuhat töölisi, kolhoosnikut ja teenistujat.

1939/40. õppeaastal lõpetas progümnaasiumi ainult 675 noort, gümnaasiumi umbes kaks tuhat abiturienti. 1963/64. õppeaastal lõpetas aga kaheksaklassilise kooli enam kui 43 tuhat last, umbes neliteist tuhat noormeest ja neidu said keskkooli lõputunnistuse.

Nõukogude võim sai kodanlikult korralt päranduseks väga halvad kooliruumid ja neidki oli vähe. Suure Isamaasõja ja fašistide okupatsiooni ajal pooled neist purustati ja muudeti kõlbmatuks. Sõjajärgseil aastail on ehitatud uusi koolimaju ja on tehtud senistele juurdeehitisi rohkem kui 220 tuhande õpilaskohaga. Enamikus koolides on sisustatud õppekabinetid, laboratooriumid, töökojad; on olemas ka õppeväljakud, spordisaalid ja staadionid.

Ei ole kahtlust selles, et Leedus nõukogude võimu aastail teostunud kultuuri-revolutsioonil oli otsustav osa ka saavutustel hariduse valdkonnas. Piisab juba sellest, kui öelda, et üheksateistkümneme sõjajärgse aasta jooksul sai rahvamajandus rohkem kui 50 tuhat spetsialisti kõrgema ja umbes 74 tuhat spetsialisti kesk-eriharidusega. Ja kõik nad tulid tehnikumidesse ja kõrgematesse õppeasutustesse üldhariduslikest koolidest.

Kui kõneleme suurtest saavutustest hariduse valdkonnas, siis mõistagi ei saa märkimata jätta õpetajate ja kasvatajate ennastsalgavat tööd. Praegu töötab üksnes Haridusministeeriumi süsteemis umbes 31 tuhat õpetajat, s. o. neli korda rohkem kui kodanluse võimutsemise aastail. Üle 90 protsendil neist on kas kõrgem, lõpetamata kõrgem või kesk-eriharidus. Kodanlikus Leedus oli progressiivsetel õpetajatel töötada raske; neid kiusati taga, viidi ühest koolist teise tööle. Siin meenub mulle jällegi Palanga. Seal töötas progümnaasiumi direktorina mõne aja tuntud eesrindlik pedagoog Matas Untulis. Kuid ta ei saanud töötada kaua, ta vallandati. Tagakiusamiste, ühest koolist teise ümberpaigutamiste ja korduvate areteerimiste tõttu haigestus raskesti õpetaja Vencius ja selle tagajärjel lõpuks suri. Õpetaja

Nemcinavečiene lasti maha hitlerlaste okupatsiooni aastail. Kuid ometi progressiivsete õpetajate sõna mõjus tulisemalt kui kogu reaktiooniliste õpetajate jõupingutus, kes tahtsid õpilastest valmistada kodanlusele kuulekaid teenreid. Meie progümnaasiumist võrsusid niisugused tuntud tegelased nagu kirjanikud A. Guzjavičius ja I. Šimkus, kunstnik L. Vaineikyte ja paljud teised.

Paljud õpetajad andsid oma elu võitluses nõukogude korra eest rasketel hitlerliku okupatsiooni ja sõjajärgsetel aastatel. Kunagi ei unusta nõukogude inimesed nende nimesid: Eduardas Makštys, Kazys Mačernis, Stasys Dievulis, Jonas Vilimas, Jonas Kiekše, Kostas Varjakonis, Ona Sukackiene, Valdas Žvirblis, Balys Bukonis, Izabell Laukaitite, Antaniona Keršiene, Balys Stasjulionis, Mykolas Pirštelis, Prane Jankute, Angele Marčinkonyte, Jonas Jankauskas ja teised. Milline kirglik armastus kodumaa vastu, missugune sügav teadmine oma tegevuse õigsusest väljendub õpetaja-patrioodi Ona Sukackiene surematu kirja ridades, milles ta märkis, et tahab selgitada ja jutustada inimestele sellest, mida ta leiab tarviliku olevat neile ütelda. «Pärast seda aga,» ütleb oma kirjas õpetaja-patrioot, «las tapavad mind need, kes peavad mind oma vaenlaseks. Ainult ühte palun ma teilt: kui te kuulete, et mind on tapetud, siis teadke, et ma armastasin ainult oma kodumaad».

Käesoleval ajal on peaaegu kaks viiendikku õpetajaist Kommunistliku Partei liikmed ja kommunistlikud noored. 445 õpetajale on antud vabariigi teenelise õpetaja austav nimetus, 1500 õpetajat on aga autasustatud haridustöö eesrindlase rinnamärgiga. 997 õpetajat on valitud kohalike nõukogude saadikuiks.

Suurt tähelepanu pööratakse koolides noorte poliitilisele, internatsionaalsele ja ateistlikule kasvatamisele. Luuakse kõik võimalused kehakultuuri ja spordi arendamiseks — tugevneb laste tervis. Igal aastal organiseeritakse õpilastele spartakiaade ja turismimatku. Eriti suure hoo on võtnud klassi- ja kooliväline töö Pioneeride Palees, muusika- ja spordikoolides ning mitmesugustes ringides, nagu: noorte tehnikute, füüsikute, matemaatikute, keemikute, kodu-uurijate jne. ringis.

Koolides pole halvasti korraldatud ka esteetiline kasvatus. Igal aastal korraldatakse rajoonides õpilaste laulupäevi, möödunud aastal oli aga Vilniuses ülevabariigiline koolinoorte laulu- ja tantsupidu, millest võttis osa 24 tuhat õpilast.

Palju jõudu kulutatakse selleks, et õppeasutustes paraneks polütehniline ja tootmisõpetus, tugevneks kooli ja elu sidemed. Sellega seoses tuleb tunnustada, nagu näitas elu, et tootmisõpetus sellisel kujul end ei õigusta. See orienteeris koole õpilaste kutsealaseks ettevalmistamiseks, kuid tootmisettevõtete materiaalne baas õpilaste õpetamiseks oli halb. See tekitas õpilastes, õpetajates ja lastevanemates rahuldamatuse, ühtlasi madaldas õpilaste polütehnilist ja töökasvatust.

Suurt osa noorpõlve kommunistlikul kasvatamisel etendavad internaatkoolid, samuti pikapäevakoolid ja -rühmad. Praegu elab ja õpib internaatkoolides rohkem kui 15 700 last, pikapäevakoolides ja -rühmades viibib aga pärast õppetunde õpetajate järelevalve all umbes 37 tuhat õpilast.

Koolieelsed lasteasutused — lasteaiad ja -sõimed — ei rahulda veel täielikult töötajate vajadusi, kuigi igal aastal nende võrku laiendatakse. Kui 1960. aastal oli 298 koolieelset lasteasutust kokku umbes 16 tuhande lapsega, siis 1964. aastal selliste asutuste arv suurenes juba 477-ni ja neis oli rohkem kui 36 tuhat mudilast. Üha rohkem ja rohkem lapsevanemaid annab oma lapsed nendesse asutustesse, eriti linnades. Kohti lasteaedades ja -sõimedes kõigile veel ei jätku. Üldsus soovib, et nende asutuste võrk suureneks veelgi jõudsama tempoga. See nõudmine on õige. Seepärast ongi tarvis, et kuigi riiklikud assigneeringud selleks otstarbeks on suured, peaksid lasteaedu ja -sõimi ehitama rahvamajanduse nõukogu süsteemi asutused ja ettevõtted ning teised organisatsioonid, kasutades selleks täiendavalt riiklikele summadele oma rahalisi ressursse.

Viimasel ajal on seoses õpetajate töötasude tõstmisega tunduvalt paranenud

nende materiaalne olukord. Mitte vähem oluline on õpetajate kindlustamine korteritega.

Kõigile peaks olema arusaadav, et pedagoogiline töö ei ole üksnes see, mida õpetaja teeb tundides. Palju aega võtab veel kodus õppetundideks valmistumine, õpilaste vihikute kontrollimine, klassi- ja koolivälise töö korraldamine, oma kutsealaste ning poliitiliste teadmiste täiendamine. Peale selle on kõigile selge õpetaja osa ühiskondlikus tegevuses. Nendest tingimustest, mis tal kodus valitsevad, oleneb tema meeleolu, töö edu koolis, meie laste õpetamise ja kasvatamise tase. Need, kes ignoreerivad õpetajate elu-olustikulisid nõudmisi ja vajadusi või ebaratsionaalselt kasutavad tema aega, talitavad lühinägelikult.

Õppe- ja kasvatustöös ei saa veel kõigega rahule jääda. Mõnedes koolides ei ole õpilaste teadmised kuigi sügavad, õppeedukus on madal. Esineb fakte, kus õpetajad suhtuvad õpilastesse ebatahtlikult. Nimetatud nähtuste vastu on tarvis võidelda nii õpetajatel, lastevanematel kui ka üldsusel. Tunneme rõõmu selle üle, et viimasel ajal on side kooli, perekonna ja üldsuse vahel muutunud üha tihedamaks.

25 aastat — see ei ole pikk aeg. Kuid meie saavutused hariduse valdkonnas on kolossaalsed. Kui eelnenud ajal — kodanluse võimutsemise aastail, ükskõik missuguses linnas või maa-asulas, torkasid esmajoones silma katoliku kirikute sünged tornid, siis nüüd on kõige silmapaistvamatele ja ilusamatele kohtadele püstitatud avarad, valgusküllaste akendega mitmekorruselised koolimajad. Nendes õpivad meie lapsed, meie kõige kallim varandus, meie tulevik; nendes kasvab uue, kommunistliku ühiskonna ehitaja, inimene, kelle kohta juba Maksim Gorki kirjutas: «Igas inimeses peitub ehitaja võimas jõud. Sellele on tarvis ainult anda võimalus vabalt areneda ja õitseda ning ta kaunistab maakera veelgi suuremate rikkustega.»

Vabaduse tõi meile nõukogude võim.

Paljudele sadadele õpilastele on Vevise keskkooli õpetaja Aleksandras Žvirblis (pildil) kätte näidanud õige elutee ning avanud akna valguse ja õnne maailma. Hiljuti anti talle teenelise õpetaja nimetus.

L. Vasaukase foto

Õpetaja õpetab lastele ja noorukitele teaduste aluseid, õpetaja õpetab neid ka elu mõistma, kujundab noore põlvkonna maailmavaadet. Kuid ometi tuleb koolil ja õpetajatel ikka veel kokku pörkuda religioosete eelarvamustega, mis ei taha üksikute õpilaste ja nende vanemate teadvusest kaduda.

Häid tulemusi võitluses religioosete igandite vastu annavad individuaalsed vestlused usklikke õpilaste ja nende vanematega. Individuaalset ateistlikku tööd tuleb teha teaduslikul alusel, õppides tundma juba olemasolevaid kogemusi ja teaduslikke seisukohti. Väärtuslikke andmeid sellelt alalt pakub Šiauliai Pedagoogilise Instituudi marksismi-leninismi kateedri dotsendi J. Aniõase uurimus. Palju kasu oleks individuaalse ateistliku töö meetodite edasisest uurimisest ja sellest järelduste tegemisest.

Teaduslik-ateistlik töö, eriti individuaalne, on üsnagi komplitseeritud ja raske, nõuab mitmekülgseid teadmisi ja suurt energiat. Iga inimene elab oma elu, eelsoodumus ja vastuvõtlikkus on igaühel isesugune, erinev on ka sisemine religioosne konflikt. Igat usklikku tuleb kohelda eri viisil. Tööd raskendab veelgi asjaolu, et sageli on usklikud — õpilased ja nende vanemad — juba ette «vastu meeletatud», nad ei püüagi asjasse süveneda, ei taha teadusliku ateismiga tegemist teha. Seepärast nõuab individuaalne töö usklikuga palju leidlikkust ja pikka aega.

Ateistlikus propagandas, ka individuaalselt töötades, ei tohi kunagi unustada sellele tööle esitatavaid printsiipiaalse tähtsusega nõudeid. Eelkõige seda, et ateistlik töö on teadusliku maailmavaate kujundamine ja võitlus religioosse ideoloogia vastu. Mõned aga suunavad kriitika otsest kiriku vastu. Õige küll, religioosse maailmavaate paljastamisel tuleb meil tegemist teha selle levitajatega, usumeestega. Põhjendatud kriitika on siin vajalik. Kuid tuleb silmas pidada, et kui me kritiseerime isikut, mitte aga religioosset ideoloogiat, siis leiavad usklikud kohe õigustuse, öeldes, et pastor on samuti inimene, ka tema võib eksida, üksnes jumal ei eksi jne.

Mõjusamate ateistliku töö vormide otsingul

S. ŠIMKUS,

*Leedumaa Kommunistliku Partei
Keskkomitee ideoloogiaosakonna juhataja
asetäitja*

Sellepärast tuleb individuaalses ateistlikus töös alati paljastada religioosset ideoloogiat, näidata, et sellel pole teaduslikku alust, rõhutada tema rahvavastast, klassiseloому.

Individuaalse selgitustöö tulemused sõltuvad suuresti ateisti suhtumisest usklikusse. Ateist peab olema sõber, nõuandja, abimees. See on teine printsiipiaalse tähtsusega nõue. Ainult siis muutuvad propageerija veendumused ajapikku ka uskliku veendumusteks ja ta omandab teadusliku maailmavaate. Vahel aga, ehkki harva, juhtub sedagi, et hästi plaanitud võitlus inimeste teadvuses veel säilinud religioosse ideoloogia vastu muutub võitluseks uskliku inimese enda vastu. Seesugune jäme viga tõukab uskliku eemale, muudab ta kinniseks, sunnib teda vaimulike't kaitset otsima.

Ateistlikku tööd pidurdab veel ükskõikne suhtumine religioosesse ebaususse. Ikka veel võib kuulda ütlist: «Mis see minusse puutub, see on igaühe enda asi», «Käigu ta pealegi kirikus, kui ta sellest rahuldust leiab» jne. Haritlastegi hulgas leidub härdameelseid, kes ise küll ei usu, kuid usklikuga rääkides hoiduvad religioosset maailmavaadet kritiseerimast.

Seesugust ükskõiksust ei tohi olla! Ainult järjekindla printsiipaalsusega vallutab sügavalt veendunud ateist inimeste südame ja mõistuse. Sellest olenebki individuaalse töö mõjujõud.

Need momendid on ateistlikus töös põhimõttelise tähtsusega. Tähelepanu keskendamine religioosse ideoloogia vastasele võitlusele, sõbralikkus ja printsiipaalsus arvamuste konfliktide puhul tingivad ateistliku töö edu.

Õpetajatel on laialdased teadmised ning suured tööalased ja elukogemused. Nad on kohapeal lugupeetud, nii õpilaste kui ka nende vanemate silmis autoriteetseid.

Õppe- ja kasvatustöö põhivormiks on õppetund. Siin kujundame ka teaduslikku maailmavaadet. Kuid mõnede õpilaste kasvatamiseks sellest siiski ei piisa. Nendega tuleb veel täiendavalt töötada — klassivälise töö ja massiürituste korras. Klassivälise tegevust suunab ja juhib klassijuhataja. Tulemused oleksid aga märksa paremad, kui aineõpetajad, tihedas koostöös klassijuhatajaga, töötaksid üksikute õpilastega nende maailmavaate kujundamiseks individuaalselt.

Ei tohi unustada, et individuaalne ateistlik töö on läbi põimitud võitlusega aususe ja kohusetruuduse, kultuursuse ja harituse eest ning võitlusega alatuse ja amoraalsuse vastu. Sellepärast on väga tähtis loov ateistlik töö ühendada kogu kasvatustööga. Suure vea teevad pedagoogid, kes jätaavad saatuse hoolde need noored, kes alles hiljaaegu olid usklikud, kuid hakkavad juba religioossetest eelarvamustest vabanema. Nende edasise elu vastu tuleb huvi tunda.

Klassiväliselt korraldatakse väga mitmesuguseid massiüritusi. Nende mõjusust vähendab tõik, et siin ei läheneta asjaosalistele individuaalselt, vaid üritused on mõeldud kõigile ühtviisi. Massiüritused on mõjusamad siis, kui need on ühendatud individuaalse ateistliku kasvatussega. Individuaalne töö peab täiendama seda, mida annavad õppetund ja massiüritused. Uskliku õpilase teadvusse heidetud säde tuleb puhuda leegitsema, nii et see põletaks ära kogu ebaususe. Ateismi propageerimisele

tuleb kaasa tõmmata ka vanemate klasside õpilasi.

Last kasvatama asudes tuleb alati püüda mõjutada tema vanemaid, töötada nendega individuaalselt. Tegevuspõld on lai. Siin ei tohi olla järeleandmist, kompromissi. Ainult rahulik toon, korrektne käitumine, abivalmidus ja soe sõna sulatavad ebaususe jää.

Individuaalseks tööks tuleb kasutada kõiki võimalikke vahendeid: õppetunde, klassivälise tegevust, õpilaste kodude külastamist. Vorme ja meetodeid selleks on palju, neid tuleb ainult rakendada loovalt, leidlikult.

Eelkõige vestlused ja vaidlused, kas varem ettenähtud või juhuslikud. Oskuslikult peetud vestlus paneb jutukaaslase mõtlema, suurendab tema teadmishimu, sunnib rohkem lugema, oma teadmisi täiendama. Aga kui inimene hakkab mõtlema, arutlema, õigemaid järeldusi tegema, siis ei jää ebausule enam kohta.

Häid võimalusi individuaalseks tööks pakub raamat. Väga kvalifitseeritult täiendab ta vestlust ja vaidlust. Usklikku inimest, noort ja vana, tuleb õpetada ateistlikku raamatut armastama. Sellega saavutame palju. Kui vestlus on lühike, siis hea raamat pikendab seda ja usklik lugeja jätkab juttu mitmel õhtul, peab raamatu kangelastega aru, võtab neid eeskujuks, omandab teaduslikke teadmisi.

Laialdaselt saab individuaalses ateistlikus töös kasutada kunstilist isetegevust, sporti ja turismi. Uute traditsioonide juurutamiseks tuleb noortega, aga ka elatunud inimestega, rääkida perekonnaelu tähtsamatest sündmustest (varrud, pulmad, matused, surnute mälestamine).

Individuaalse teaduslik-ateistliku töö tõhustamiseks on vajalik üldistada sellealaseid kogemusi. Tähelepanu väärib Ignalina rajoonis kasutatav töövorm — õpetajate-propagandistide päevikud. Nendes kirjeldatakse lühidalt individuaalse töö puudusi ja häid külgi, sinna on märgitud vestluste kõige olulisemad ja huvitavamad momendid, arutlemist vajavad küsimused jne. Nii saab üldistada ning tutvustada eesrindlikke kogemusi ja anda ateistliku töö entusiastidele head materjali võitlu-

seks religioosse ideoloogia vastu. Paremate kogemuste tutvustamiseks tuleb süsteemikindlalt korraldada seminare ja konverentse.

Et teadusliku maailmavaate kujunemisest mõningat ülevaadet saada, täidetakse koolides väga mitmesuguseid ankeete. Need ankeetid on kasulikud, kui küsimusi ei ole liiga palju, kui need on hästi läbi mõeldud ja nendele vastata pole raske. Sageli aga on ankeetides rohkel arvul küsimusi, millest igauks võiks olla omaette kirjandi teemaks. Sääraseid ankeete pole muidugi tarvis, sest nendele vastamine on puht formaalne. Ankeet on otstarbekas siis, kui seda kasutatakse komplektis teiste uurimisviisidega ja kui vastuste õigsust saab kontrollida koolis kas vestluse ja

vaatluse teel või õpilaste kodusid külastades. Paremaid andmeid saab, kui lasta õpilastel kirjutada maailmavaate-teemaline kirjand — loomulikult siis, kui nad on selleks hästi ette valmistatud.

Ateistlikku tööd õpilaste ja nende vanematega raskendab see, et mõned õpetajad on mitmesuguste ühiskondlike kohustustega üle koormatud. Koolide partei-algorganisatsioonid peavad hoolt kandma, et ühiskondlikud ülesanded ei takistaks õpetajate põhitööd.

Individuaalne teaduslik-ateistlik töö aitab koolil kasvatada igakülgset arenenud isiksusi ja tugevdada kollektiivsustunnet. Seda meetodit täiustades saavutame uut edu kommunistlikus kasvatustöös.

NLKP programmis ja NLKP Keskkomitee juunipleenumi otsustes rõhutatakse, et sirguva põlvkonna kasvatamise tähtsaks koostisosaks on õige suhtumise kasvatamine töösse ja ühiskondlikusse omandisse. Kõiges selles on teetähiseks kommunismiehitaja moraalikoodeks, mis kätkeb endas kõiki igakülgset arenenud kommunismiehitaja kõlbelisi printsiipe ja norme.

Kui ma oma kasvandikega tööd alustasin, olid nad neljandas klassis. Tänavu, see on kaheksa aastat hiljem, olid nad aga juba abiturientid. Alljärgnevalt tahaksin jagada mõningaid mõtteid selle kohta, kuidas ma oma õpilastesse kommunistlikku töösse suhtumist sisendasin. Seda eesmärki saavutada aitas mind paljus kommunismiehitaja moraalikoodeks. Koodeksi kõlbelisi printsiipe omandasid õpilased järk-järgult ja pidevalt, tulles nende juurde ikka ja jälle tagasi. Kõlbelistest normidest kinni pidama õppisid noored nii tundides kui ka vabal ajal. Töövormid olid seejuures väga mitmekesised: varem ettenähtud ja täiesti ootamatud vestlused, dispuudid, individuaalne mõjutamine, kohtumised tähelepanuväärsete inimestega, nähtud filmide ja näidendite arutamine jne.

Missuguseid võtteid siis kasutasin kommunismiehitaja moraalikoodeksi põhimõtete sisendamisel oma kasvandikesse?

KOMMUNISTLIKU SUHTUMISE KASVATAMINE TÖÖSSE JA ÜHISKONDLIKUSSE OMANDISSE

V. VASILIAUSKIENE,

Kapsukase internaatkooli kasvataja

Kommunismiehitaja moraalikoodeksis on öeldud: «kohusetruu töö ühiskonna hüvanguks: kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma!» Peab ütleva, et õpilaste töösse suhtumine on meie koolis hea, neid õpetatakse pidevalt tööd tegema ega tehta vahet «puhta» ja «musta» töö vahel. Õpilased saavad aru töö tähtsusest. Mõistagi ei lähe see iseenesest ega ühekorruga. See on kestva ja lakkamatu töö tulemus.

Juba kooli olemasolu esimestel aastatel selgitati õpilastele, et internaatkool on nende tõeline kodu, mis peab olema puhas ja hubane, sest siin nad õpivad, töötavad ja puhkavad. Arvestades õpilaste vanust, võimeid ja jõudu, antakse neile jõukohast tööd. Ka nooremad õpilased tunnevad, et internaatkool vajab nende käsi.

Minu klassi õpilased hakkasid alates esimesest aastast koolis ja internaadis mitmesugust tööd tegema: koristasid kooli ümbrust ja ruume, töötasid sööklas jne. Vanemates klassides töötasid õpilased kooli abimajandis, hoolitsesid lillepeenarde ja -klumpide eest. Tütarlapsed omandasid 7. ja 8. klassis teadmisi juurvilja- ja lillekasvatuses. Nad töötasid meelsasti kasvuhuones ja juurviljaaias. Mitmed poisid õppisid aiandust, teised tegelesid puu- ja lukksepatöö ringides, kus omandasid selleks tööks esimesi oskusi. Tütarlapsed kasutasid vaba aega riiete õmblemiseks ja teisteks kasulikeks töödeks.

Uheksandast õppeaastast peale sai minu klassist tootmisõpetusega klass. Tütarlapsed valisid raamatukoguhoidja eriala, poisid lukksepa ja treiali oma. Erialasid õpiti suure innuga.

Õpilaste tegevus tootmisõpetuse gruppides andis klassijuhatajale uut materjali mitmekesisteks üritusteks, mis kasvatasid õpilastes eespool nimetatud kõlbelisi jooni. Nii näiteks korraldas komsomoligrupp 9. klassis koosoleku teemal «Kes ei tee tööd, see ei pea ka sööma». Sellest võtsid peale klassijuhataja osa ka tootmisõpetuse erialade õpetajad. Kommunistlikud noored kõnelesid klassi parematest õpilastest ja tehaste tublimatest töömeestest ning palusid viimaseid jutustada, kuidas nad selliseid häid töötulemusi on saavutanud. Terava kriitika alla võeti need, kes, vaatamata headele tingimustele internaatkoolis, halvasti õppisid ja käitusid. Uheks niisuguseks oli õpilane P., kes töötas halvasti lukkseppade grupis. Ta ei pöördunud õpetajate ega seltsimeeste poole seletuse saamiseks, mille tõttu jäi tal vajaka mitte ainult teadmistest, vaid ta tegi teadlikult ka praaki. Meeldejäävaks kujunes õpilastele tootmisõpetuse instruktori õpetaja K. sõnavõtt. Sellel, juba eakal inimesel oli õpetajate ja õpilaste hulgas suur autoriteet. Kuivõrd õpilane P. oli väitnud, et lukksepatöö ei ole talle jõukohane, jutustas õpetaja nendest rasketest töötingimustest, milles tal endal oli tulnud eriala omandada. Ebameeldiv oli õpilasel kuulda õpetaja sõnu: «Kas tõesti sa, Petras, terve ja täiskasvanud mees, hakkad pärast kooli lõpetamist kioskis istuma ja gaseeritud vett müüma, samal ajal kui sinu käsi, tugevaid mehekäsi, on tarvis märksa raskema töö jaoks? Mõistagi ei alahinda ma gaseeritud vee müüja tööd, sest see on samuti vajalik, kuid seal võib sind asendada inimene, kellele ei ole raskem töö jõukohane.»

Pärast õpetaja sõnavõttu jäid kommunistlikud noored mõttesse. Need, kes hästi töötasid, mõtlesid, kuidas seltsimeest abistada, teised püüdsid mõistatada, kas Petras sai aru või mitte, mõned aga, kuigi nende nimesid koosolekul ei nimetatud, mõistsid, et see käis ka nende kohta.

Vaikuse katkestas Petras. Ta tõusis pingist ja jäi näost punasena klassi ette seisma. Sõnu ei läinud tal tarvis: me mõistsime teda niigi. Ehkki Petras ei saanud hiljem midagi hiilgavat korda, ei tulnud temast kui mahajääjast samuti enam kunagi rääkida.

Enne iga töö alustamist püüdsin alati õpilasi selleks ette valmistada ja häälestada, oli see töö siis nii lihtne kui tahes. Sageli avab lühike vestlus õpilastele nende töö tähtsuse ja tulemused, mistõttu tekib neis soov kiiremini ja paremini töötada. Klassi poisid näiteks paigaldasid kooli ümbruses kõnniteed. Tundub, et see on lihtne asi: võtad kiviplaadid ja paned maha. Ent kui õpilastele rääkida, et mida rohkem on kooli territooriumil sillutatud teid, seda kaunim see on, samuti on seda puhtamad ja mugavamad ruu-

mid, siis tuntakse neile usaldatud töö eest suuremat vastutust, püütakse hästi, kvaliteetselt ja kiiresti töötada.

Mäletan, et kunagi sügisel koristasime kooli abimajandis suhkrupeeti. Koolis oli välja kuulutatud kommunistliku töö nädal, klasside vahel käis võistlus. Enne tööleminekut rivistusid kasvandikud väljakul, kus tootmisõppejuhataja neid instrueeris. Ta ütles: «Saak on tarvis koristada võimalikult kiiresti, sest ilm võib halvaks minna. Eile töötasid üheteistkümnenda klassi õpilased. Nad mitte ainult et täitsid normi, vaid ka ületasid seda. Püüdke ka teie, kümnenda klassi õpilased! Normi täitma olete te kohustatud, kuid kui aega üle jääb, siis ärge kiirustage tagasitulekuga, vaid püüdke teha võimalikult rohkem.»

Minu kasvandikud asusid innukalt tööle. Nad rääkisid isekeskis: «Püüame ka meie. Kas me oleme siis teistest halvemad?» Oma lubaduse nad täitsid.

Et õpilastele saaks mõistetavaks printsiip «kohusetruu töö ühiskonna hüvanguks», on väga tähtis, et nad mistahes tööd tehes teaksid, missugust kasu see toob koolile ja ühiskonnale. Raamatukogunduse eriala tütarlapsed näiteks köitsid ja taastasid raamatuid, valmistasid albumeid ja tegid teisi kartonaažitöid ning teenindasid ka külastajaid. Nad teadsid, et nende tööst on koolile kasu, ja püüdsid seda teha võimalikult paremini. Sellest andsid tunnistust ka nende tootmispraktika hindend.

Lukksepa eriala noormehed tegid samuti ühiskonnale kasulikku tööd. Nad valmistasid detaile tehasele, mis toodab automaate toiduainetetööstusele. Poisid olid harjunud töösse täie tõsidusega suhtuma ja seda hästi tegema.

Tootmisõpetuse klassil olid tihedad sidemed automaatide tehase komsomoliorganisatsiooni ja kommunistliku töö brigaadi nimetust taotleva brigaadiga. Mul on hästi meeles õpilaste kohtumine brigaadri S-ga. Ta rääkis: «Meil on hea meel, et mõne aasta pärast tuleb meile uus vahetus. Te olete meist palju õnnelikumad. Te tulete tehasesse juba tööharrumuste ja treiali kategooriaga, te ei ole sel alal enam uustulnukad. Väga tähtis on, et te juba koolis mõtleksite sellele, missugused töölisel teist saavad, ega unustaks peamist — õppimist. Mäletan oma kooliaastaid. Mõnikord vaatasin ma siis matemaatika õppimisele läbi sõrmede. Ent kui vajalik on mulle matemaatika praegu! Ja nii pean nüüd, tahan või ei, pärast pikka vaheaega taas õpinguid jätkama. Seda nõuab elu. Ärge laske aega niisama, kasutult kuluda! Omandage koolis kõike, mida teile pakuvad õpetajad.»

Vaevalt vajab tõestamist, missugune kasvatuslik mõju on õpilastele töömehe enda sellisel jutul, kuidas see tõstab õpetaja autoriteeti, äratav õpilastes soovi rohkem teada saada ja oma teadmisi praktikas näidata.

Teise kohtumise ajal rõhutas tehase komsomoliorganisatsiooni sekretär kommunistlike noorte printsiipaalsuse tähtsust. Ta hoiatas, et niisugused, nagu on kommunistlikud noored koolis, on nad ka tehases. Ja kui praegu keegi nendest ei ole kohusetruu ega aus, siis homme tootval tööl olles hakkab ta samuti seltsimeeste selja taha pugema.

Pideval kontaktil tehasega oli suur kasvatuslik mõju. Tehase töölisel käisid meil, meie aga olime tehases igapäevased külalised. Missuguse rõõmuga andsid õpilased enda valmistatud toodangu üle tehasele! Kui püüdlisid kontrollisid nad detaile, et neid tehases välja ei praagitaks! Õpilased võtsid osa tehase komsomoliorganisatsiooni koosolekute, puhkeõhtute ja teistest üritustest. See sõprus veenis õpilasi lõplikult selles, et kohusetruu töö ühiskonna hüvanguks on möödapääsmatu vajadus, auasi ja isikliku õnne ajend.

Kommunismiehitaja moraalkoodeksi teine kõlbeline printsiip kõlab nii: «Sallimatus ebaõigluse, muidusõõmise, ebaaususe, karjerismi ja ahnitsemise suhtes». See aitas paljus kaasa õpilastes õige suhtumise kujundamisel sotsialistlikusse omandisse.

Kuigi minu klassi õpilased olid kohusetruud ja meil ei esinenud vargusjuhtumeid ega teisi rängemaid üleastumisi, ometi leidsid aset üksikud ebaaususe faktid. Arvestades

seda, et klass üldiselt oli kohusetruu, ei normeerinud praktika juhendaja metalli detailide valmistamiseks. Õpilane valmistas niimitu detaili, kuimitu andis välja metallitükk, mille ta oli saanud õpetajalt. Töökodades oli stend, kuhu olid välja pandud halvasti valmistatud detailid — praak. Kui praak tekkis õpilase süü tõttu, siis teda karistati. Ja nüüd praak, mille vastu käis pidev võitlus, kadus ootamatult. Läks nädal ja teinegi, kuid praagitootjate stendil polnud ühtegi nime. Kõik tundsid rõõmu. Kuid peagi asendus see kurvastusega: õpetaja avastas ühel õhtul tööriideid üle vaadates ühes taskus halvasti valmistatud detaili. Selgus, et praaki varjati. Süüdlane ei tunnistanud üles. Vaikisid ka ta kaaslased. Detail aga oli rikutud, kasutamata oli jäetud suur tükk metalli. Vestlesin õpilastega, olin ärevuses: «Õpetaja kiitis teid, rõõmustas, et te olete head, töökad ja distsiplineeritud. Ta usaldas teid, lubas teil endil instrumente võtta, riputas lao uksele sildi: «Lubatakse siseneda ainult 10. klassi õpilastel». Aga teie?» Õpilased, langetanud pea, vaikisid. Lugesin neile ette artikli noortejalehest, kus oli juttu sellest, kuidas ühe Vilniuse ettevõtte juhtkond vaatas läbi sõrmede tehases valmistatud praagile. Kuid töölised ise ei leppinud sellise olukorraga. Nad pöördusid juhtkonna poole ja nõudsid olukorra parandamist. Kui see ei aidanud, kirjutasid nad ajalehele. Poisid leidsid, et tööliised talitasid õigesti, printsipiaalselt. Kuid süüdlast ei olnud ikka veel, laual aga lebas tema tehtud praak. Siis võttis sõna üks tublimaid tootmisõpetuse erialal — Vitas. Ta kõneles erutatult ja pahameelega. Vitas andis lubaduse, et selliseid fakte edaspidi enam ei kordu ja et nad võtavad tarvitusele abinõud süüdlase leidmiseks. Ja ega peamine olnudki praagitegija leidmises, vaid järelduses, milleni noored ise jõudsid. Enam niisugust lugu klassiga ei juhtunud.

Internaatkoolis on kõigil õpilastel, tänu partei ja valitsuse hoolitsusele, head tingimused: kõigil neil on nägusad ja sobivad riided, iga päev saavad nad maitsvalt süüa jne. Ometi esines mõnikord ahnitsemise juhtumeid, millega kollektiiv ei saanud leppida. See tuli eelkõige ilmsiks igapäevases elu-olus. Ahnitsemine ja upsakus avaldusid uute riiete ja jalatsite saamisel. Enamasti oli töökas, hea ja tagasihoidlik õpilane täiesti rahul sellega, mis talle anti. Distsiplineerimatu ja ahne õpilane aga kiirustas kõigest üle karjuma: «Ma ei taha seda ülikonda, andke mulle too sinine sealt! Kummitallaga kingi ma ei taha, kuidas ma nendega tantsin?» jne. Klassi kollektiiv võitles selliste väljaastumiste vastu, nende vastu, kes kommunismigi tahtsid minna ainult saajatena. Seepärast otsustas kollektiiv ise, kes väärivad paremaid asju. Kooli juhtkond tegi õigesti, kui ta materiaalsete väärtuste jaotamisel kaotas ära võrdsustamise. Kui sa hästi õpid ja töötad, eeskujulikult käitud ja ausalt ühiskondlikusse varasse suhtud, siis antakse ka sulle paremad asjad.

Ühiskondlikusse varasse hoolsa suhtumisega on tihedalt seotud veel üks moraalkoodeksi printsiip: «Igaühe hoolitsus ühiskonna vara säilitamise ja suurendamise eest». NLKP Keskkomitee juunipleenum rõhutas, et inimest hinnatakse meie ühiskonnas tema töö järgi ja et sirguvat põlvkonda on tarvis juba koolis õpetada austama selle töö vilja. Ent teiste loodud rikkusi oskab hinnata ainult see, kes neid ise aitab luua. Kommunismi ehitamise põhiülesandeks on kommunismi materiaalse baasi loomine. Klassi õpilased mõistsid, et selleks vajatakse ka nende käsi. Tookord võitis klass endale kätte õiguse kommunistliku töö brigaadi reservi austavale nimetusele.

Käesoleval aastal tuli klassi komsomoliorganisatsioon esikohale klassidevahelises võistluses ja sai sellekohase rändauhinna. Head olid meie saavutused ka õpingute valdas: saajaprotsendiline õppeedukus.

Nüüd on minu esimese lõppklassi õpilased saanud lähetuse ellu. Arvan, et minu kasvandikud leiavad elus oma koha ja juhinduvad nendest kõlbelistest printsiipidest, mis nad võtsid omaks juba koolis.

Tänapäeva koolis on muutunud akuutseks õppeainetevahelise seose probleem. Üha sagedamini pööratakse sellele seosele tähelepanu ühe klassi ulatuses ja samuti klasside vahel.

Mõned väidavad, et õppeainetevaheline seos algkoolis on üldiselt tuntud ja küsimus ei vaja pikemalt arutamist. Koolipraktika aga näitab, et see alghariduse väga tähtis probleem on veel nii praktiliselt kui ka teoreetiliselt lahendamata.

Sellest, kuidas kõnesolev küsimus lahendatakse, sõltub suures osas ka teiste väga oluliste pedagoogiliste probleemide, nagu elulähedase õpetamise, õppeedukuse, distsipliini ja mitmete teiste probleemide lahendamine. Selle küsimuse valesti lahendamine aga on üks peamisi põhjusi, mis loob pinna õpilaste koolist eemaldumiseks. Sest me kõik teame, missuguse ärevuse ja kannatamatusega ootavad lapsed päeva, millal nad võivad kooli minna. Kui tähelepanelikult nad kuulavad õpetaja sõnu ja korraldusi, millise huviga täidavad temalt saadud ülesandeid. Kuid me teame ka, et mõned õpilased kaotavad juba varsti kooli vastu huvi, hakkavad tundides igavust tundma. Miks on see nii? Miks ootavad paljud õpilased põnevusega joonistus-, kehalise kasvatuse ja tööõpetuse tunde, mitte aga aritmeetika- ja emakeele tunde?

Üheks põhjuseks tuleb pidada asjaolu, et joonistus-, kehalise kasvatuse ja tööõpetuse tunnis saavad õpilased kätega töötada ja liikuda. Tööõpetuse tundides on lastel võimalus näidata oma oskusi, kujutada seda, mida nad on näinud, siduda tööd omaenda kogemustega ja ümbritseva tegelikkusega. Aritmeetika- ja emakeele tundides on võimalusi selleks kahtlemata vähem, kuid sageli ei kasuta õpetajad olemasolevaidki täielikult ära, sest nad ei tunne õpilasi, nende ealisi eripärasusi. Paljud õpetajad ei pea vajalikuks aritmeetika- ja emakeele tunde eluga seostada, arvates, et nii võib ainest kõrvale kalduda, rikkuda selle loogikat.

Et 1. klassi õpetajaid kõnesoleva küsimuse lahendamisel abistada, tutvustame neile mõningaid võtteid, kuidas tööõpetust seostada teiste ainete õpetamisega.

Tööõpetuse seosest teiste õppeainetega 1. klassis

A. GRABAUSKIENE,

*pedagoogikateaduse kandidaat, Vilniuse
Pedagoogilise Instituudi pedagoogika
kateedri vanemõpetaja*

I. SPRENDIENE,

*Leedu NSV Õpetajate Täiendusinstituudi
algklasside kabineti juhataja*

Tööõpetuse tunde ei võetud õppeplaani juhuslikult. Kooli minnes on lapsel sel alal juba kogemusi. Tööõpetus ei ole talle täiesti uus aine. Laps on juba töötanud ja loonud, nii lasteaias kui ka kodus: voltinud paberit, voolinud plastiliini, ehitanud liivast sildu, majasid jne. Kõik see on väga lähedane nendele töödele, mida tehakse koolis. Kui koolis osatakse laste kogemusi kasutada, siis tekib neil soov töötada, nende oskused ja vilumused kinnistuvad ning täpsustuvad, uute teadmiste alusel aga kujunevad süstemaatiliselt uued oskused ja vilumused. Nii võib tööõpetuse tundides juba varsti hakata mitmesuguseid esemeid valmistama, mida saab kasutada teiste õppeainete tundides näitlike vahenditena. Sellega suurendame õpilaste huvi õpitava vastu, nad omandavad teadmisi kergemini ja need jäävad kindlamalt meelde.

Peale selle saab õppevahendite valmistamisel mitmeti ära kasutada neid teadmisi, mis on omandatud emakeele ja matemaatikatundides.

Toome mõned näited, kuidas tegevust tööõpetuse tundides seostada teiste õppeainetega.

1. klassi programmis on paberi voltiimine ja lõikamine, voolimine ja mitmed teised tööd. Nagu mainitud, on lapsed kõige sellega juba varem, enne kooliaega tegemist teinud, pealegi on selles eas lastele eriomane soov näha oma eesmärki, saada konkreetne tulemus, teha midagi kasulikku. Sellepärast võib üsna varsti hakata mõnesid lihtsamaid näitlikke vahendeid valmistama. Nii näiteks võiksid 1. klassi õpilased teha paberist kuubikuid, kleepida nendele peale tähed ning kasutada neid lugemistundides, seades tähtedest esialgu kokku sõnu ja siis ka lauseid.

Lapsed valmistavad näärripuehteks savist või mõnest muust materjalist keesid. Õpetaja annab neile ülesande valmistada 20 kuulikest ning värvida neist 10 punaseks, 3 roheliseks ja ülejäänud siniseks. Õpilased peavad kuulid kokku arvama ja ütleva, mitu neist tuleb värvida siniseks.

Aritmeetikatundideks võivad õpilased valmistada arvelaudu. Nad ajavad varda järele ühesuurused nõõbid ja pistavad varda otsad tikutoosi. Arvelauale kleebitakse peale värviline paber ja kinnitatakse see siis savilauale või kartongitükile. Kettaid võib teha ka kastanitest ja tammetõrudest, kuid need ei taha varda järel kuigi hästi liikuda. Seesuguse arvelauaga võib arvutada kahekümne piires.

Väga hea õppevahend aritmeetikatunniks on ka väljalõigatud akendega majake. Seda on lihtne valmistada. Võetakse lai paberilint, lõigatakse sellesse viis akent ja joonistatakse nendele ümber maja. Teisele lindile, teatavale kaugusele (vastavalt akende kõrgusele), kleebitakse niisama palju kujundeid: tähekesi, lehti, lapse- või loomapäid. Kui seda linti akende taga edasi-tagasi liigutada, on näha 1, 2, 3, 4 või 5 tähte või mõnd teist kuju. Seda vahendit kasutatakse arvu mõiste kinnistamiseks ning kokku- ja mahaarvamiseks. Näiteks võib anda lastele ülesande: «Majas on kokku 5 kassi. 3 kassi vaatavad aknast välja, ülejäänud magavad. Mitu kassi magab?»

Numbrite õppimiseks võib lasta õpilas-

tel lõigata ühesuurused vineeri- või kartongiribad ning kleepida nendele väljalõigatud sõõrid või nelinurgad. Igale tahvile tuleb kirjutada või kleepida see arv, kui palju seal on sõõre või nelinurki.

Lastele huvipakkuv ja väga otstarbekas on valmistada lihtsad maketid, mida saab kasutada aritmeetika- ja mõnede teistegi ainete tundides. Nii näiteks võivad õpilased valmistada maketi, millel on mets, järv, maja, loomi, linde. Makett tuleb teha niisugune, et lapsed saaksid sellelt loendada metsas kasvavaid seeni, järves ujuvaid kalu jne. Esimesel hetkel võib näha, et see on pikka aega nõudev ja keeruline töö, mis käib 1. klassi õpilastele üle jõu. Nii see siiski ei ole.

Maketi valmistamine on päris lihtne. Kõigepealt tuleb muretseda maketi jaoks alus — kastike. Soovitav oleks, et selle teeksid vanemate klasside õpilased — oktoobrilaste šefid. Nema võiksid hankida ka savi ja katta kasti õhukese savikihiga.

Matkal käies koguvad 1. klassi õpilased igasugust materjali: sammalt, puuoksi, tammetõrusid, kastaneid, päevalilleseemneid jms. Tunniks, kus hakatakse maketti valmistama, toovad lapsed kaasa vatti, korke, värvilist läikpaberit, tsellofaani, plastiliini, tikutoose. Üht-teist toob kaasa ka õpetaja. Nii saadaksegi kokku materjal maketi valmistamiseks. Tööjaotus ja meetodid võivad olla mitmesugused, samuti saab kasutada väga mitmesugust materjali. Järve kujutamiseks näiteks võib võtta sinise paberi, katta selle tsellofaani või klaasiga ja liita ääred saviga; kaldale puistata liiva. Vette panna mõned kalad.

Metsa kujutavad oksaraod, väikesed kuuse- ja kadakaoksad. Metsaaluseks võiks olla lühikeseks lõigatud sammal.

Pidades silmas, et tegemist on 1. klassi õpilastega, tuleb majakesed teha päris primitiivsed. Need võib teha värvilisest paberist. Selleks võetakse ruudukujuline tükk paberit, murtakse kaheks kokku ning seejärel veel kord pikuti kokku. Kahekordse joone nurgad murtakse esijoonele ja käänatakse siis sissepoole. Panakse korsten peale, joonistatakse aknad, ja majake ongi valmis. Majast järveni viib

Alytuse rajoonis on loodud 18 õpilasekspeditsiooni koduümbruse mineviku ja oleviku uurimiseks.

Pildil: Alytuse pioneeride maja koduloo- ja turismisektsiooni juhataja A. Petraškiene vaatleb koos noorte turistidega kogutud materjali.

L. Vasaukase foto

peenikestest pulgakestest sild. Õpilased võivad veel üht-teist juurde mõelda, nagu paadi, köögiviljaiaia jne. Näiteks majalähedases köögiviljaaias töötab inimene: kaevab, nopib kartuleid, kogub köögivilja. Maja piirab tara. Selle võib teha tavalisest paberiribast. Õpilased tõmbavad paberile kitsad ristitriibud, mis kujutavad aiateibaid, ja lõpuks kaks pikijoont — latti. Tara painutatakse nurklikuks vastavalt sellele, missuguse kujuga platsi on vaja piirata. Tara kõrgus oleneb maja suurusest. Köögivilja- ja lilleaia võib tarastada oma äranägemise järgi.

Lilleaeda tehakse loomulikust materjalist — savist ja liivast — peenrad ja teerajad. Roheluse saamiseks on kohased männiokkad, metsas kasvavad karukollad, pohlalehed ja mõned teised kaua rohelisena püsivad taimed.

Maketi juurde kuuluvad mõned väikesed karbid, kuhu paigutatakse esemed, mida läheb vaja arvutamisel, nagu seened, kalad, juurviljad, kartulikotid, lambad, pardid. Kõiki neid saavad lapsed ise

valmistada. Tammetõrudest näiteks saab teha kalu, seeni, lootsikuid, inimesi, masinaid (kleepida alla 4 ümarikku seemet), lambaid (pista sisse tikud — jalad).

Kui maketil kujutatakse kartulinoppi- mist või juurviljade kogumist, kasutatakse arvutamiseks herneid, ube, ümmargusi kivikesi, võib ka voolida plastiliinist tillukesi peete, kapsapäid, porgandeid. Riidetükkidest õmmeldakse kotid, kuhu pannakse kartulid (väikesed kivid). Õpilased ei arvuta muidugi mitte kartuleid, vaid kotte.

Nagu näeme, võib maketi valmistamist organiseerida väga mitmeti, sõltuvalt õpetaja loomisvõimest, materjalist ja õpilaste oskusest.

Niisugust maketti kasutatakse kogu esimese poolaasta jooksul või veel hiljemgi. Aritmeetikatundides võib selle abil mitte üksnes arvutada, vaid lasta õpilastel koostada ja lahendada ka sellekohaseid ülesandeid. Peale selle on maketi kasutamisel suur tähtsus õpilaste loomisvõime ja kõnearendamisel. Peale aritmeetikatundide on

makett sobiv kasutamiseks keeletundides.

Aja jooksul, õpilaste teadmiste ja oskuste täienedes, võib maketti täiustada ja viimistleda: valmistada mõned esemed teistsugusest materjalist, leida uusi objekte jne.

Makett hoitakse klassis, et ei tarvitseks seda igakord tassida, sest teda kasutatakse mitte ainult tunnis, vaid ka mahajäävate õpilaste järeleaitamisel.

Õpetajad, kes oskavad ära kasutada tööõpetuse tundides peituvaid võimalusi, töötavad tulemusrikkalt. On teada, et õpilaste tööõpetuse tundides suurenenud aktiivsus ja arenenum loomisvõime aval-

duvad ka teiste õppeainete tundides. Need õpilased, kes on aktiivsed tööõpetuse tundides, lahendavad üldiselt arukamalt kõiki küsimusi teistegi ainete tundides ja samuti elus. Need, kes täidavad tähelepanelikult ning hoolikalt tööõpetuse ülesandeid, kirjutavad alati korraliku käekirjaga ja kannavad hoolt, et kirjutusvahendid oleksid korras.

Niisiis, tööõpetuse tunnid soodustavad õpilaste õpinguid ja loomingut, kasvatavad aktiivsust, äratavad huvi teiste õppeainete vastu ning aitavad kergemini ja kindlaid teadmisi omandada.

Ametiühing lubas mulle uue korteri.

«Lugu on nii,» öeldi, «et vundamendi kraav on juba valmis! Hakka aga nüüd ettevalmistusi tegema!»

Ma ei lasknud seda enda e kaks korda öelda. Hakkasin korjama kopikaid uue mõõbli ostmiseks. Mitu korda päevas käisin vaatamas, kuidas ehitustööd lähevad. Head sõbrad andsid mulle nõu, et laps tuleks panna kooli, mis asub uuele korterile lähemal. Las harjub! Saab ka mööda minnes kooliteel järele vaadata, kuidas uus korter kerkib.

Meie linnas lastel kooliskäimisega raskusi pole. Igal tänaval on kool, iga kümnes vastutulija on õpetaja, haridusosakonna inspektor või, taga paremaks — pedagoogilise instituudi üliõpilane. Nende kõigi ainus ja õilis eesmärk on kasvatada üles aus inimene.

Niisiis võtsingi oma võsukese käekõrvale ja viisin ta teise kooli. Andsin talle kaasa tunnistuse, kus hinded olid tõepoolest pärlid — puha neljad ja viied. Ammuta aga terviseks teadmisi ka teisest allikast, sest üks ole teadus nagu päikesekiir — tükib sisse igast aknast ja uksest.

Agaga tuli välja, et olen pisut eksinud. Aknen aknaks, aga nähtavasti loeb ka see, kuspool küljes ta asub...

Minu poja esimeseks hindeks uues koo-

NÕIA- RINGIS

A. BALTRUNIENE

lis oli «kaks». Teine number ei erinenud millegagi esimesest, kolmas oli täpselt eelmiste moodi. Erinev oli ainult see, et seda saatis klassijuhataja märkus: «Tulge viivitamatult välja selgitama oma poja mahajäämuse põhjust!»

Õpetajatetoas ootas mind murelik klassijuhataja. Peale selle väga erutatud õppealajuhataja. Ning veel inglise keele ja leedu keele õpetajad. Lisaks nendele matemaatik. Nurgas seisis sirgelt otsekui hüppevalmis võimlemisõpetaja.

«Kuulge, ütelge ometi,» kostsid igast nurgast küsimused, «mis teie pojaga külli lahti on? On teda aga alles halvasti õpetatud!»

«Missuguseid kirjandeid ta kirjutab! Täitsa tühja tuule tallamine, muud midagi! Fakte pole ollagi, ühtki loogilist järeldust, mingeid tsitaate. Paneb paberile, mis aga pähe tuleb, teeb oma aruga veel järeldusi ka, ja, mis veel hullem — vaidleb vastu tunnustatud kriitikutele, polemiseerib isegi autoritega... Niimoodi viib ta veel teisedki lapsed eksiteele. Pea lihtsalt ei jaga, kes on teie pojale kõike seda õpetanud! Raske uskuda, et see inimene on õpetaja,» kurtis leedu keele spetsialist.

«On selle poisiga alles häda,» ühines temaga inglise keele õpetaja, «Hääldamine on täitsa ameerikapärane. Ometi on ju üldiselt teada, et inglise keele hälliks on vana, röömus Inglismaa. Mina toetun õpetamisel nende pedagoogide kogemustele, kes on hariduse saanud Oxfordi ülikoolis, ega või leppida sellega, et alaealine risustab ilusat inglise keelt jõledate amerikanismidega.»

«Vene keelt tunneb ta ainult praktiliselt, grammatikast aga ei tea ta tunkagi.»

«Matemaatikast oskab ta seda, mida keskkoolis üldse poleks vaja teada, sellist aga, mida peab teadma, pole tal aimugil!»

«Ajaluugu taipab ta ainult üldjoontes — nimed ja aastaarvud on talle tundmata maa. Ei saa ta kaugemale ajastu üldisest iseloomustusest...»

Õpetajad rääkisid kõik korraka, avaldasid kurba imestust endise kooli taseme üle. Võttis sõna ka kehakultuuri õpetaja:

«Lapsel puudub igasugune kehaline ettevalmistus. Lausa kohutav! Kuidas ta käib — just nagu karu! Kuidas ta palli käes hoiab! Vaata, et muljub selle käpade vahel puruks! Mingit kergust, mingit ilu! Küll on häda niisuguste lastega — nad on rohmakad nagu tankid.»

«Vabandage,» üritasin vahele segada, «kuid Valguse tänava koolis peeti teda heaks sportlaseks. Ta kuulub isegi kooli koondisse.»

«Siin pole mitte Valguse, vaid Tungla tänav. Nende mõõdupuu meid juba ei rahulda!»

Õpetajad tegid mulle selgeks, et selles kõrgetasemelises Tungla tänava koolis tuleks minu poja! alustada päris algusest — esimesest klassist. Oma klassi võib ta

jääda ainult siis, kui kõik — vanemad, klassikollektiiv ja õpetajad püüavad jõudu säästmata töötada nii, et ta jõuaks selle suurepärase kooli erakordse klassi tasemele.

Leppisime niisiis kokku. Koduteel astusin sisse vanasse Valguse tänava kooli, et õpetajad läbi pragada. Tahtsin väga, et ka õpetajad teaksid, missuguseid arvamusi olin kuulnud nende ja oma poja aadressil.

Kuid õpetajad ei hämmastunud ega kohkunud.

«Mis parata!» ütles sinne õppealajuhataja. «On meilgi siin õpilasi, kes on üle tulnud Tungla tänava koolist. On nendega alles häda! Täiesti harimatud! Kuid see pole nii lootusetu — poolaasta jooksul suudame nad ümber kasvatada. Teeme omalt poolt kõik, vanemad aitavad kaasa — ja töö hakkab ajapikku laabuma...»

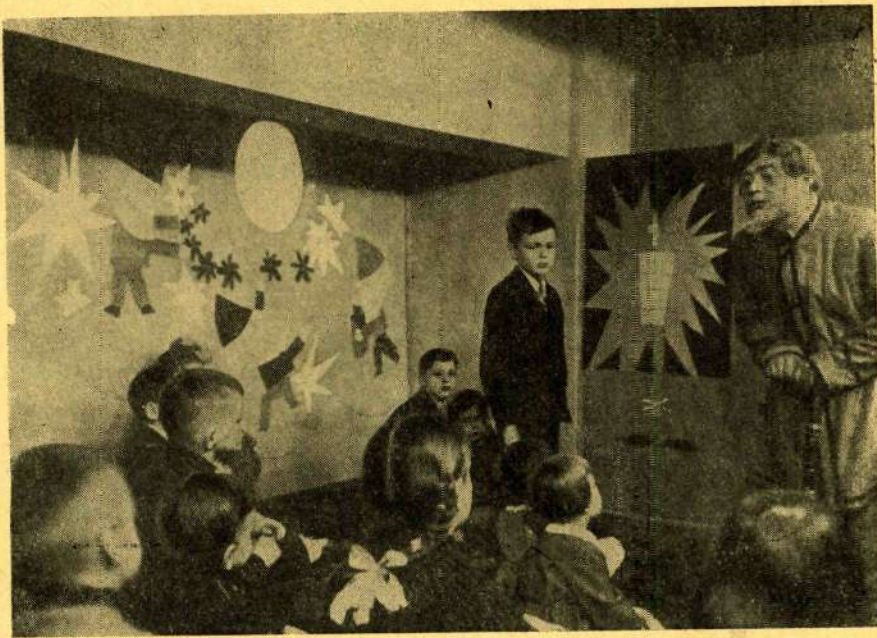
Õilsad sõnad! Läks pool aastat, ja minu Arvidelise käsi hakkas paremini käima. Minu poiss astus väärikalt Tungla tänava kollektiivi uhketesse ridadesse: ameerikapärane hääldamine muutus inglispäraseks, daatumid ja faktid leidsid ta ajus vääri- lise koha. Hinded paranesid: kus enne oli olnud kaks, seal seisis nüüd kolm, kolme asemel aga ilutses neli.

Tänu kehakultuuri õpetaja üllastele jõupingutustele sai poiss klassi parimaks sportlaseks ja selles aines alla viie koju ei toonud.

Koolis oli kõik korras. Niisama lihtsalt ei läinud lugu aga korteriga. Kui tulevase maja asemel oli haigutanud mustjas vundamendikraav, oli tulevane korter olnud kindlalt minu. Tarvitses aga müüridel ker- kima hakata, kui kandidaate ilmus nagu seeni pärast vihma. Läksime karjakaupa ehitusplatsile, kiikasime üksteist vihka- valt alkulmu, korterisaamise võimalus aga haihtus õhku nagu seebimull ja tuli aeg, kus ma võisin sellest veel ainult und näha.

Ja nii jäimegi me edasi vanasse kohta, Valguse tänavale. Muide, olin seda südames nagu ette aimanud.

Arvidelisel aga polnud mingit mõtet käia kauges Tungla tänava koolis. Käskisin

Leedu NSV vabariikliku raamatukogu lastekirjanduse osakonnas korraldatakse mudilastele toredaid kohtumisi, kus kuulatakse muinasjutuvanakest, vaadatakse diafilme, pille ja nukuteatri etendusi.

Pildil: Huviga kuulavad mudilased muinasjutuvanakese lugusid.

V. Leonaitise foto

tal paberid kokku korjata ja tulla tagasi vanasse — Valguse tänava kooli.

«Noh, poisi edasijõudmisega enam muret ei tule,» mõtlesin. «Aasta tagasi oli selles koolis hea õpilane, nüüd on ta uues koolis veel tarkusi juurde kogunud. Vaata et trumpab veel kõik üle...»

Agaga tuli välja, et olin järjekordselt eksinud. Algas niisugune kahtede ja märkuste tulv, et ma ei hakanud ootama, millal mind kooli kutsutakse, vaid otsustasin ise õpetajate palge ette ilmuda, et kuulda saada, kui kehvad lood minu poisiga on.

«Ta on nii maha jäänud, et teda on võimatu ära tunda,» kurtis leedu keele õpetaja. «Mis kirjand see niisugune on! Ainult kuivad faktid ja tsitaadid reas, puha võõrad mõtted, oma isiklikku arvamust pole ollagi! Ilusast stiilist, emotsionaalsusest pole jälgegi järe! On seal alles õpetaja olnud!»

«Asi on halb!» ühines eelkõnelejaga inglise keele õpetaja. «Kujutage vaid endale ette — kui ta loeb inglise keele

teksti, saan poisi häändamisest kohe aru, et ta õpetaja on tulnud Põhja-Leedumaa külast...»

«Võib ju olla, et ta midagi taipab vene keele grammatikast, kuid kõnekeelest pole tal küll aimugi!»

«Matemaatikatunnis laob ta ritta valemeid ja teooriat, aga et ta pea ka ülesande lahendamise käigust midagi jagaks, seda ei ole...»

«Ajaloolises plaanis poiss mõtelda ei oska. Ei tee järeldusi, ei üldista.»

Õpetajad rääkisid kõik korraga, avaldasid valjul häälel oma kurba imestust Tunga tänava kooli taseme üle. Ka kehakultuuri õpetaja ei saanud vaikida.

«Lapsel puudub igasugune kehaline ettevalmistus! Justkui oleks terve aasta seakarjas käinud. Kuidas ta astub! Kogu aeg keksib ja hüpleb. Ja kuidas veel palli käes hoiab — lausa häda vaadata! Väiksemgi tuuleiil võib tal palli käest puhuda! Pole ta liigutustes kindlust ega jõudu! Niisuguste lastega on lausa viletsus — keksib

kui kitsetall! Mingitest saavutustest ei saa siin juttugi olla!»

«Vabandage,» püüdsin vahele segada. «Aga Tungla tänava koolis oli just vastupidine jutt...»

«Siin pole mitte Tungla, vaid Valguse tänav. See, mis neile on hea küllalt, meid juba ei rahulda!»

Nende jutust selgus, et mu poiss raiskab asjata kallist aega, ja tema koht oleks hoopis nooremas klassis. Kas tema õpetamisel tehtud vigu üldse parandada saab, on enam kui küsitav... Kui nüüd just kõik — vanemad, klassikollektiiv ja õpetajad — jõudu säästmata teda õigele teele suunavad, siis ehk õnnestub tal jõuda selle

suurepärase kooli erakordse klassi kõrgele tasemele.

Ametiühing aga lubas mulle uuesti korteri. Seekord näis asi kindlam olevat, sest olin korterisoovijate nimekirjas esimene. Mulle lubati kohe kahe rõduga korter kauges Virmalise tänavas. Sealgi on oma kool.

Kõik klappis. Oli võimalik kohe üle kolida. Kuid räägitakse, et õppe- ja kasvatus-töö tase Virmalise tänava koolis on niisugusel kõrgel järjel, et teistest koolidest tulnud mahajäänud lapsed pole isegi aasta jooksul võimalik ümber kasvatada. Ja nii ma siis mõtlengi, kas poleks targem sellest korterist loobuda...

Nõukogude korra lemmik

A. ELVIHS,

Läti NSV haridusminister

Juba sajandeid on rahva erksamad vaimud unistanud aegadest, mil noorsool oleks olnud võimalus piiramatult maitsta hariduse vilja. Need unistused said teoks alles nõukogude võimu ajal. Tänapäeva kooli ülesanded on fikseeritud NLKP programmis: «Haridussüsteem korraldatakse sellisel, et sirguva põlvkonna õpetamine ja kasvatamine oleks tihedalt seotud eluga, tootva tööga, et täiskasvanud elanikkond võiks tootmissfääris töötamise ühendada õppimise ja hariduse omandamise jätkamisega, vastavalt isiklikele huvidele ning ühiskonna vajadustele. Hariduse korraldamine niisugustel põhimõtetel aitab kaasa kommunistliku ühiskonna igakülgsest arenenud liikmete kujundamisele, ühe tähtsama sotsiaalse probleemi lahendamisele — oluliste erinevuste kaotamisele vaimse ja füüsilise töö vahel.»

Selle ülesande täitmise eest võitlebki Nõukogude Läti õpetajate pere. Kuid paljude aastate kestel oli haridus töötavale rahvale teostumatuks unistuseks. Balti-saksa mõisnikud ja tsaarivalitsus püüdsid kogu jõust tööinimesi haridusest eemale hoida. Ka kohalik kodanlus, kes peremehekses Lätis kahe maailmasõja vahel, ei teinud midagi olulist hariduse andmiseks linnatöölise, talusulaste ja töötavate talupoegade lastele. Kodanlus ei soovinud, et töörahvas oleks saanud haridust, sellepärast tekkisidki töötava rahva haridusteele takistused kõrge õppemaksu näol. Ka algkooli lõputunnistus ei andnud õigust astuda keskkooli. Nii vähenes aasta-aastalt keskkoolide arv. Paljud lapsed ei pääsenudki seetõttu keskkooli, veel enam — paljudel jäi koguni algkool pooleli. Tõeline rahvahariduse tõus Läti NSV-s algas alles pärast nõukogude võimu taastamist. Sellepärast me võimegi kooli nimetada nõukogude korra lemmiklapseks.

Tänavu, millal me tähistame nõukogude korra taaskehtestamise 25. aastapäeva ja 20. vabanemispäeva fašistliku Saksamaa võimu alt, on vaja teha ülevaade meie rikkalikest saavutustest haridustöös. Kui 1940/41. õ.-a. töötas Lätis ligikaudu 67 keskkooli (maal ainult 5), 821 seitsmeklassilist kooli, 679 algkooli 236 056 õpilasega, siis 1964/65. õ.-a. töötab meie vabariigis 241 keskkooli (64 maal), 658 8-klassilist kooli, 402 algkooli ja 33 pikapäevakooli — kokku 239 143 õpilasega.

Eriti suure hooga on arenenud keskharidus: kui 1940/41. a. keskkooliklassides õppis 11 935 õpilast, siis 1964/65. õ.-a. tõusis nende arv 9.—11. klassides 31 078-le, seega kahe ja poole kordseks. Keskool on kättesaadav kõigile nii linnas kui ka maal. Sealjuures tuleb märkida, et viimastel aastatel taotleb suurem osa noortest keskharidust õppides töö kõrval. Piisab sellest, kui nimetada, et 1964/65. õ.-a. õppis meie vabariigi maa- ja tööliskoole koolides 41 529 õpilast, nendest 20 251 9.—11. klassides. 1964. aasta kevadel oli 11 000 keskkooli lõpetanust umbes 5000 maa- või tööliskoole kooli kasvandikku.

Tõeline kultuurirevolutsioon on toimunud kõrgema hariduse alal. Kui 1939. a. kodanlikus Lätis oli neli kõrgemat õppeasutust umbes 8000 üliõpilasega, siis praegu on Nõukogude Lätis kümme kõrgemat õppeasutust enam kui 31 000 üliõpilasega. Peale selle töötab Riias palju üleildulisi kõrgemate erikoolide mittestatsionaarseid ja õhtusi osakondi. Esmakordselt Liepaja ja Daugavpilsis ajaloos töötavad siin pedagoogilised instituudid. Jelgava, millest saksa fašistlike röövvalutajate lahkudes olid järele jäänud ainult varemed ja tuhahunnikud, on praegu põllumajandusliku kaadri sepikojaks kogu Nõukogude Lätile. Läti Põllumajanduse Akadeemia asub tuntud arhitekti Bartolomeo Rastrelli projekteeritud taastatud lossis ja paljudes uusehitustes, millesse on paigutatud suurepärased õppekabinetid, laboratooriumid ja töökojad, mugavad üliõpilaste ühiselamud ja õppejõudude korterid. Läti Riikliku Ülikooli kõrval on suurteks õppeasutusteks kujunenud Riia Polütehniline ja Riia Meditsiiniline Instituut. Mugavas uusehituses asub Läti Kehakultuuri Instituut. Tsiiviillennuasjanduse inseneri valmistab ette Riia Tsiiviilõhulaevastiku Inseneride Instituut. Nõukogude Lätis on iga 10 000 elaniku kohta 125 üliõpilast, Inglismaal seevastu on neid ainult 41 ja Föderatiivsel Saksamaal 34. Sealjuures tuleb märkida, et mainitud arvudesse pole arvatud neid meie vabariigi noori, kes õpivad Moskvas, Leningradis ja teistes liiduvabariikide kõrgemates õppeasutustes.

Kui kodanlikus Lätis 20 aasta jooksul lõpetas 6-klassilise algkooli 146 000 ja keskkooli 34 000 noort, siis nõukogude võimu 25 aasta kestel (sealjuures 4 aastat hitlerlikku okupatsiooni) on 7- ja 8-klassilise hariduse omandanud enam kui 400 000 noort. Keskooli on lõpetanud 150 000. Veel tuleb mainida mõningaid 1959. a. rahvaloenduse andmeid. 1959. aastal oli Läti NSV-s iga 100 elaniku kohta 21 kõrgema haridusega ja 344 kesk- või lõpetamata keskharidusega inimest. Meie vabariigis tuleb praegu iga 1000 elaniku kohta 140 üldharidusliku kooli õpilast (kodanlikul ajal 112); iga 10 000 elaniku kohta aga 130 üliõpilast (kodanlikul ajal 40). Uuemaidsaavutusid hariduse alal tutvustab meile Läti Ministrite Nõukogu Statistika Keskvalitsuse teadaanne riikliku plaani täitmise tulemustest 1964. a. Selles on öeldud, et igasugusesse õppimise vormi oli hõlmatud 1964. a. 570 000 inimest (vabariigi elanike arv 1. jaan. 1965 a. oli üle 2 miljoni 240 000 inimese). Asja lõppenud õppeaastal oli üldhariduslikes koolides 342 000 õpilast, 10 000 enam kui eelmisel õppeaastal. 36 000 õpilast õpib internaat- ja pikapäevakoolides ning -rühmades. Kõrgemates ja kesk-eriharidusega õppeasutustes (arvestatud on ka mittestatsionaarseid) õpib 68 000 inimest, seega 5000 enam kui 1963/64. õppeaastal, kõrgemates õppeasutustes sellest arvust 31 000.

Arvud arvudeks. Kuid kõik nad tõendavad üht: Nõukogude Läti töötajad on Kommunistliku Partei juhtimisel loonud sellise kooli ja saavutanud niisuguse hariduse tõusu ning õitsengu, millest varem võis ainult unistada.

Kuid meie ilus kool ja nõukogude rahva kõrge haridustase on nõudnud palju visa tööd, palju hoolt ja hulga kaastöötajaid. Pühitsedes vabariigi 25. aastapäeva, meenutagem seda rahva tööd ja vaeva, mis on pühendatud noore põlvkonna haridusele ning kasvatamisele.

Nõukogude võimu taaskehtestamine 1940. a. suvel andis kõik eeldused noore nõukogude kooli loomiseks. Lätimaa Kommunistlik Partei ja Nõukogude Läti valit-

sus arendavad haridussüsteemi, toetudes marksismi-leninismi printsiipidele hariduse alal ja kasutades Nõukogude Liidu sellealaseid kogemusi. Ministrite kabineti otsusega 1940. a. 13. augustist läksid kõik eraõppeasutused üle töörahva saadikute nõukogude valdusse. Tuli luua ühtne koolisüsteem. Endisi 6-klassilisi koole hakati ümber kujundama seitsmeklassilisteks, mittetäielikeks keskkoolideks. 1940/41. õppeaastal töötati välja õpetamise uued põhialused, uued õppe- ja kasvatustöö meetodid. Õpilased hakkasid osa võtma mõningatest isetegevuslikest klassi- ja koolivälisest üritustest. Koolides loodi pioneeri- ja kommunistlike noorte organisatsioonid. Äsja alustatud töö katkes 22. juunil 1941. aastal hitlerliku Saksamaa kallaletungiga meie maale. Paljud haridusepõllul töötajad asusid noore nõukogude vabariigi kaitsjate ridadesse, võideldes Nõukogude armee või hävituspataljonis. Nõukogude Liidu kangelane Otomars Oškals, keda rahvas nimetab partisanide isaks, oli õpetaja. Silmapaistvat osa partisanisõjas etendas endine õpetaja, Nõukogude Liidu kangelane Vilis Samsons, kes praegu on Läti NSV Teaduste Akadeemia sekretär.

Fašistlikud okupandid ja kohaliku kodanluse sabarakud rüüstasid okupeeritud maa ja lõid palju haavu koolidele, rahvaharidusele ja pedagoogilisele kaadrile. Okupandid õiendasid halastamatult arveid parteitöötajatega, kommunistlike noortega ja nõukogude aktivistidega, kelle hulgas oli ka palju õpetajaid. Hulk koolihooneid oli põletatud, paljud rüüstatud, okupandid olid hävitanud suurema osa õppevahenditest ning koolide inventarist. Niisuguses seisukorras võtsid pedagoogid kooli vastu pärast Nõukogude Läti vabastamist saksa okupatsioonist.

Üks esimesi seadusi, mille Nõukogude Läti valitsus vabastatud territooriumil vastu võttis, oli kohustuslik 7-klassiline haridus. Peale kooliealiste laste tuli koolidesse vastu võtta ka kõik need, kelle õppimise oli katkestanud sõda ja okupatsioon. Okupatsiooni ajal tekkinud mahajäämuse likvideerimiseks tuli õppeaega keskkoolis pikendada 12 aastani (1950. aastal läksid läti õppekeelega koolid uuesti üle 11 klassile, vene õppekeelega koolid aga 10 klassile).

Algas tormiline koolihoonete ehitamine nii riiklikest kapitaalmahutustest, kui ka kohalikest nõukogulike ametkondade summadest. Üksnes haridusministeeriumi tsentraliseeritud kapitalisummadest on käesoleva ajani püstitatud 330 koolimaja, kus õpib enam kui 68 000 õpilast. Palju koolimaju, internaatide ja juurdeehitisi on ehitatud põllumajandus- ning kalandusartellide summadest. Peale selle on kasutatud ka muid ressursse. Näitena võime nimetada kaht Riia rajooni kooli: Kudra tööstuslikus asulas Baložis on Kudra tööstuskombinaat ehitanud ilusa neljakorruselise hoone 8-klassilisele koolile. Kaluriasula merekündjad ehtasid individuaalprojekti järgi moodsa, 8-klassilise koolimaja mereranda. Mõned tööstusettevõtted ja organisatsioonid on palju kaasa aidanud koolieelsete lasteasutuste püstitamisel. Viimastel aastatel on meie arhitektid ja projekterimisasutused loonud otstarbekaid projekte ilusate ja avarate koolimajade ehitamiseks. Selliseid uhkeid ja avaraid koole on kerkinud küll Riias ja Kuramaal, küll Daugava rannas Lielvarde või mõnes teises paigas.

1959/60. õ.-a. algas Nõukogude Lätis üleminek üldisele kohustuslikule 8-klassilisele haridusele. Seoses sellega toimus ka koolivõrgu ümberkorraldamine. Peaaegu igas 8-klassilises koolis tehti juurdeehitisi, suurendati klassiruumide arvu, ehitati õppekabinette ja töökodasid, võimlaid, spordi- ja õppeväljakuid ning kasvuhooneid; internaatides suurendati kohtade arvu, parandati õpilaste toitlustamist. Uus 8-klassiline kool erineb kvalitatiivselt endisest 7-klassilisest oma paremate ruumide, rikkalikumate õppekabinettide ja õppevahendite poolest. Samuti töötavad 8-klassilistes koolides hea ettevalmistusega pedagoogid.

1964/65. õ.-a. on meie vabariigi koolides eraldi 245 keemiaklassi, 353 füüsikaklassi, 145 bioloogiaklassi ja 176 mitmesugust kabinetit, peale selle on igas 8-klassilises koolis ja keskkoolis oma kabinetid. Samuti on koolides 1128 puu- ja metallitöököda 22 857 töökohaga. Puidu töötlemiseks on koolidesse muretsetud 2868 tööpinki ja

metallitööks 1553 pinki, 3654 õmblusmasinat on vajalikud majapidamistundideks. Kõik eespool nimetatud õppevahendid on koolidele muretsetud selleks, et õppimine oleks seotud eluga, et tugevneks side kooli ja tootmistööga, et teostuks polütehniline õpetus, mida nõuavad NLKP XX, XXI ja XXII kongressi otsused.

Suur tähtsus meie vabariigi koolisüsteemi arendamisel on õpetajasperel, kes saab oma ettevalmistuse kõrgemates õppeasutustes vastavate spetsialistide juhendamisel. Õpetajaspere kasvust nõukogude võimu aastail räägivad aga järgmised arvud. Haridusministeeriumi andmetel oli 1940/41. a. vabariigi koolides umbes 9000 õpetajat. Pärast saksa okupatsiooni langes see arv 8900-ni. Õpetajaist oli 9,9% kõrgema haridusega, 41,7% lõpetamata kõrgema haridusega ja 37,5% pedagoogilise keskharidusega. Kuid hoopis teistsugust pilti näeme praegu. 1964/65. õ.-a. töötas meie üldhariduslikes koolides 20 953 õpetajat, nendest omas kõrgemat haridust 41,1%, lõpetamata kõrgemat 21,9% ja pedagoogilist keskharidust 27%. Pedagoogilise personali üldarvust on 5114 õpetajat kommunistid (s. t. 24,9%) ja 3587 (17,5%) kommunistlikud noored. Kõigest sellest nähtub, et Nõukogude Läti õpetajaspere läheb hoogsal sammul tihedas koostöös Kommunistliku Partei ja kogu rahvaga kommunismi poole. Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse töö ja hoolitsus on loonud soodsad tingimused uue inimese õpetamiseks ning kasvatamiseks, et noortest sirguksid vääririkad kommunismiehitajad. Viimaste aastate õppeedukuse andmed näitavad õpilaste teadmiste muutumist stabiilsemaks, edukalt võideldakse õpilaste klassikursust kordama jäämisega. Kui 1945/46. õ.-a. vabariigi koolide lõpetajate õppeedukus oli 78,1%, siis 1963/64. õ.-a. kevadel ja sügiseste järeleksamite tulemuste andmeil oli õppeedukus 95,8%.

Nõukogude Läti õppeasutuste tööd on kõrgelt hinnatud üleliidulisel rahvamajanduse näitusel. Nii on viimase viie aasta jooksul (1960—1965) sel näitusel autasustatud paljusid Läti NSV pedagooge: väikese kuldmedaliga 1, suure hõbemedaliga 5, hõbemedaliga 8, pronksmedaliga 51. 81 meie vabariigi kooliõpilast said medali «Noor osavõtja üleliidulisest rahvamajanduse saavutuste näitusest». Meie õpilaste töid on esitatud ka välisriikide näitustel: 1964. a. Saksa DV-s, Tšehhoslovakkias, Itaalias ja Jaapanis. Eespool oli juttu peamiselt meie saavutustest koolide õppe- ja kasvatustöös, kuid me ei või märkimata jätta ka neid edusamme, mis on tehtud koolieelses eas laste kasvatamisel. Kui meil 1940. aastal oli 82 koolieelset lasteasutust 5239 kohaga, siis 1964. a. 1. jaan. töötas meil juba 540 lastesõime, -aeda ja päevakodu 40 000 kohaga. Koolieelsetes lasteasutustes töötas 1964. a. 3850 juhatajat, kasvatajat, arsti, pedagoogi ja meditsiiniõde. Koolieelsed lasteasutused on suureks abiks perekondadele. Nad aitavad tõsta ühiskondlikku mõju kommunistlikus kasvatuses.

Läti NSV õpetajaskond võtab vabariigi 25. aastapäeva vastu suurte saavutustega, töötades Kommunistlikule Parteile ja Nõukogude valitsusele rakendada kogu oma jõu, teadmised ja energia homse, kommunismiajastu inimese kasvatamisele.

Nõukogude Läti õpetajaskonna nimel saadan südamlikke, vennalikke tervitusi Nõukogude Leedu ja Nõukogude Eesti haridusala töötajatele vabariigi juubeliaasta puhul ja soovin palju edu õilsas õpetajatöös.

Viiimastel aastatel on ajakirjanduses ja tööliste, kolhoosnike ning teenistujate koosolekutel palju räägitud perekonna, kooli ja üldsuse koostööst noore põlvkonna kommunistlikul kasvatusel. Ja mitte ainult räägitud. Pärast kooliseaduse vastuvõtmist 1958. aastal on küllaltki palju ka tehtud. On tugevnenud kooli side tehadega, paranenud õpilaste töökasvatus ja nende ettevalmistus eelseisvaks tootmistegevuseks. On märksa laienenud nende inimeste ring, kes päevast päeva tegelevad kasvatusküsimustega. Noorsoo maailmavaate ja iseloomu kujundamisel on õpetaja kõrvale asunud kvalifitseeritud tööline, meister, insener, agroom, zootehnik ning vabrikute ja tehaste ühiskondlike organisatsioonide juhtijad. Nende mõju tulevikuinimese kasvatamisele väärib märkimist.

Igapäevane kokkupuude noortega on äratanud täiskasvanutes üha rohkem huvi laste ja noorukite kasvatamise probleemide vastu. Paljud on võinud veenduda, et nende varasemad teadmised ja arusaamad kasvatusküsimustest ei vasta uutele ülesannetele, individuaalsest tutvumisest pedagoogilise kirjandusega aga ei piisa. Seepärast on laialdast poolehoidu võitnud pedagoogiliste teadmiste omandamise kollektiivsed vormid. Üheks niisuguseks populaarsemaks vormiks on kujunenud rahvaülikoolide pedagoogiline fakultet, kus töö toimub kindla õppeplaani ja -programmi järgi. Aasta jooksul on ette nähtud 56 tundi loenguid, seminare ja praktilisi töid. Kuulajad saavad süstemaatilisi teadmisi laste tervishoiu, psühholoogia ja perekondliku kasvatusel alalt.

Pedagoogiliste fakultetide populaarsusest annab tunnistust kuulajate arvu kiire kasv. 1960. aastal õppis nendes üle 3000 lapsevanema, 1964. aasta kevadeks aga ületas nende fakultetide kuulajate arv juba 12 500. Niisugust kasvu soodustab ka pedagoogiliste fakultetide filiaalide ulatusliku võrgu loomine. See võimaldab õppida mitte ainult linnade ja rajoonikeskuste koolide, vaid ka kaugegete maa-koolide õpilaste vanematel. Lõppenud õppeaastal oli vabariigis juba 243 sellist filiaali.

Ühte sammu perekonna ja üldsusega

A. BUILIS,

*Läti NSV Haridusministeeriumi
koolivalitsuse juhataja*

Kuid filiaalide töö korraldamisel on veel palju kasutamata reserve. Lähemal aastal avatakse filiaalid kõigi kesk- ja kaheksaklassiliste koolide juurde, et anda kõigi õpilaste vanematele pedagoogiliste teadmiste omandamise võimalus. Moskva ja Leningradi kogemuste kohaselt peaksime looma filiaalid ka kõigi suurte käitiste juurde. Esimesi, veel arglikke samme selles suunas on juba astunud Riia linna Lenini rajoonis. Seda eeskuju tuleb järgida. Pedagoogilist propagandat tuleb lähendada töökohtadele ja ergutada peale lastevanemate ka teisi töötajaid pedagoogilisse fakulteti astuma, sest peavad ju nemadki osa võtma noore põlvkonna kasvatamisest. Kooli poolt korraldatud üritustest need töötajad tavaliselt osa ei võta. Seepärast peakski pedagoogiline selgitustöö tungima käitisse.

Sellest ei tohi muidugi aru saada nii, nagu tuleks pedagoogiliste fakultetide väljarendamisega hüljata kõik vanad töövormid: üksikud loengud, lektooriumid, vestlused, dispuudid, konverentsid. Ka neil vormidel on oma kindel koht ja tähtsus pedagoogilises propagandas.

Pedagoogiliste teadmiste levitamine rahva hulgas ei ole eesmärk omaette. See on ainult üks vahendeid eduka õppe- ja kasvatustöö tagamiseks koolis. Parimad koolikollektiivid on seda oma pikaajaliste kogemustega kinnitanud. Valmiera rajooni Kocene kaheksaklassiline kool ja Ogre

rajooni rahvakirjanik A. Upiti nimeline keskkool töötavad juba mitu aastat edukalt lastevanematega. Selle tulemusena õnnestus neil kehtestada perekonna, kooli ja üldsuse ühtsed ranged nõuded kõigile oma paikkonna noortele ja õpilastele. Vanemate pedagoogiline teadlikkus ja üldsuse toetus on üks tegureid, mis on tõstnud nimetatud koolid teiste õppeasutuste hulgast esirinda.

Kahjuks on praegu veel paljudes koolides, kus õppe- ja kasvatustöö tase on madal, ka pedagoogiline selgitustöö lastevanemate seas halval järjel. Näiteks Liepāja rajooni Priekule keskkoolis, Talsi rajooni Vandzene keskkoolis ja Sigulda 2. keskkoolis oli möödunud õppeaasta lõpul puudulikke hindede igal kuuendal õpilasel. Pedagoogiline propaganda nendes koolides aga on söötis.

Haridusala töötajatel tuleb pöörata rohkem tähelepanu tööle lastevanematega, värvata selleks ka nende käitiste ühiskondlikke organisatsioone, kus lastevanemad töötavad.

Koolide lastevanemate komiteedesse ja nende komisjonidesse kuulub üle kümne tuhande inimese. Paljud nendest on üles

kasvatatud suurepäraseid tütreid ja poegi, meie kodumaa tõelisi patrioote. Ent ainult isiklikest kogemustest on ühiskondlikuks kasvatustööks vähe. Lastevanemate komitee liikmel peavad olema laialdased teadmised pedagoogikast ja ta peab oskama taktiküllaselt kohelda õpilasi ja nende vanemaid.

Seepärast tuleks lastevanemate komiteede esimeestele ja koolide juhtkondadele soovitada, et nad suunaksid kõik lastevanemate komitee liikmed ja aktivistid õppima pedagoogiliste rahvaülikoolide ühiskondlike instruktorite fakulteeti, kus kuulajad saavad teadmisi mitte ainult pedagoogikast, vaid ka kõigest tähtsamast lastekaitse ja perekonnaõiguse küsimustest ning pedagoogilisest psühholoogiast. See fakultet on kohane ka kõigile neile, kes majavalitsustes, klubides ja kultuurimajades töötavad lastega või kuuluvad ühiskondlike organisatsioonide juurde moodustatud komisjonidesse. Nii-suguseid fakulteete töötab juba mõnda aastat Riias, Valka rajoonis jm. Nende fakulteetide avamisele tuleks mõelda ka vabariikliku alluvusega linnade haridusosakondade juhatajatel.

Lāti NSV Zooveterinaaria Uurimisinstituudi naiste nõukogu teeb palju koolide abistamiseks. Pildil: Nõukogu järjekordne koosolek. Mida seal arutatakse? See pole tähtis. Oluline on vaid see, et kõik head mõtted, mis selles toas sünnivad, viiakse alati ellu.

Paljudes koolides kohtab lastevanemate koosolekutel, lektooriumides ja pedagoogilises fakulteedis aastast aastasse ühtesid ja samu inimesi. Tavaliselt kasvatatakse nendes perekondades lapsi õigesti. Ent kus on need vanemad, kelle lastega õpetajatel on raskusi? Neid on loengutel üliväga vähe! Loiult omandavad pedagoogilisi teadmisi ka isad. Säärase olukorraga ei või leppida.

Kooli juhtkond ja lastevanemate komitee peaksid analüüsima lastevanemate osavõttu pedagoogilisest enesetäiendamisest mitme aasta lõikes ja püüdma sellesse kaasa tömmata neid, kellel laste kasvata-misel on raskusi.

Osa lastevanemaid — kas puudulikust pedagoogilisest ettevalmistusest või muudest põhjustest tingitult — ei astu ühtset sammu kooli ja üldsusega. Õpetajate katted leida nendega kasvatusküsimustes ühist keelt ebaõnnestuvad tihti peale. Neil juhtudel ei või üldsuse abi ootama jääda, vaid seda tuleb organiseerida.

Paljude meie vabariigi käitiste partei-organisatsioonid on moodustanud kooli ja perekonna koostöökomisjoni või käitise lastevanemate komitee. Perekonna, kooli ja üldsuse koostöö eest kannavad hoolt ka ideoloogilised komisjonid. Kumatigi ei tähenda see, et kool võiks jääda pealtvaataja ossa. Kool peab olema selle töö hing ja koordineeriv keskus. On ju koolis kõige selgemini nähtavad perekondliku kasvatus saavutused ja eksisammud; siin on ka teada meetodid ja vahendid vigade vältimiseks ja parandamiseks.

Tuleks rohkem mõtiskleda ka pedagoogilise propaganda süsteemist. Praegu pakuvad rahvaülikoolid pedagoogilisi teadmisi peamiselt kooliealiste laste vanematele. Tõsi, mõned koolieelsed lasteasutused ju töötavad teatud määral oma kasvandike vanematega. Ometi jääb suurem osa kuni seitsmeaastaste laste vanemaid vajalikust abist ja nõust kasvatusküsimustes ilma. Täheb, paljudel juhtudel hilineme seitsme aasta võrra, siis aga heitleme asjata neil aastatel tehtud vigadega.

Nende puuduste parandamiseks on mitmeid teid: pedagoogilise propaganda tõhus-tamine, pedagoogiliste fakulteedide tege-

vuse laiendamine ka koolieelses eas laste vanemate abistamiseks (nii on see Cesi-ses) ja koolieelses eas laste vanemate õigeaegne kaasatõmbamine kooli poolt korraldatavatesse üritustesse (seda tehakse Ogre rajoonis).

Üha tõuseb ka vanemate nõudlikkus kooli poolt korraldatavate ürituste suhtes. Veel mõne aasta eest olid kuulajad väga rahul, kui loengule järgnesid õpilaste isetegevusettekanded. Praegu sellest ei piisa. Vanemad soovivad koos õpetajatega arutada uusi filme ja näidendeid, vahetada mõtteid loetud raamatute üle ning kuulda pedagoogide arvamusi lasterõivaste, jalat-site ja õpilaste soengute kohta. Nad paluvad korraldada õpilastööde näitusi rakendus- ja kujutava kunsti, tehnilise omaloomingu, käsitöö ja tootmisõpetuse alal. Kui nendele uutele nõuetele pööra-takse täit tähelepanu ja püütakse neid rahuldada, siis kasvab kuulajate arv pidevalt ja tugevneb lastevanemate side kooliga. Niisugune olukord on Baltinava keskkoolis, kus õpetajad tõsiselt soovivad töötada koos vanematega. Pedagoogilise fakulteedi siinsesse filiaali (juhataja sm. Dektere) kuulub 80% kõigist lastevanematest. See kool on muutunud kohaks, kuhu tullakse nõu küsima, kus kuuldakse alati midagi kasulikku, puhatakse, tuntakse end vabalt ja hubaselt. Seepärast on koo-lil alati ka vanemate igakülgne toetus, mis aitab tal võidelda kommunistliku töö kol-lektiivi nimetuse saamise eest.

Pedagoogiliste fakulteedide kuulajatest on paljudes koolides juba saanud õpeta-jate aktiivsed abilised õppe- ja kasvatus-töös. Tänu meeli jutustavad Vecumniekse keskkooli õpetajad lastevanemate komitee liikmete Henina, Skreba, Mize ja teiste aktiivsest tööst ning Mitsurini-nimelise kolhoosi lüpsja sm. Aupmane ühiskond-likust tegevusest ja tema osavõtust kõi-gist pedagoogilise fakulteedi korraldatud üritustest.

Riia 14. keskkooli juures tegutseva pedagoogilise fakulteedi filiaali kuulaja Štšerbakova kasutab omandatud tead-misi kasvatusalase koostöö tugevdami-seks kooli, tehase ja majavalitsuse vahel. Tema juhitud kommunistliku töö brigaad

võttis šefluse alla 6-d klassi. Kui õpilane F. koolis käimast lakkas ja õppimist sootuks pooleli jätta kavatses, siis saavutas brigaad tema tagasipöördumise kooli ja kandis hoolt, et õpilane korralikult õpiks.

Riia põllutöömashinade tehases tegutsuvad aktiivselt 35. kaheksaklassilise kooli õpilaste vanemad Sapožnikova ja Neizvestnõi, aidates aktiveerida mitte üksnes lastevanemaid, vaid **kõiki** tehase töötajaid.

Riia 5. keskkooli lastevanemate komitee kõigi komisjonide juhatajad on lõpetanud pedagoogilise fakulteedi. Juba õppimise ajal õppisid nad isiklikult tundma paljusid õpilasi ja nende vanemaid ning harjusid kooliga ja õpetajatega sedavõrd, et nad nüüd võivad olla mitte ainult õpetajate, vaid ka teiste lastevanemate esimes-
teks abilisteks.

Mul tuleb sageli kohtuda õpilastega ja rääkida neile keemiateaduse saavutustest ning tema arenemisperspektiividest. Vaadates nendele tublidele tüdrukutele ja poistele, ma mõtlen tihti, kes neist saab tulevikus keemikuks ja mis teha, et need, kes valivad endale selle tähtsa ja suurepärase teadusala, töötaksid leidlikult ning hingestatult. Väikesed ja suuremad lapsed küsivad minult sageli, kuidas ma sain keemiateadlaseks.

Võib-olla tuleb sellest siis jutustada enne seda, kui hakkam rääkima teistest küsimustest.

Minu teekond keemia valdkonda algas juba lapsepõlves. Riias, Jauna tänavas, oli seekord suur apteegikauplus. Mäletan selgesti vanade gooti tähtedega silti uksele: «TH. BUSCH». Nii kutsuti kaupluse omanikku.

Siin müüdi kõike, mida oli medikamentidest ja kemikaalidest, seejuures, müües oma kaupa, peremees ei vaadanud, kas ostis seda laps või vanainimene, — kusjuures paljud keemilised ained olid ohtlikud. Peaasi et makstakse raha. Väikeses rohelistes pudelites petrooleumi all hoiti naatriumitükikesi, purkides vee all oli valge fosfori tükikesi. Mina ostsin naatriumi, panin selle paberilehele ja lõikasid kiiresti noaga nagu seepi. Ma vaatasin vaimustusega, kui tekkis metalliläikega sile pind, mis aegamööda muutus tuhmiiks. Ja siis ma tundsin lõpmatut rõõmu. Kuid see lõppes väga kurvalt. Ma lugesin kusa-

Keemia saagu meie õpilaste huvialaks

Prof. S. GILLER

gilt raamatust lihtsa eksperimendi kirjeldust ja otsustasin oma kätt proovida.

Kui kodus kedagi ei olnud, läksin ma vannituppa ja hakkasin tegutsema. Kallasin pudelisse vett ja sulgesin pudeli põid-
laga, — nagu raamatus oli soovitatud, — et vesi välja ei voolaks, keerasin pude-
li kaelaga allapoole ning panin võrgu alla pudelisse naatriumiraasukese. Arvasin, et naatrium hakkab reageerima veega, kusjuures eraldub vaba vesinik, mis koguneb pudelisse. Kuid sõrmed olid mul liiga pisikesed, pudelikael ei olnud suletud nõnda nagu vaja ja ümberkeeratud pudelisse sattus õhk. Vesinik ühines õhuga ja tekkis paukgaas. Võrk omakorda ei olnud küllalt tihe ja naatriumiraasukesed sattusid pudelisse. Õhu käes naatrium süttis ja toimus plahvatus. Pudelil jäid järele ainult peened killud, mis haavasid mind. Kogu minu nägu oli verine. Önn oli see, et juba siis kandsin ma prille, muidu oleksin jäänud pimedaks.

Mäletan, kui vanemad tagasi tulid, toimetati mind kohe arsti juurde, kes väikese pintsetiga hakkas minu näonahast eemaldama kümneid klaasikilde. Kuid minu innustus keemia vastu ei vähenenud raasugi. Mind tõmbas kaasa selle teaduse saladuslikkus — tundmata jõud, mis on omane paljudele ainetele. Nad võivad süttida, plahvatada, värvida leeki mitmesugustesse toonidesse...

Ma ostsin Berthollet' soola pisikesi pakikesi ja puistasin nad väikesele metallplaadile, segasin magneesiumi ning vähese baariumsoolaga. Siis ühendasin taskupatarei juhtme ühe poolusega, teise aga ühendasin plaadiga. Seejuures tekkis elektrisäde, mis süütas segu. Vaimustusega jälgisin valgusarnast sähvatust rohelise leegiga.

Sedasama tegin ka segades strontsiumi ja naatriumi, et tekkis punane ja kollane leek. See oli tõeline nõidus.

Hiljem, kui olin kümneaastane, sain ma raamatu, kus oli kirjeldatud mitmesuguseid katseid, mis põhinevad keemia seadustel. Nii näiteks võtsin ma kolm klaasi ja loputasin neid eri lahustega — vasesulfiidi, rauakloriidi ja kaaliumsüaniidiga. Seejärel aga valasin klaasidesse tavalist vett. Vesi oli klaasides täiesti läbipaistev, puhas. Kui ma segasin «puhta vee» ühest klaasist veega teisest klaasist, värvus vesi mitmevärviliseks: tumepunaseks, rohelineks, siniseks. Pealtvaatajad — minu noorem õde ja tema väikesed sõbrad — satustid vaimustusse. Ja mina muidugi ka.

Kustumatu mälestuse jättis mulle järgmine juhtum. Ükskord teatati meile, et läti keele õpetaja on haigestunud ja vaba tunni ajal viiakse meid keemiakabinetti. Olime nooremate klasside õpilased, kellega keemiat veel ei õpetatud. Sellepärast olime kõik väga huvitatud. Me elasime üle midagi hoopis ebatavalist. Ühe tunni jooksul näitas meile keemiaõpetaja haruldase osavusega mitmesuguseid imesid, justkui tsirkuses.

Äkki süttis määratu leek, kuuldusid plahvatused, üks aine muutus teiseks, asjad hakkasid helenduma ja hiilgama. Ja siis ma otsustasin alatiseks: saan keemikuks!

... Kolmekümnendad aastad — see oli aeg, kus sündisid uued avastused keemiateaduses, hakkasid ilmuma artiklid radioaktiivsusest. 13—14-aastaselt lugesin ma juba innustusega populaarteaduslikke artikleid, otsisin kirjandusest kõike, mis võinuks mulle avada keemiateaduse saladusi.

Sel ajal veetles mind üks huvitav koht — see oli ehitus Kronvaldsi puisteel, kus asus Läti Ülikooli keemiaosakond. Selle ehituse keldrikorruse ruumis leidis mitmesuguseid katlaid, kolbe, igasuguseid kummalisi aparate, mida oli hea läbi akna vaadelda. Ja alati siin midagi kees, vahutas, leegitses. Mingis hirmsas erutuses nagu nõiutud, seisin ma keldri aknakese juures, märkamata aega. Ja veel praegu, kui mõõdun sellest ehitusest, vaatan ma läbi aknakese keldrisse ja tunnen siin mõõdunud aastate hingust...

Mäletan veel teisigi suurepäraseid hetki. Olin siis keemiaosakonna teise kursuse üliõpilane. Sel ajal juhendas seminari õppetööd eradotsent Paul Kalniņš (pärast sõda sai ta professoriks, suri 1956. a.). Tundsin alati, et õpetaja suhtus minusse heatahtlikult, ja varsti veendusin selles tegelikult. Fakulteedi hoones oli P. Kalniņši laboratoorium. Kuid ükskord palus ta mind luua siin kord — sorteerida kõik kemikaalid ja preparaadid, paigutada kohale vastavalt keemilistele gruppidele kõik reaktiivid ja ained.

Pärast loenguid, juba õhtueel, sisenesin laboratooriumi. Riitulitel oli sadu pudelikesi, anumaid, purgikesi. Ja äkki haaras mind kirjeldamatu õnnetunne. Ma olen siin üksi ja kõik see rikkus kuulub mulle, olen kõikide nende imepärase ainete valitseja...

Mulle näib, et need olid kõige õnnelikumad hetked minu elus. Ja isegi praegu, mil ma juhin suurt asutust — Orgaanilise Sünteesi Instituuti — tema paljude kõige kaasaegsema sisustusega laboratooriumidega, ei tunne ma end nii rikkana kui siis...

Miks ma nii üksikasjaliselt jutustan oma lapsepõlve ja varase nooruse aastatest?

Ma tahaksin näidata, et peamiseks stiil-

muliks loomingus, peamiseks saavutuste aluseks on huvi. Kui inimene tunneb sügavat huvi mingisuguse teadusharu, spetsialiteedi, elukutse vastu, siis ei tunne ta kunagi väsimust, otsib alati midagi uut, leiab selliseid lahendusi, mis kunagi poleks tulnud mõttesegi, kui ei oleks olnud huvi.

Ei piisa sellest, et inimesel oleks kohuse-tunne, et ta oleks teadlik, täpne, virk. Teaduse arenguks ja suurteks saavutusteks tööstuses on sellest vähe. Siin on vajalik tõeline kirg. Akadeemik Pavlov oma kuul-sas kirjas noortele ei kutsunud mitte asjata üles noormehi ja tütarlapsi töötama alati kirega, innukalt.

Kuid on veel niisuguseid isasid ja ema-sid, kes elukutse valikul soovivad tütre-le või pojale lähtuda ainult konjunktuur-rist, tulust, tulevasesst teenistusest. Selline suhtumine elukutseesse on sügavalt väär. Elukutse valikul on tähtis huvi selle töö vastu, ja seda huvi on vaja arendada juba koolis. Sellepärast, hoolitsedes keemikute uue kaadri eest, on tarvis õigeaegselt mõelda sellele, kuidas õpilastes äratada samaaegselt huvi keemiateaduse vastu. On ju probleeme, mis peaksid kaasa kiskuma noorust. Keemia on praegu jõudnud juba selliste piirideni, mis sunnivad meid pal-julegi vaatama hoopis uuest vaatepunk-tist.

Kaasaegse keemia iseärasusena ilmneb see, et siin on vajalik väga kitsas spetsia-liteet. Praegu ei saa olla hea keemik, inse-ner või teadlane — oskamata orienteeruda selle teaduse mingis kitsas valdkonnas. Kuid samuti on tähtis omada avarat vaate-kohta, on tarvis haarata palju küsimusi, on vaja osata näha keemia kohta teiste tea-duste seas. Ilma selleta ei ole võimalikud uued avastused, ei ole võimalik selle tea-duse areng.

Tõsi, väga raske on ühendada neid mõ-lemaid vaatepunkte, kuid just see ongi vajalik. Ja veel üht asjaolu peavad õpe-tajad arvesse võtma.

Keemia — see on eksperimentaalteadus. Temale on vähe sellest, et saadakse ainult valemid, — peab saama ained. Sel'epärast on igal keemikul vajalikud oskuslikud käed, et ta võiks sooritada eksperimente,

teha analüüse, töötada keerulise aparatuu-riga. Ja selleks on vaja erilisi oskusi.

On veel selliseid «keemikuid», kes ei oska sulgeda isegi pudehit korgiga, kõik kukub neil käest, puruneb. Aga teised töötavad juba kümme aastat ühe ja sama kolviga. Mõnikord oskab teadlane-keemik paremini puhuda klaasi kui tõeline selle alla spetsialist.

Õppekabinettides peab olema kõige uuem tehnika laboratoorsete tööde jaoks, kaasaegne aparaatuur. On vaja koolimõõri harjutada mõttega, et laboratoorsetele töö-dele esitatakse kõrgemad nõudmised, et nad tulevikus kunagi ei lepiks rutliini ja mahajäämusega. Samuti on tarvis teha kõik võimalik, et õpilased saaksid «kee-milise kasvatusena», kui nii võib väljendada.

Oleks väga soovitatav, et keemiaõpetajad mitte ainult ei võtaks osa meetoodilistest koondistest, mitte ainult ei kohtuks õpet-laste ja spetsialistidega, vaid sagedamini viibiksid tehastes, tutvuksid üksikasjaliselt keemiatööstusega ja isegi teatud tähtaja jooksul töötaksid selles valdkonnas. Selline praktika tooks neile kahtlemata suurt kasu.

Mõned õpetajad rahuldavad täielikult kõrgemates õppeasutustes saadud teadmiste-ga. Nad ei tea midagi uusimatest avas-tustest, mõnikord ei mõista isegi seda, mis-suguste suurte sammudega liigub edasi kee-miateadus.

Õpetajad peavad tutvuma kõrgmoleku-laarsete ühendite — polümeeridega, mis etendavad kaasajal väga suurt osa kõige aktuaalsemate probleemide lahendamisel ja on seotud eluliste protsessidega. Vaja on tunda füsioloogiliselt aktiivseid aineid, mille tähtsus meditsiinis, põllumajanduses, karjakasvatuses üha suureneb. Samuti on oluline tutvuda sünteetiliste materjalide keemiaga, sest nüüd võib julgesti öelda, et sünteetiliste materjalide kasutamine mää-rab meie ajastu palge. Just sellepärast ongi praegu nihutatud keemiateadus esi-plaanile ja keemia õppimise'e peab olema pühendatud eriline koht koolis.

Kas nõuab aga keemia seda, et vä-hem tähelepanu tuleks pöörata teistele õppeainetele? Mitte mingil juhul! Igaüks neist koolis õpitavaist õppeainetest on

erilise tähendusega noore inimese hariduses ja kasvatuses. Rääkimata juba niisugustest distsipliinidest, nagu: füüsika, matemaatika, bioloogia, milleta ei saa ka keemiat täielikumalt omandada. Koolinoortele on tarvis anda avarad teadmised kõikide teaduste valdkondades, arvestades seda, et igauks neist aitab kujundada harjumusi, maailmavaadet, iseloomu.

Keemiat, keemiateadust loovad ju inimesed, samal ajal töötavad ka keemiatööstuses inimesed. Neil peab olema kõrge kultuur, avar silmaring, tõeliselt materialistlikud vaated, suur vastutustunne. Nad peavad olema täpsed ja kohusetruud töös, — see aga tähendab, nad peavad olema varustatud kõikide niisuguste omadustega, mis inimese teevad inimeseks selle sõna kõige paremas mõttes. Oma poolse panuse annab selleks ka ajaloo ja kirjanduse õppimine. Aga kuidas võiks toime tulla ilma võõrkeelteta? On ju vajalik teada kõike, mis tehakse ja luuakse ka väljaspool meie kodumaa piire.

Näete siis, kui palju nõuab inimestelt kaasaegne keemia! Aga ühte omadust tuleb eriti alla kriipsutada — see on kollektiivsus. Meie õpilased peavad kasvama tõe-

liste kollektivistidena, kund kaasajal ilma kollektiivse tööta ei saa sündida ükski tähelepanuväärne avastus.

Edisonide aeg on ammugi möödas.

Omaette olevad üksikud otsijad võisid midagi korda saata ainult tehnilise progressi alguses. Praegu ei ole isegi geniaalne idee midagi väärt, kui ta ei saa materiaalselt, praktiliselt realiseeritud.

Teaduse ja tehnika arengu kaasaegse taseme iseloomustavaks jooneks on, et tõeliselt tähelepanuväärse idee teostamine nõuab paljude inimeste ühiseid jõupingutusi, nende kooskõlastatud tööd. Kui seda kõike hakkab segama egoism, kadedus, pahasoovlikkus, karjerism, — siis on teaduse ja tehnika progress võimatu.

Sellepärast omandab õpilaste kollektiivsustunde kasvatamise küsimus erilise kõla.

Meie maa kemiseerimine nõuab ka kooli «kemiseerimist». See aga tähendab — mitte ainult parandada keemia õpetamist, vaid ka oskuslikult kasvatada keemiateaduse ja keemiatööstuse tulevast kaadrit, niisugust kaadrit, kellele on jõukohane kommunismiehituse suurte ja õilsate ülesannete lahendamine.

Riia 49. keskkooli keemia huvilised laboratoursel tööl.

Koolielus oli see kaunis harv juhtum. Koosolekule tulid kõik kaheksanda klassi õpilaste vanemad. Uus klassijuhataja Ljudmila Komarova ja kooli direktor mõistsid, mispärast on täna kõik nii ebatavaliselt aktiivsed. Lapsed olid jõudnud kodus jutustada, et neil on uus klassijuhataja — vene keele õpetaja Komarova.

«Niisugune nooruke. Pruunide silmadega. Mõõdunud aastal lõpetas ülikooli. Meile ta meeldib. Kuid läti keelt räägib veel halvasti. Kui hakkab midagi jutustama, tuleb välja nii naljakas, et tahad või ei taha, aga naerma ajab.» Umbes nii jutustasid lapsed vanematele oma uuest klassijuhatajast.

Siin vanemad nüüd istuvadki ja hindavad tõsise, tähelepaneliku pilguga õpetajat. Võib-olla et kellegi südamesse hiilis rahutus ja kahtlus. Õpetamine küll, aga kasvatus? Mis siis nüüd saab?

Kuidagi imelik on suhelda lastega klassijuhatajana ainult vene keeles. Mida arvavad sellest lapsed? Võib-olla ei tule jutuaamisest midagi välja? Kas temale võibki klassi usaldada?

«Te vabandage mind, ma räägin vene keeles,» pöördus veidi eratutult Ljudmila Komarova oma külaliste poole. «Ma saan läti keelest aru, kuid rääkida on mul veel raske. Aga ma luban: meie klassi lõpuõhtul räägime ainult läti keeles.»

Suured pruunid silmad vaatasid soojalt ja südamlikult, nagu ütleksid: saame sõpradeks! Pikemalt kõhklemata vastasid vanemad endamisi: saame! Aga lisasid kuuldavalt: «Mis siin keelest rääkida! Sellepärast ärge tundke muret! Keel ei ole peamine. Meie lastele on see veel parem, et saavad rohkem rääkida vene keeles. See on neile heaks praktikaks.»

Nelikümmend õpilast. Pool nendest tulid kaheksandasse klassi erinevatest koolidest. Üksteist mitteedasijõudjat... Niisugune oli esimene klass, keda pidi kasvutama hakkama noor pedagoog; küllalt kõva päikel igapäevale, isegi tunduvalt suuremate vilumustega pedagoogile.

Ljudmila Komarova otsustas alustada ennekõike võitlust kõige õelama vaenlasega — mitteedasijõudmisega. Koos vane-

VANEM SELTSIMEES

G. BARDA

matega oli otsustatud, et kahtesid omavad õpilased tulevad pärast lõunat kooli täiendavaid ülesandeid tegema, et täita lünki teadmistes.

«Õigel!» toetas klassijuhatajat direktor. Kui õpilased ei jõua mingis aines edasi ja saavad halbu hindeid, kaob neil huvi õpingute vastu, õppetöö ei valmista rõõmu ja algab distsipliinirikumine, oma sarvekeseid ajab välja jonnakuse ja sõnakuulmatuse kuradike.

Datse, Anita ja Ilona «suurim armastus» oli korvpall. Missugune oli nende imestus, kui nad nägid oma klassijuhatajat naaberkooli saalis, kus pidid toimuma sõprusvõistlused. Kõige haaravamatel minutitel, kui Riia 5. keskkooli entusiastid ei suutnud end tagasi hoida julgustavatest hüüetest, ühines lastekoori veel üks: Datse! Kiireminil!

Klassi põhituumik hakkas kujunema sportlastest. Aga kui juba niidiots on käes, siis ei ole ka raske kerä kerida.

Klassi kultuuriülikoo? Kolm aastat tagasi oli see koolis alles uus. Suure vaimustusega valmistusid kaheksanda klassi õpilased olema lektoriteks ja kuulajateks. Klassi «ilmusid» Tšaikovski, poeet-revolutionäär Leon Paegle, Levitan. Paljudele lastele aga avanesid sel aastal esmakordselt muuseumide ukсед. Tõsi, algul peaaegu «sundimisega».

«Muuseumis käimine on vajalik kõigile!» ütles õpetaja kategooriliselt ja enam ei tohtinud ettekäändeid otsida.

Vestlused komsomolist algasid kaheksandas klassis, sugugi mitte nii, nagu paljudes teistes koolides. Vabadel minutitel viis klassijuhataja jutu oma kooliaastatele, huvitavatele üritustele, mida ta oma sõpradega kunagi organiseeris, komsomolitööle üliskoolis. See oli huvitav jutujamine pingelise tööga, murede ja rõõmudega täidetud päevadest. Ljudmila Komarova oli nii koolis kui ka üliskoolis komsomolikomitee liige, 5. keskkoolis aga komsomoliorganisatsiooni šefiks. Kui kooli kommunistlikud noored abi vajasid, kutsus Ljudmila Komarova appi oma lapsi. Nad osutasid abivalmideks. Uus töö õpetab ja paelub inimest. Kes kord tunneb rõõmu ja rahuldust hästi täidetud ülesandest, ei taha enam edaspidi käed rüpes istuda. Nii hakkasid kasvama komsomoliread.

Pedaagu alati sisenes õpetaja Komarova klassi sõnadega:

«Kas te teate, et...»

Ta teadis kõiki viimaseid uudiseid, mitte ainult neid, mida teatati raadios, juba oli ta olnud hiljuti avatud näitusel, vaadanud uut filmi. Lühikesed vestlused aina pikenesid ja pikenesid.

Õpetaja juttudes oli midagi väga lähedast ja huvitavat lastele. Alguses oli tavaliselt jutustajaks ikka kasvataja, kuid pärast hakkasid üha sagedamini ja julgemalt kostma laste endi hääled.

«Meie õpetaja ei sarnane üldse õpetajaga,» jutustasid lapsed kodus. «Ta räägib meiega nii, nagu poleks me üldse õpilased, vaid tema sõbrad. Nagu võrdne võrdsega.»

Õlg õla kõrval töötas Ljudmila Komarova oma kasvandikega kolhoosipõllul, kõrvuti nendega istus ta vabal õhtul lõkketule juures ja õppis lau'ma läti rahvalaule. Iga päevaga kiindusid lapsed ikka rohkem ja rohkem oma õpetajasse. Ta oli nagu leidnud võlukepi, millega võib avada ükskõik missuguse südame.

Kunagi pärast tunde küsisid tüdrukud ootamatult: «Palun jutustage, kuidas Te esimest korda armusite?» Ja niisama äkki

kohkusid nad oma julgusest. Ljudmila Komarova kohmetus samuti hetkeks. Aga natuke mõelnud, hakkas ta jutustama.

«...See oli veel koolis, kümnendas klassis. Mul oli sõber, me kohtusime, käisime koos teatris, kinos, lugesime raamatuid. Kui saime täisealisteks, läks kumbki oma teed. Õigust öelda, oli see ainult niisugune hea, helge noorusaja sõprus...»

«Ka minul on sõber. Me samuti kohtusime...»

«Aga minul, teate, mis juhtus...»

«Aga minul... Eile ta, kui kohtusime, mind ei tervitanud. Kogu öö nutsin...»

Nii avanesid nende südamete kõige salajasemad ukсед. Näis, et tüdrukud olid leidnud hea, ustava sõbra ja nõuandja. Tõsiselt ja südamlilikult vestlesid nad sellest, missugune peab olema tõeline, puhas armastus...

Kuid oli ka teisi jutujamisi. Moeajakiri käes, arutlesid tüdrukud koos õpetajaga rõivaste uusimaid moode.

Ükskord pärast tunde oli klassis (nüüd oli see juba kümnes klass) märgata mingit rahutust. Ka õpetaja silmades oli erutus. Otsustati rääkida laste kõikidest headest ja halbadest iseloomujoontest. Üksteise järel väljusid noormehed ja tüdrukud klassist. Ulejäanud kirjutasid paberilehele, mida nad mõtleavad oma seltsimehest. Kirjad korjati kokku ja loeti kõikide kuuldes ette, pärast seda aga hävitati.

«Sa oled hea, tark poiss. Kuid mispärast näed sa alati ainult iseennast,» luges «diktor».

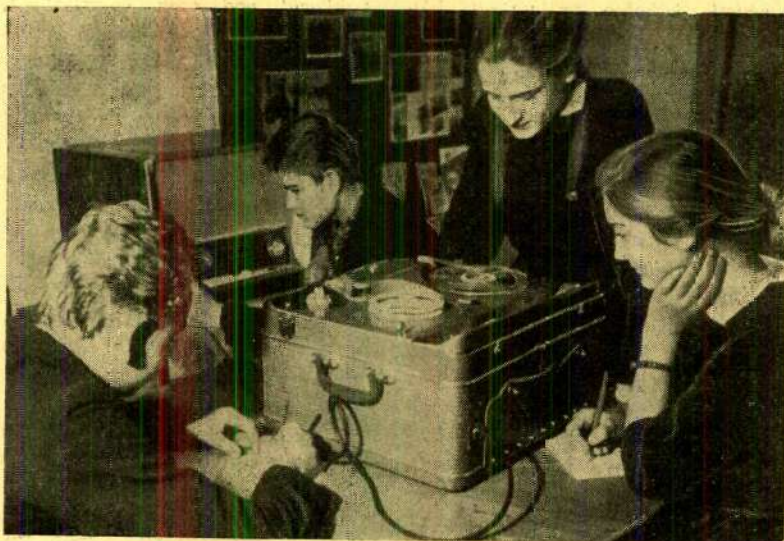
«Mispärast sa kunagi ei aita seltsimehi?»

Head sõbralikud sõnad vaheldusid teravatega, kibedatega. Klassis valitses vaikus, kõik olid tõsised. Lapsed olid varem kokku leppinud avalikult ja ausalt öelda kõik, mis on hingel, kriitilised märkused läbi mõelda, kuid mitte solvuda.

Kui viimane lastest kuulas seltsimeeste arvamust, ütles keegi ootamatult:

«Õpetaja, nüüd on Teie järjekord! Teil tuleb klassist välja minna.»

Ljudmila Komarova kohmetus. Mida teha? Kuidas sellisel juhul käsib teha pedagoogika?

Läti NSV Cesvaine internaatkooli kommunistlikud noored valmistavad saateks kooli raadiosõlmes.

Kaua mõelda ei olnud aega. Ta tõusis ja väljus koridori samasuguse põksuva südamega nagu kõik kümnenda klassi õpilasedki.

«Meile meeldib, et Teie ei ole kuivik-pedagoog, vaid meie sõber, meie lähedane inimene.»

«Mulle meeldib, et alati teate kõiki uudiseid.»

«Mulle meeldib, et Teiega võib julgelt rääkida kõigest, mis on südames.»

«Õpetaja! Mispärast Teie mõnikord, kui vihastute, häält kõrgendate?»

«Kuidas Teie võite nii kiiresti ümber muutuda? Vahetunnil olete meiega nagu sõber või seltsimees, aga tunnis äkki niisugune range ja tõsine?»

Õpetaja Komarova kuulas hinge kinni pidades oma esimeste kasvandike arvamusi. See oli tähtis, tõsine jutuajamine sõpradega.

Pidupäeviti kogunes Ljudmila Komarova

klass kokku mõnikord kooli, teinekord mõne kaasõpilase juurde. Laual auras kohv ja alati oli korraldatud ka väike kontsert, seejärel tants, laulud ja mängud. Mängudes ja tantsudes ei jäänud klassijuhataja oma kasvandikest maha. Niisugustel õhtutel kuulus palju häid ettepanekuid vanemate klasside õpilaste klubi, järgmise ekskursiooni või tulevase vaidluse teema kohta.

Hiljuti kogunesid Ljudmila Komarova kasvandikud perekonnaseisuaaktide büroosse. Sellel päeval abiellus nende armastatud õpetaja. Kui Ljudmila Komarova sisenes registreerimisruumi, peatus ta üllatunult: siin seisis kogu tema klass. Armastuse, südamlikkuse ja sõpruse eest püüavad noormehed ja tüdrukud sellesamaga tasuda. Tahavad tasuda heaga oma tublile, õilsahingelisele vanemale seltsimehele ja sõbrale, oma rangete kasvatajale ja õpetajale.

Ükskõik missugusest küljest me keset niinemetsa ja nõgusid asuvale Gaigalavale ka läheneksime, on juba kaugelt näha kaht valget ning ranget ristidega torni.

Mida kuumemalt paistab päike, seda mornimad näevad välja nende varjud uuesti sirgunud Gaigalava asulale. Aastasadu lasus see vari inimeste teadvuses. Põlvest põlve õpetati selles valges kirikus alandlikkuses härraseid teenima maa peal ja paluma jumalat taevas, et viimaks saada temalt hüvitust kõikide maapealsete vaevade eest.

Juba kakskümmend viis aastat elavad Nõukogude Läti töötajad härrasteta ja iga päevaga muutub nende elu paremaks.

Tulevik töötab aga tulla veelgi helgem. Selles võib veenduda koheselt ükskõik missugune inimene.

Aga jumal? Selles, et teda ei ole olemas, kohe veenduda ei saa. Ja kuigi lektorite argumendid näisid küllalt palju sisendavat, jättis see ometigi kellelegi küsimuse «võib-olla siiski», sest katoliiklikus Latgales võib näha, kuidas laupäevaõhtutel ja pühapäeviti veab jälle keegi vanamutt või elatanud naine endaga jumala-teenistusele kaasa poisikest või tüdrukut, keda veel eile ehtis koolis punane pioneerirätt. Umbes viis aastat tagasi olid niisugused pildid Gaigalavas küllaltki sagedased.

«Vanemad käskisid, tuli minna,» õigus-tasid end lapsed.

«Minu laps, kuidas tahan, nii ka kasvatan,» vastasid vanemad.

«Noor põlvkond peab kasvama vabana religioosetest eelarvamustest,» otsustasid õpetajad.

Oli selgemast selgem, et vajalik on süstemaatiline, sihiteadlik antireligioosne laste ja nende vanemate kasvatamine.

Üheks põhiliseks osaks selles töös olid Gaigalava keskkooli ateistide klubi üritused. Kooli ateistide ring alustas oma tööd juba neli aastat tagasi. Ringi tööst võttis algselt osa ainult üheksa õpilast. Kuid aasta jooksul kasvas ringist välja ateistide klubi, mille tööst olid kaasa kistud kakskümmend viis vanemate klasside õpilast — kommunistlikku noort. Kahel viimasel aas-

Varjud muutuvad lühemaks

P. STALIDZANS,

Gaigalava keskkooli direktor

tal aga ühendas klubi juba kõiki 9.—11. klasside õpilasi. Nad kõik on kommunistlikud noored, umbes viiekümne õpilase ümber.

Algul toimus kogu ateistlik töö peamiselt ainult kooli piires. See piirdus eraldi ettekannete ja esinemistega, kolhoosi raadiosõlme küsimuste-vastuse õhtu korraldamisega.

Kuid juba eelmisel aastal võis ateistide klubi programmis üles lugeda ligi neljakümmend erinevat üritust.

Mõned nendest: loengute tsükkel õpilastele, ateistide stendi valmistamine, katsete ettevalmistamine füüsikas ja keemias, mille eesmärgiks oli «musta maagia» paljastamine, antireligioosete kunstiliste näidendite lavastamine (A. Upiti ühevaatuselised näidendid, Majakovski, Bednõi ja teiste luuletused, rahvalikud laulud ja anekdoodid, nõukogude ning vanad rahvalaulud), vanemate klasside õpilaste ettevalmistatud ettekanded-vestlused elust valitud kujukate näidetega. («Teaduse ja religiooni võitlus inimkonna ajaloo käigus», «Teadus kirikupühadest», «Religiooni osa klassiühiskonnas», «Kuidas tekivad usundid»,

«Kas on olemas hing», «Kaubitsemine taevariigiga», «Läti risti varjus», «Religioon reaktsiooni teenistuses»), kirjanduslik kohus N. Jevdokimovi raamatu «Patune» üle, piiblikelegendide «Maailma ja inimese loomine» omaloominguline montaaž-dramatiseering, kaks antireligioosset küsimustevastuste õhtut koolis ja Gaigalava kolhoosis, konkurss kõigile vanemate klasside õpilastele kõige teravmeelsemale vastusele religiooni olemuse kohta, kohtumised endiste usukultuse teenritega, väljasõidud ümberkaudsetesse kolhoosidesse ja koolidesse isetegevuskubi jõududega ettevalmistatud eeskavaga.

Kõik üritused võitsid populaarsuse, mistõttu külastajaid oli palju.

Samas suunas kavatakse tööd jätkata ka sel aastal, ainult temaatika on teist-

sugune, teistsugused on kunstilise isetegevuse lavastused, vahetuvad osatäitjad. Uueks vormiks saab individuaalne töö usklikega ja kirikujutluste analüüs.

Ateistide klubi tööd juhendas kooli komsomolikomitee. Klubi šefiks oli ajalooõpetaja Lidia Sotniece, oma panuse andsid sellele tööle samuti õpetajad E. Matisone, A. Karklinja, S. Kljavinskis. Palju teeneid antireligioossetes töös on endisel 11. klassil (klassijuhataja T. Locane), kelle kommunistlikud noored võitsid kätte kommunistliku töö reservbrigaadi austava nimetuse.

Mis on nende aastatega muutunud Gaigalava inimeste teadvuses? Kas muutusid lühemaks valgete tornide varjud?

Viimastel aastatel on paljugi teisiti. Viis-kuus aastat tagasi oli õpetajal kooli lastevanemate koosolekul raske lõpetada

Riia 55. keskkoolis elavad sõbraliku perena koos läti ja vene rahvusest lapsed. Pioneeridel on kavas korraldada ühiseid kirjandusõhtuid läti ja vene kirjanduse kohta, samuti läti ja vene paralleelklasside ühiseid peoõhtuid.

Pildil: Teoksil on materjalide valik kirjandusõhtuks.

oma ettekannet antireligioosel teemal — nii õel ja demonstratiivne oli lastevanemate ülalpidamine. Veel kaks aastat tagasi samataolise loengu ajal vaidlesid kuulajad omavahel selle otstarbekohasuse üle. Praegu kurjemaid väljaastumisi ei esine. Esitatakse ainult mitmesuguseid küsimusi, miks on religioon kahjulik, kuidas tõestada, et jumalat pole olemas?

Viis aastat tagasi oli tõsiseid raskusi õpilaste kaasatõmbamisel oktoobrilasteks, pioneerideks, kommunistlikeks noorteks. Peamiseks takistuseks oli alati vanemate usklikkus.

Praegu on kõik vastavas vanuses lapsed oktoobrilapsed ja kommunistlikud noored. Pioneerideks ei astunud ainult kolm õpilast. Nende laste vanemad uhkustavad avalikult oma usuga ja kiitlevad, et nende laste hea ülalpidamine on religioosse kasvatuse resultaat.

Siit avaneb tegevuspõld klubi liikmetele — individuaalne töö. Tähelepanelikult järelle vaadates on kerge näha, et uskliku maski all peituvad valelikud, silmakirjalikud ja kahepalgelised inimesed. Nii näiteks püüdis Andreika ema alati alla kriipsutada, et pioneerid pole ausad, mõnikord nad isegi varastavad. Aga möödunud suvel läks Andreika koos isaga sihilikult soosse, et varastada seal korjajatelt marju. Mõlemad tabati kuriteo paigas. Nii purunes üheainsa silmapilguga müüt uskliku perekonna aususest. Ateistide klubi kasutab oma töös igasuguseid paljastavaid vahendeid.

Kui Jazep G. õppis 7. klassis, peksis ema teda sellepärast, et ta julges jääda kooli kohtumisele endise preestri B. Zveisalniekiga. Praegu kehastab Jazep kooli näidendis jumalat ja tema vanemad ei protesteerigi sugugi. Jevgeni võib nüüd osa võtta ükskõik missugusest ateistlikust üritusest, kuid kooli esimesel antireligioosel õhtul lukustas usklik ema Jevgeni keldrisse, et ta ei saaks mängida pastorit. Koos teiste usklikke naistega ilmus ta kooli, et vaadata, kuidas paganate õhtu nurjub. Õhtu iseenesest ei kukkunud läbi, kuid ema ülalpidamine näidendi ajal leidis teravat hukkamõistu lastevanemate komitee poolt.

Praegu küsivad lapsed oma klassikaaslastelt või kasvatajalt tihti nõu, kuidas käituda, kui vanemad käsivad neid kirikusse minna. Mõnikord aitab nõu, teinekord hea sõna.

Kooli ateistide klubi töö ühtib kõige sellega, mida teeb külanõukogu juures olev uute traditsioonide juurutamise komisjon. Lastepidud, noorte suvepäevad, surnute mälestamine ja komsomolipulmad on nüüd juba kindlalt muutunud gaigalavalastele igapäevasteks kommeteks. Eelmisel suvel toimus esmakordselt vaderite pidu. Kõikidest nendest üritustest võtavad aktiivselt osa ka kooli ateistid.

Täna võib juba julgelt kinnitada: Gaigalava kooli ateistide klubi eksisteerimise aastate jooksul on teadmiste päike tõusnud kõrgele ning kirikutornide varjud on märgatavalt lühenenud.

Sõprus... Ma kirjutasin selle sõna ja eh-
musin. Jaa, jaa. See, võib-olla, kõlab ime-
likult, aga oma tunnete ei leia ma teist
tähendust. Kuid mispärast siis karta? See
sõna on ju nii ilus, tähendusrikas, sügav
ja paljukuuldud. Siin, tõepoolest, peitub
selle põhjus, et mu süda on rahutu.

Sõprus — kui tihti meenutan sind luule-
tustes ja juhtkirjades, pidulikes toostides
ja tervituskõnedes, suurtes tehastes ja väi-
kestes aiakestest, kus õitsevad roosid ja
kus õunapuude oksad kiigutavad kuldseid
punaste põskedega vilju.

Räägitakse, et sõnad võivad kuluda täp-
selt samuti nagu pidulik ülikond, kui teda
kantakse kohaselt või mittekohaselt. Võib-
olla, et nendel inimestel, kes nii räägivad,
on õigus. Sellepärast ma tahaksin siin rää-
kida vaid sellest, mida ma tunnen, kui
kuulen sõna «rahvaste sõprus», ja kui ma
mõtlen inimestest, kes elavad meie Balti
mere ääres.

Edela-Lätis on Vadakste jõgi. Ta ei ole
küll suur, kuid tema veed joonistavad
palju käärusid sarapiku, pajude ja kaskede
all. Vadakste kallaste ääres on küla, seda
kutsutakse — Ezere, mis tähendab — Jär-
veküla. Aga ümberringi ei ole ühtegi
järve. Pole selge, mispärast on antud kü-
lale just niisugune nimetus.

Pargist, mis asub kooli juures, avaneb
imeilus vaade päikesepoolsele küljele —
paistavad künnad, salud ja suitsevad
korstnad. Jõele lendavad linnud, tooneku-
red ja pääsukesed; üle silla, mis on veski
juures, sõidavad mürinaga autod ja trak-
torid ning lähevad jalakäijad. Üks pilve-
äär ripub Ezere kooli katuse kohal, aga
teineäär ulatub kuni siniste metsadeni
lääne pool.

Kuid, mis on siin erilist? Võimalik, et
keegi lugejatest küsib minult nii. Aga kui
ma kuulen Ezere kooli kirjandusõpetaja
jutustust sellest, et kakskümneend viis aastat
tagasi, siit mitte kaugel Vadakste kal-
dal, oli piirivalve kordon ja kõrgusid pos-
tid, aga jalakäijatele, veokitele ja masina-
tele oli tee kaugemale keelatud, siis kat-
keb minul hetkeks hingamine. Isegi ei ta-
haks uskuda: kas tõesti võis see nii olla?

Leedu pioneerid, kiirustades hommikuti
Ezere kooli (nad käivad seal koolis selle-

Kolm öde Balti mere ääres

ANDRES VEJAN,

Läti poeet, vabariikliku preemia laureaat

pärast, et see on nende kodule kõige lähemal), ilmselt sellest sugugi ei mõtle. Täpselt niisamuti on läti kolhoosnikutel, kes sõidavad oma leedu sõpradele külla või ka asja pärast, hoopis teised mõtted peas; nad lahendavad teisi probleeme. Kuid keegi ju mõnikord peab meenutama neid poste — lihtsalt selleks, et tunda: kui kerge on praegu hingata Vadakste kallastel.

Niisugused mõtted saavad minus võitu ka Valkas. Juba ammugi rohtus vallikraav, mis eraldas kahte linna, kahte rahvast, kahte maad. Täna lendavad julgelt ja vabalt temast üle linnud, käivad inimesed, sõidavad masinad ja veokid. Valkas on tihti kuulda eesti keelt, aga Valgas kord siin, kord seal, kostab läti kõnet. Mõlema linna elanikel on palju ühiseid huvisid, mõtteid ja töid. Läti koolilapsed sõidavad külla oma eesti sõpradele, aga eesti poisid ja tüdrukud on sagedased külalised läti linnaosas.

Esimistel sõjajärgsetel aastatel näis, et tee Vilniusele on väga pikk. Vilnius — see on peaaegu teisel maailma äärel... Kostas Korsakas oma kirjades läti kirjan-

kele kirjutas: «Läbielatud sõda lähendas veelgi enam meie vennalikke rahvaid — see kõik peab peegelduma meie kirjanduses, tugevas koostöös nõukogude kirjaniikega. Meie peame mitte ainult tutvuma teineteise raamatutega, vaid ka inimestega, küladega ja linnadega.»

Paljud sellest on juba saavutatud. Just praegu ma kirjutan retsensiooni Justin Marcinkevičiuse poemile «Veri ja tuhk» ja näen mõttes teda mitte ainult kui autorit, vaid kui toredat inimest ja suurepärase poeeti, kelle heledad juuksed langevad laubale nagu rahutud kevadised pilved. Kuid näen ka Pirčupise tragöödiat, mis oma leekivas valus hüüab tuhost, pisaratest ja verest meie Audrini asula valgel lumel.

Trakai järv ja tema ümbrus on väga sarnane minu kodukoha Ludziga. Kui sõidad Jelgavast Joniškisesse või Šiauliaisse, läheb Zemgale roheline org märkamatu üle naabervabariigi põldudeks. Ka inimeste kõne on väga sarnane ja lähedane ning nende silmades süttib valgus, mille on süüdanud ühine päike.

Hiljuti pühitsesid meie teenelised artistid, baleriin Janina Pankrat ja tantsija Aleskander Lemberg, oma tähelepanuväärset tööjuubelit. Kui ma vaatasin Janina Pankratit tema tantsu ajal, meenus mulle üks õhtu Leedus mõni aasta tagasi, mitte kaugel Kalvarist. Kolhoosi klubi oli viimase võimaluseni täis. Lastesummungles isegi akna taga, aga Janina Pankrat tantsis nii, et hing jääb kinni. Pimeduses vilksatab akna taga kellegi tüdruku nägu, tema silmad läigivad niiskelt häämastusest ja vaimustusest: ka mina tahaksin niisamuti keerelda tantsuhoos... Näis, et just niisugust soovi väljendas selle väikese leedu tüdruku nägu. Võib-olla läti baleriin ärataski naaberahva tütre südames kustumatu püüde ilule.

Ma mäletan ühte kontserti Aluksnes. Peaaegu kaks aastat on möödunud tollest õhtust, kuid minu hinges heliseb ikka veel selle kontserdi järelkaja — heliseb nagu

elusad ja rõõmsad kellukesed, olgugi et lauljate hulgas ei näinud ma olevat ühtegi noort. Laulsid läti ja eesti pensionärid — revolutsiooni keeristest ja noorusest, laulsid järvedest ja lastest. Hallijuukseliste koorliikmete laul tekitas minus tunde, nagu oleksid laval õitsema puhkenud toomingad.

Ma tunnen alati Tartut mitmevärviliste üliõpilasmütside järgi, tänavate järgi, kus kunagi jalutas Veidenbaums, esimene läti poeet, kes kutsus üles protestile ja võitlusele. Karl Aben, ennastsalgav tõlkija läti keelest eesti keelde, teab hästi neid kohti, mis on seotud Veidenbaumsi nimega. Noor läti poeet Laimonis Kamars õppis ka mõnda aega siin ülikoolis, pärast aga kolis Tallinna. Ta tõlgib eesti poeetide teoseid, et need saaksid meile veelgi lähemaks ja kallimaks. Soovime talle selleks palju edu!

Balti mere veed Tallinna juures on külmamad kui veed Riia lahes Dubulti juures, kus kohtuvad tihti kõigi kolme vabariigi literaadid Kirjanike Majas, ja kus nad loovad uusi luuletusi, jutustusi, laule ning romaane. Isegi siin luudete taga, kus on tuulevaikus, ei ole ikkagi rahu ja on tunda värinat, mida elab läbi Saaremaa kalur, Klaipeda merevaigust ehete valmistaja ja Riia vagunimeister.

Sõprus... ei ole vaja karta seda sõna, mu südal! Tema vastukaja tunneb igas sinu lõõgis; see särab Kaunase, Daugavpils ja Narva majade akendes ning inimeste pilkudes, rõõmutseb kõige nooremas Leedu linnas — Elektrenais, kogu oma jõus ja ilus rusudest tõusvas Jelgavas; Tallinnas, kus iidsete linnavärvade taga pulbitseb tormiliselt elu oma unistusega suurest tulevikust. Seda unistust tiivustavad kommunismi sihid ja ideaalid.

Kolm õde Balti mere ääres valmistuvad suureks juubeliks, kuhu kutsutakse suve keskpaiku külalised igast maailma kaarest. Nõukogude kord punus kolmele õele, kolmele meie vabariigile, kõige kaunima sõpruse pärja.

SISUKORD

Juhtkiri. Kaksikümmend viis aastat	481	S. Šimkus. Mõjusamate ateistliku töö vormide otsingul	528
K. Martinson. Mis maksis kodanlikus Eestis töörahvale keskhariduse omandamine	488	V. Vasiliauskiene. Kommunistliku suhtumise kasvatamine töösse ja ühiskondlikusse omandisse	530
R. Virkus. Põhiprobleemiks on õp-pursportlaste kasvatamine	496	A. Grabauskiene, I. Sprendiene. Tööõpetuse seosest teiste õppe-ainetega 1. klassis	534
L. Tiitsmann. Õpilasklubi koolis	500	A. Baltruniene. Nõiaringis	537
V. Ordlik. Suvel Värskas	504	A. Elvihs. Nõukogude korra lemmik	541
See on kirjas üleliidulise pioneeri-organisatsiooni 60-ndate aastate kroonikas	506	A. Buillis. Ühte sammu perekonna ja üldsusega	545
A. Tõldsepp. Rahva revolutsioonilise mineviku järgedel	507	S. Giller. Keemia saagu meie õpilaste huvialaks	548
H. Tiits. Eesti NSV geograafia ja teadusliku maailmavaate kasva-tamine	501	G. Barda. Vanem seltsimees	552
H. Kull. Katsetusi trigonomeetria programmeeritud õpetamisel	507	P. Stalidzans. Varjud muutuvad lü-hemaks	555
M. Gedvilas. Kool eile ja täna	524	Andres Vejan. Kolm öde Balti mere ääres	558

Toimetuse kolleegium: **E. Kaas, H. Liimets, A. Lints, E. Luukas, H. Roosvee, H. Reinop, H. Roots, A. Sepp, L. Siimaste (toimetaja), A. Tiki, A. Valsiner.**

Toimetuse aadress: Tallinn, Pikk 40, tel.: toimetaja ja asetäitjad — 433-18, vastutav sekretär ja kooliosakond — 404-47. Ladumisele antud 10. VI 1965. Trükkimisele antud 1. VII 1965. Trükiarv 3660. Paber 70×108, 1/16. Trükipoognaid 5,0. Formaadile 60×90 kohaldatud trükipoognaid 7,0. Arvestuspoognaid 6,97. MB-07083. Tellimise nr. 2491. Trükikoda «Punane Täht», Tallinn, Pikk 54/58.

Väljaandja: Kirjastus «Perioodika», Tallinn.

Tellimishind: 6 kuud — rubl. 1.80.
Ilmub 1 kord kuus. Uksiknumbri hind 30 kop.

«Советская школа». Орган Мин. просв. ЭССР.

На эстонском языке.

30 коп.

Индекс
78189